

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalthistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RIBE STIFTSBOG 1981

Ribe Stiftsbog 1981

- Ordinationstale i Sct. Jacobi kirke, Varde.
Af biskop *Helge Skov*, Ribe. Side 3
- Anden Påskedag 1980 i Løgumkloster kirke.*
Af forstander *Bent Noack*, Løgumkloster. 7
- Mission under korset.*
Af lektor *Jens Christian Krarup*, Løgumkloster. 11
- Folk og kirke.*
Af pastor *Jens Svendsen*, Sydslesvig. 19
- I anledning af U 90.*
*Nogle personlige betragtninger over skolesyn og menneskesyn
i U 90.*
Af sognepræst *Svend Aage Kristoffersen*, Løgumkloster. 30
- Planlægning med farlige perspektiver.*
Af forstander *Hans Henningsen*, Askov. 41
- Den totalitære model.*
Af sognepræst *Søren Krarup*, Seem. 49
- K. L. Aastrup.*
Af provst *Erling Stougaard Thomsen*, Torsted. 63
- Fra K. L. Aastrup: Udvalgte Salmer nr. 26.* 66
- Sandet, vandet og engene . . .*
Af sognepræst *Bent Vilslev Petersen*, Ho. 67
- Tvivelens tid.*
Af overinspektør *Mogens Bencard*, Rosenborg slot. 77
- Staining kirkes restaurering.*
Af arkitekterne *Rolf Graae*, Hellerup, *Richard Aas* og *Herløv Thorup*, Varde. 89
- Danmarks kirker og Ribe amt IV.*
Klyneslægtens gravminder i Ribe Skt. Katharinæ kirke.
Af redaktør *Ebbe Nyborg*, Danmarks kirker,
Nationalmuseet. 96
- Stiftskalender.* 101
- Ribe Stifts landemodeakt 1980.* 105

Ribe Stiftsbog 1981 er redigeret af
Sognepræst Frede Bøss, Esbjerg.
Forside: Stauning kirke. (Ida Fabricius).

I redaktionskomiteen endvidere:
Biskop Helge Skov, Ribe.
Domprovst Poul Kiilerich, Ribe.
Fhv. sognepræst K. E. Jensen, Sdr. Omme.
Forstander for Præstehøjskolen Bent Noack, Løgumkloster.

Trykt i Vestkystens Bogtrykkeri, Esbjerg.

Ordinationstale i Sct. Jacobi kirke i Varde

Ved Birgitte Mørkebergs ordination den 8. juni 1980.

AF HELGE SKOV

»Den, som hører jer, hører mig, og den, som ringeagter jer, ringeagter mig, men den, som ringeagter mig, ringeagter den, som udsendte mig«. Lukas-evangeliet, kap. 10, vers 16.

Jeg læste den anden dag nogle udtalelser, som en afdelingsleder ved et af vore universitetscentre havde fremsat til et dagblad. Manden, der er sociolog og forhenværende præst, slår fast: »Kirken svarer ikke på de spørgsmål, som stilles af mennesker i deres dagligdag, derfor lever den også en fuldstændig isoleret tilværelse. Dansk teologi er blevet en facitliste til de spørgsmål, folk stillede i 1925 . . . Formidling er et ukendt begreb i præsteuddannelsen, og det kan man ikke være i tvivl om, når man går i kirke. Dette indforståede tungemål, som er uforståeligt for andre. Det er jo ikke fremmedord, men . . . ja, tag bare sådan et ord som »hyrde« . . . Selv leder jeg med lys og lygte efter præster, jeg kan holde ud at høre på . . . Hvis du ser sociologisk på det, så er der ingen tegn på liv i folkekirken, ud over at man giver ramme og ritualer . . . Jeg ville gøre op med kirkestrukturen og ophæve sognene. Sognefællesskabet eksisterer nemlig ikke mere - det er blevet en illusion. Måske nogle steder på landet, men det er jo ikke dér, folk bor«.

Jeg er klar over, at disse ord, som vil møde dig mange gange og mange steder, når vor folkekirkes utrættelige grædekoner tager på vej, må virke forstemmende på et menneske, der netop har valgt at give sig i lag med en præstegerning i den danske folkekirke i Varde sogn. Jeg nævner dem alligevel, fordi du ikke skal tro på disse strømlijede, moderigtige, såkaldt kritiske, ord, for det, der kritiseres, er jo, at kirken ikke sælger godt nok på vor tids religiøse marked. Det er imidlertid ikke kirkens sag, at der er gang i forretningen for enhver pris. Sagen er derimod, om den siger det, der skal siges til dem, den får i tale.

Naturligvis skal der tales, så mennesker kan forstå det, der bliver sagt, som et ord just til dem. For at det ikke skal blive for sømt, har vi præster i vore sogne, som vi kan stole på vil bestræbe sig på, at ordet forkyndes så godt de kan, og som vi kan komme til, når vi trænger til ordets tugt og trøst. Præster har det som deres opgave at arbejde med evangelieteksternes ord og forstå, hvad der var ordenes hensigt dengang, de blev talt, oversætte dem, så de med den samme hensigt bevaret rettes til vort liv på denne dag - uden tillem্পning og uden afkorting. Det er det arbejde, vi kalder teologi, og det er helt nødvendigt, at det arbejde på den ene eller anden måde gøres.

Hvis kirken derimod begynder at ville gøre sig interessant og begynder at dyrke kommunikationen for kommunikationens egen skyld og tidligt og silde bliver optaget af det at formidle, bliver den lige så ligegyldig som et menneske, der konverserer én i stedet for at tale om noget, lige så ligegyldig som alle de andre modefænomener, der lever aktualitetens døgnliv. Kun hvis kirken holder fast ved, at dens sag ikke er en omtale af underholdende tilværelsesproblemer, men Jesu Kristi personlige tiltale til vort liv, er den levende, hvad så end sociologiske undersøgelser måtte vise eller ikke vise angående kirkens tilstand.

Når kirkens tale åbenbart forekommer mange så ligegyldig i dag, er grunden den, at det ikke er gået op for den og dem, at kristendommen ikke er en omtale af længst forsvundne religiøse tilstande, men et ord, talt lige ind i deres personlige liv til dem selv. Vi kender alle forskellen på omtale og tiltale. Omtale af en sag kan lade mig ret uberørt, mens tiltalen er adresseret til mig og griber ind i mit liv. Jeg nævner det, fordi jeg tror, den overfladiske betragtning, som jeg nævnte til indledning, hvor vor kirkes kritiker siger, at man må lede med lys og lygte efter en præst, han gider høre, kommer af, at han hører ordene talt som omtale - ord og ikke som ord, adresseret til netop ham.

Jeg har derfor valgt Jesu udsendelsesord fra Lukas-evangeliet til dig på din ordinationsdag for at slå det fast for dig, at dér, hvor evangeliet forkyndes, er det en tale til mennesker på Jesu vegne. »Den, som hører jer, hører mig« - tydeligere kan det ikke siges. Og disse ord må ikke forstås som om Jesu sendebud ved ordinationen forlenes med en dybere kristelig indsigt og en større fortrolighed med Gud end andre gør. Nej, præsten er ikke Gud nærmere end de mennesker er, han taler til. Ordene om, at den,

der ringeagter jer, ringeagter mig og min far, må ikke forstås som en storsnudethed og fornærmethed på kirkens vegne, men det, der er tale om, er en ringeagt for budskabet. De er at forstå i lighed med de vanskelige ord om »synden mod Helligånden«. Ordene her betyder: Du er selv sat under tiltale og har at forkynde frit for dine medmennesker Guds betingelsesløse barmhjertighed mod dem. Din ordination betyder, at dette tilsagnets embede er dit på dette sted.

Jesus siger ikke, at den, der hører jer, han hører om mig. Det er ikke en interessant og fængslende omtale af hans person, der er sagen, men budskabet fra hans far til mig, der skal høres. Han skal kendes på røsten, sagde de gamle, og det vil sige, at det skal kunne høres, at der tales til mig som et Guds barn. Prædiken er altid en tiltale.

Det kan godt være, at kirken ikke svarer på mange interessante, men også tit uvæsentlige og undvigende spørgsmål, som folk stiller den i deres hverdag, vel tit også for at slippe for at se deres liv i øjnene og leve det. Men for dem, der hører ordet sagt ind i de menneskelige grundforhold, der altid er vævet sammen med vor skyld, som trend er vævet sammen med islæt, er og bliver det altid vedkommende. Det er den eneste virkelige form for »kristen kommunikation«, at fællesskabet formidles mellem Gud og mennesker, at vi, som vi er, dog har vore synders nådige forladelse.

Du skal ikke lade dig gå på af, om folk vil sige, at du fører gammeldags tale, for aktualiteten er død i morgen, men fortroste dig til, at blot det, du siger, er personligt vedkommende for dig selv, er adresseret tiltale, så gør den gode Gud resten, selv om du måske undertiden vil synes, det falder noget mat ud.

Naturligvis vil du møde talen om kirkens identitetskrise - identitetskrisen skriver jo alle forfattere om: at man ikke ved, hvem man selv er. Men heller ikke det skal du lade dig gå på af. Du skal ikke af den grund diske op med en ny kristen identitet, som til tider efterlyses, men nøjes med at henvise til den gamle, som mennesket har fået i sin dåb og får hver gang det i ordet hører, at det er til for Gud, som et barn er til for sin far. Længere kan man, ung eller gammel, ikke komme vedrørende sin kristelige identitet, end at man får at vide, at man er og bliver den samme for Gud.

Der er en anden af kirkens moderne angribere, der har sagt: Det er så ubehageligt at komme til kort med sit budskab, fordi

dette svarer på noget, folk slet ikke spørger om, og fordi folk stiller helt andre spørgsmål, man ikke aner, hvad man skal stille op med. »Kristendommen har nemlig på vore breddegrader i flere hundrede år mest beskæftiget sig med at svare på spørgsmål, der faktisk munder ud i dette: Hvordan kan jeg opnå mine synders nådige forladelse?«

Over for denne ubehagelighed mener jeg, det må fastholdes, at hvis kirken skal have noget at sige til os, må den have mod til at sige noget, der ikke stilles spørgsmål om, hvis dette noget er sagen.

Dertil give Gud dig frimodighed i dit kald.

Anden påskedag 1980 i Løgumkloster kirke

AF BENT NOACK

Johs. 20,1-18.

»Ordet stod op af døde«. Sådant lyder det i en af salmerne i salmebogen, og på lignende måde i flere andre. »Ordet stod op af døde«, ja, det lyder mat oven på »Krist stod op af døde«, det lyder som den udvandede og knap så højtidelige andenhelligdag oven på den store helligdag i går. Men det er det, som dette evangeliestykke handler om.

Javel, det handler også om det samme som det vi hørte i går, Første Påskedag: om graven der var tom, om englene og de af-lagte ligklæder, der var det eneste spor af det, der havde været, om rygter om at graven var tom, i tilgift også om de to disciple der kappes om æren af at være den første til at fastslå, at graven virkelig var tom, så den stakkels Maria, der dog var den første, der kom derud, kun bliver den tredje, der ser ind i den tomme grav, for i første omgang havde hun jo ikke set andet, end at stenen var væltet fra.

Men det er kun optakten. Det er, fortalt på en lidt anden måde og med nogle andre personer, det samme som fortæltes i går: at graven var tom, og Jesus var der ikke. Det er den samme indrøm-melse af, at ingen har set, hvordan Jesus stod op af graven. Og det er den samme forvisning om, at han ikke mere er i graven, men stået levende op af den, og at han stadig lever.

Og hvad så? For efter den højhellige Første Påskedag kommer den anden, og så kommer der en lang række søndage og hver-dage. Første Påskedag er det nok for os, at Jesus er opstået, vi behøver ikke andet, end at »Krist stod op af døde«. Men hvad så? For vel er han ikke i graven, men det var heller ikke for at leve videre på Jorden som før, at han stod op af døde. Han stod op for at forlade denne Jord. Han kan ikke ses og ikke røres, som han kunne det, før han døde, vi kan ikke have ham gående ved siden af os ganske bogstaveligt, som de kunne før, vi kan end ikke fornemme hans følgeskab så klart som de to, der gik til Emmaus,

vi er slet ikke til sinds at række hånden ud efter ham på den måde, som Maria gjorde det uden at få lov til det. På opstandelsesdagen og de følgende dage fik de Jesus at se så åbenlyst og klart, at de uden forbehold kunne tale om det, som vi taler om hvad som helst, vi ser med det blotte øje. På den måde viste han dem, at han var stået op af døde og lever, at han stadig var den samme, som de før havde kendt.

Men for os der lever så længe efter, os der ikke har kendt ham som et menneske på Jorden, der var til at se og høre på, tale til og følges med, for os lever han, fordi ordet stod op af døde. Ja, det er da sandt, at hvis Gud har gjort ham levende igen som den første, der opstod for aldrig mere at dø, så er det sket, som alt andet i fortiden nu engang er sket. Men det var ikke det Gud ville, at det bare skulle ske, sådan som en begivenhed kan være sket i fjerne tider, som vi ikke kan komme tilbage til, eller sådan som der sker ting langt ude i verdensrummet, som vi intet kender til, og som ikke ændrer vores tilværelse, eller som vi i hvert fald ikke kan tage til os som noget, der ændrer vor tilværelse. Gud lod det ske som en begivenhed, der aldrig bliver fortid: som Jesus levede for os, da han var på Jorden, og som han døde for os mennesker og for vor frelses skyld, sådan lever han også for os nu. Det er det, vi skal vide og glædes over og trøstes ved, og derfor stod ordet op af døde med ham og lever hos os.

Det er det, som kan høres på det, der fortælles her. Jesus siger, så det ikke kan misforstås, at han ikke mere skal være her på Jorden, og at hverken Maria eller nogen anden skal prøve at holde ham tilbage. Sådan som han var her, før han døde, er han her ikke mere. Men det han sagde til hende, og som skulle gå videre, først til disciplene og så til alle os andre, det blev stående, og det er her stadig og kan høres hver gudskabte dag: »Jeg farer op til min fader og jeres fader, til min gud og jeres gud«.

Så var også hans ord stået op af døde. For det var det, han sagde, da han færdedes på Jorden: at Gud er vor fader. Det var det, som han lærte os at bede: »Vor Fader, du som er i himlene«. Det var det, han bebrejdede os: at vi ikke vil og tør stole på det, at vi ter os som børn, der vil have deres vilje i stedet for at høre hjemme i huset hos deres far og mor og få mad og tøj og hus og varme og tugt og ave og kærtegn og gode ord uden selv at skaffe det til veje.

Det ord og den tale, at Gud er vor fader i hvad der så sker, stod

op af døde med Jesus. Og havde han før talt om Gud som *sin* fader, som var det én ting, og om Gud som *vor* fader i himlen, som var det en anden ting, så slutter han sig nu sammen med os og siger, at der er slet ingen forskel på, om han siger det, eller vi siger det, om det er ham eller os, der taler til Gud som et barn til sin far. Det er den samme Gud, og han er alt, hvad vi mennesker kan sige om himlen og Jorden, herre over liv og død, evig, fjært fra Jorden, nær ved os alligevel, ja, i os, som det også kan siges og høres, men til kende giver han sig, og kendes af os vil han som én eneste: Jesu far og vor far. Det er det eneste, vi behøver at vide om ham, men det ved vi også.

Det siger han, som så sin død i øjnene og ikke ville unddrage sig den. Det siger han, som alligevel gruede for den og helst havde bedt sig fri for den, hvis han havde kunnet bede den bøn uden at sige til Gud: »som *du* vil«. Det siger han, som råbte ud, hvor forladt han var af Gud. Det siger han, som Gud alligevel ikke forlod og overlod til sig selv. Og nu er det ham, der stod op af døde, der siger det, ham der lever. Det er ham, der er hos Gud, ham der var født og selvskreven til det navn »Guds søn«, der siger til os, at det er vi også sammen med ham. Det siger han til os, som lever på denne Jord og i denne tid, at han og vi har den samme far. Vi er hans søskende, det har han ikke kaldt os, mens han var her på Jorden, for da gik han lige ved siden af os, så enhver der ville kunne føle det, uden at det behøvede at siges. Men nu siger han det: »Vi har samme far, I er mine søskende«. Ikke bare: »Gå til mine disciple«, eller: »Gå til mine venner«, det bedste navn han gav dem inden han døde, men: »Gå til mine brødre«.

Der er så mangt og meget han efterlod sig, og som vi har endnu: hans ord, hans krav, hans trøstende tale, hans lignelser, hans dåb og hans nadver, hans menighed og kirke, som vi ikke behøver at lave selv, men kan gå lige ind i og leve i og have som hus og hjem. Men det udspringer alt sammen af det ord, han gav os at leve med og leve af: »Vi har samme far, I er mine søskende«.

Søskende kan have det forskelligt. Livet er ikke lige blidt ved dem alle, og ens er de heller ikke. De spredes til landets forskellige egne, ja, Jordens om det skal være. Når vi sendes ud at tjene, og det er det vi gør, får nogle en lettere plads, andre en streng, og en og anden kan få det så hårdt derude, at han eller hun kommer hjem før aftalen var. Og søskende kan stå forskelligt til

deres mor og far og deres hjem. Men én ting sker ikke: at forældre stiller sig forskelligt til deres børn.

Nu er vi Guds børn, vi har Jesus til bror, fordi han har villet have os til søskende, før vi ville have ham til bror. Så er der vel menneskelig talt langt mellem ham som levede på Jorden dengang, og os der lever nu. Men i ordet der stod op af døde, da han stod op, er afstanden borte, og hans ord og han selv er os så nær, som da han første gang sagde det: »Jeg lever og I skal leve«.

Mission under korset

Verdensmissionskonferencen i Melbourne 1980

AF JENS KRISTIAN KRARUP

Hver gang de 600 deltagere i Kirkernes Verdensråds missionskonference 12.-25. maj 1980 i Melbourne, Australien, holdt fælles andagt eller gudstjeneste, bar en gruppe unge mennesker et vældigt, hvidmalet kors op ad midtergangen og stillede det foran forsamlingen. Denne symbolske handling udtrykte noget centralt i konferencen. Korset er lidelsens og ondskabens tegn, men som Kristi kors er det også frelsens og kærlighedens tegn og dermed Gudsrigets tegn. Melbournekonferencens tema var Fadervorbønnen Komme dit Rige, og hver konferencedags tyngdepunkt var 25 bibelgrupperes studium, samtale, bøn og meditation omkring Fadervor. Når Fadervor og Kristi kors blev sammenholdt, betød det ny indsigt og en ny mulighed for at bede den kendte bøn, som om den var ny og uprøvet.

Det var biskop John V. Taylor fra England, der fik givet denne erfaring sit mest markante udtryk. Han sammenstillede hver enkelt af Fadervors bønner med ord fra Jesu sidste tid før korsdøden langfredag:

Fadervor -

Helliget worde dit navn -

Komme dit rige -

Ske din vilje -

*Giv os i dag vort daglige
brød -*

Led os ikke ind i fristelse

*Men fri os fra det onde -
Thi dit er riget og magten og
æren -*

Fader, i dine hænder

*Jeg har herliggjort dig på
jorden*

Jesus, kom mig i hu

*I dag skal du være med mig
Ikke som jeg vil, men som
du vil*

Jeg tørster

*Min, Gud, min Gud, hvorfor
har du forladt mig?*

Tag denne kalk fra mig

Det er fuldbragt.

Omkring dette daglige samvær grupperede konferencens studiearbejde og fællesdebatter sig. Studiearbejdet skete i fire sideløbende sektioner, som igen var delt i adskillige undersektioner med hver sin del af det overordnede tema.

Forberedelsesmaterialet forud for konferencen er enormt. Selve konferencens foredrag, baggrundsmaterialer og rapporter vejer flere kilo. Det er derfor indlysende, at det er svært at danne sig et overblik over konferencen, selv for den, der som undertegnede havde det privilegium at være den ene af dansk ydre missionsvirksomheds to repræsentanter.

Melbournekonferencen havde ikke én røst, men mange røster. Alene den brogede deltagerkreds sørgede for dette. Delegerterne var hentet fra de fleste protestantiske kirkesamfund i verden, fra den anglikanske kirke, fra de ortodokse kirker, og endvidere havde man inviteret en gruppe romersk-katolske med som observatører og konsulenter. Mangfoldigheden og bredden i konferencen var faktisk større end sektionsrapporterne - og dermed konferencens officielle resultater - giver en udenforstående indtryk af.

De evangelikale i Pattaya

I 70-året for den første internationale protestantiske missionskonference, der fandt sted i Edinburgh, var Kirkernes Verdensråds møde i Melbourne ikke længere den eneste arvtager af Edinburgh. Såkaldt evangelikale kredse afholdt nemlig nogle uger senere en verdensmissionskonference i Pattaya i Thailand under mottoet: Hvordan skal de høre?

Pattayas teologiske og praktiske udgangspunkt var et andet end Melbournes. Betonningen af kirkens missionsansvar blev også lagt forskelligt. Kirkernes Verdensråd har igennem de senere år været meget optaget af det kristne samfundsansvar og af muligheden for at komme ind i en åben samtale - dialog - med mennesker af ikke-kristen tro og livsholdning. De evangelikale har lagt særlig vægt på den enkeltes personlige omvendelse og på den kristne forkyndelse i ord. Pattaya gik meget konkret til værks i spørgsmålet om evangelisering til såkaldte folkegrupper og satte procenter og tal på udfordringerne. Kirkernes Verdensråd havde i Melbourne stillet sig den opgave at beskrive mission som en dimension i kirkens liv. Også i Melbourne blev der givet forslag til konkrete missionsopgaver. Nogle grupper arbejdede f.eks. med betydningen af bibelspredning, massekommunikation og sundhedstjeneste, men sektionsrapporterne holder sig meget til de

store linier, altså til grundforståelsen af mission som kirkens ytring af sin tro, og til en beskrivelse af den verden, som kirken skal virke i.

Efter mange nordiske iagttageres mening har begge grupper, både Kirkernes Verdensråd og de evangelikale i den såkaldte Lausebevægelse, et berettiget anliggende, men også noget at lære af hinanden.

Udviklingen siden Bangkok- konferencen

Flere af sektionerne i Melbourne beklagede, at deres drøftelser i for høj grad kom til at minde om det, der blev sagt og skrevet på den forrige verdensmissionskonference i Bangkok ved årsskiftet 1972-73. Der var i Melbourne en tydelig skuffelse over, at anbefalingerne fra Bangkok ikke var fulgt bedre.

Bangkokmødet havde været det første møde, som for alvor var præget af den tredje verdens kirker, altså kirkerne i Afrika, Asien og Latinamerika. I Bangkok fremførte de deres brændende ønske om en bedre fordeling af verdens materielle goder. Her lød kravet om mere frihed og mindre indflydelse fra de velstående og velorganiserede kirkeinstitutioner i Vesten. Her kom også forslaget om et moratorium, dvs. en pause i overførslen af penge og personale fra Vesten til den tredje verden, sådan at de nye kirker kunne få en tid til at finde sig selv.

Bangkokmødet var behersket af en god del optimisme. Mødet blev til et talerør for kredse, der fremhævede kirkens ansvar for det politiske og økonomiske liv. Mange iagttagere mente, at Kirkernes Verdensråd med Bangkok havde gjort kristendom og mission til en dennesidig beskæftigelse med at virkeliggøre frelsen som noget politisk-socialt. De indvendte, at Bangkok havde glemt, at »frelsen i dag«, Bangkoks mødetema, ikke var noget andet end frelse i går eller frelse i fremtiden: nemlig syndernes forladelse, retfærdiggørelse, evigt liv.

Det er rigtigt, at røsten fra Bangkok genlød i Melbourne og i forberedelsesprocessen, men Melbourne var meget mere og adskilligt andet. For en dansk folkekirkelutheraner var der meget i Melbourne, der lød uklart, forvirrende og ensidigt, mest fordi det var ufordøjet Bangkokstof, men der var også ansatser til en ny forståelse af kristen livsstil, begrundet i en teologisk grundholdning, der var et opgør med tidligere tiders »herlighedsteologi« til fordel for en »korsteologi«.

I det følgende skal der nævnes nogle karakteristiske formuleringer

ger fra Melbournekonferencen, der kan uddybe denne generelle beskrivelse.

Grum uskyld

Den hårde kritik i Bangkok af det rige Vesten fortsatte i Melbourne. Det var ikke mindst den ivrige latinamerikanske gruppe, der førte sig frem. Rundt i sektionerne sluttede en del afrikanere og asiater sig til. I et af de få fællesforedrag blev kritikken chokerende skånselsløs. Det var fru Julia Esquivel fra Guatamala i Latinamerika, som anklagede Vesten for at dyrke en gud, der slet ikke var den kristne gud, men en mammogud. Vestens gud, sagde hun, er til for at skaffe uretmæssig jord til diktatorerne i Guatamala, til at fabrikere luksusartikler til Vestens kvinder, til at fremskaffe dødsmaskiner i kernevåbencentralerne. Denne gud skaffer storkapitalen penge, der er dypet i de svejtsiske bankers blod.

En af sektionerne omtalte den »grumme uskyld«, som også gode, fromme kristne i de vestlige lande er indfanget i. De går i kirke og giver deres skærv til missionsarbejdet i det fremmede, men med hele deres livsform er de med til at udbytte og undertrykke den tredje verdens fattige og sultende mennesker. Fru Esquivel ville afsløre denne hjerteløse og grusomme afgudsdyrkelse i lyset af den gud, som Jesus er. Jesus er nemlig de lidendes og fattiges gud. Jesus genkender vi i den torturerede Guatamala-bondes svedige ansigt.

Bag de voldsomme ord aner vi en tanke om, at i martyriet, også det martyrium der stammer fra social og politisk undertrykkelse, står Kristus altid på de lidende og trængendes side. Han blev jo selv tortureret og korsfæstet. Latinamerikanerne mener ikke, at martyriet skal betyde stilstand eller passivitet. Martyriet er en appel til aktiv med-liden og kamp imod undertrykkerne.

Selv om den latinamerikanske angrebstone ikke er en fair afspjeling af det positive samarbejde, der som regel eksisterer mellem danske missionselskaber og den tredje verdens kirkeledere, stilles der alligevel nogle spørgsmål, der er berettigede, fordi de vækker til eftertanke. Er kirkerne i Vesten så infiltrerede i deres hjemlandes økonomiske og politiske system, at de bliver medansvarlige for, at den fattige verden ikke får sin retfærdige andel af verdens materielle ressourcer? Bør kirkerne - og under danske folkekirkelige forhold missionselskaberne - være den politiske verdens dårlige samvittighed, en profetisk røst i tiden? Kan kir-

kerne nøjes med velgørehedsarbejdet over for det enkelte menneske? Bør kirkerne gå ind i fælles handlinger for at fremme et verdenssamfund med et menneskeligt ansigt? Er dette et arbejde, der - som mange fra den angelsaksiske og angelsaksisk prægede verden hævdede det - er med til at bane vejen for Guds rige, eller har de kristne blot som enkeltindivider en borgerlig samfundsopgave, der grundes i skabelsen og ikke i Gudsriget som fremtidig virkelighed?

Uden for byen

Det var som så ofte i Melbourne den japanske teologiske professor Kosuke Koyama, der viste evne til at sammenfatte en drøftelse i nogle udtryksfulde og billedrige formuleringer. »Uden for byen« er et af disse. Dermed pegede han på, at Kristus ikke blev korsfæstet inde i Jerusalem, hvor samfundets spidser boede. Dér blev han dømt, men han blev ført uden for byen, uden for magtens midtpunkt, for at dø sammen med to forbrydere. Sådan er Kristus altid på vej bort fra centrum ud til periferien, ud til de små og foragtede.

»Uden for byen« kunne godt have været overskriften over flere af sektionerne i Melbourne. De drejede sig netop om, hvad magt er, menneskelig magt og Kristi magt som udfoldelse af Guds magt. Hovedtanken i noget af sektionsmaterialet var, at netop fordi Kristus gik gennem den yderste kærlighedshandling ved at give sit liv for alle, banede denne hans stedfortrædende død vejen for frihed og lydighed. Denne forståelse af langfredagsbegivenheden som Kristi solidaritetshandling førte mange i Melbourne til at betone, at kirkerne som kirker måtte tage kampen op imod undertrykkende kræfter i samfundet og stå på de svages side. Kirkernes deltagelse i kampen for menneskerettighederne var ifølge denne opfattelse et centralt led i dens mission. Men man vidste også godt, at al kamp er tvetydig, for hvornår er det Gudsriges kræfter, der udfolder sig, og hvornår er det selvsket menneskeværk?

Disse toner er velkendte i Kirkernes Verdensråds arbejde inden for de sidste årtier, hvor man ofte har appelleret til kirkerne om at forkynde evangeliet gennem social handling. I vores lutherske tradition er vi blevet varsomme med at angive den organiserede kirke som en gudsrigesstørrelse. Den social-etiske tænkemåde passer dårligt til folkekirkelige tilstande, hvor det er en almindelig indstilling, at kirken som institution ikke skal handle politisk. Vi

henviser ofte det sociale ansvar til at være et personligt, individuelt ansvar, der skal realiseres i borgerlige sammenhænge. Melbournes anliggende er, om der i den kristne magtforståelse eksisterer en dimension, som udfordrer os både som enkeltmennesker og som menighedens fællesskab.

Godt nyt til de fattige

Et samlende bibelsk udtryk for de svage, nødlidende og trængende er de »fattige«. Melbournemødets første sektion beskæftigede sig med emnet: Godt nyt til de fattige. Sektionen fik ikke tid til en grundig gennemarbejdning af fattigdomsbegrebet i bibelsk belysning. Der var en kraftig tendens til at beskæftige sig alt for énsidigt med begrebet fattig, som om selve kampen imod materiel fattigdom skulle være missionens førsteopgave. Det var de fleste sektionsdeltageres ønske at opfordre kristne til at vise solidaritet med de materielt fattige og med den fattige tredje verden.

Som et udtryk for social indignation kan de rige kirker have grund til at lytte til denne røst i Melbourne, for disse kirker er i reglen etablerede middelstandskirker, præget af de vestlige samfunds stræben efter materiel rigdom. Er der rent faktisk plads til de små og de svage i de nuværende kirker? Er missionsarbejdet i det fremmede ikke ofte for præget af, at vi skaber kirker i vores eget billede, dvs. institutioner der i deres livsform, organisation og teologi fjerner sig fra de mennesker, de er til for?

Melbournemødet blev her blot en optakt, og studiearbejdets bibelteologiske fundering var svagt. Men når vi i det kommende årti sikkert vil høre meget mere om de fattiges plads i kirkens mission, vil det ikke mindst skyldes Melbournemødet.

Liturgi efter liturgien

Mange, ikke mindst i vores del af Europa, der ikke har fattigdommen og forfølgelsen som egen, daglig lidelse, vil indvende imod Melbournemødet, at man dér var for rask til at blande kirke og politik sammen, og at man i hvert fald var tilbøjelig til at denesidiggøre Gudsrigesforestillingen og det kristne håb. Hvor er evighedsperspektivet henne, spørger kritikerne. Hvor er forståelsen for, at Gudsriget er den kommende tidsalders frembrud og ikke en legitimering af nok så hæderlige anstrengelser for at give nutidens mennesker levedygtige forhold.

Som bevis for at Melbournekonferencen også selv gav plads for denne korrektion, kan man vende sig til sektion 3: Kirkens vidnesbyrd om Gudsriget.

Hvor nogle af grupperne i Melbourne var ved at fortvivle over situationen for menneskeheden i dag med stigende vold, biologisk trussel og økonomisk tryk, udtrykte sektion 3's rapport en næsten svulmende glæde over, at kirken havde fået betroet opgaven at vidne om Guds rige. Her kaldtes forkyndelsen af ordet om Gud i Jesus Kristus »hjertet i al evangelisering«. Her var der magtfulde udtryk om kirken som et sakramente. Her fik man et stærkt indtryk af, hvor vigtigt fællesskabet i menigheden er for en troværdig mission.

»Uden for byen« gjaldt også i denne sektion, for kirken skulle være åben over for alle dem, som det moderne samfund let skubber til side, de fattige, de foragtede, de handicappede, de syge, børnene. Denne sektion opfordrede bl.a. til en større omsorg for de syge og til en særlig kristen indsats i plejen af døende mennesker. Kirken blev således ikke opfattet som et lukket, indadvendt fællesskab, men som levende og åben. Man genfinder i sektionen den holdning, som med et udtryk fra konferencens forberedelsesmateriale kaldes »liturgi efter liturgien«. Det drejer sig her om, at gudstjenestens samling omkring forkyndelse, tilbedelse og ikke mindst nadveren må virke ud i hverdagen. Der er en Gudsdimension i hverdagen, der er uløseligt forbundet med menighedens fællesskab i gudstjenesten.

Også i mission er det rigtigt at placere gudstjenesten så stærkt i bevidstheden. Mission betyder jo sprogligt »udsendelse«, dvs. at være sendt af sted med en opgave. Missionsarbejdet er med til at sprænge de båse, som menigheden alt for ofte bevæger sig i. Gudstjenesten er ikke en afskærmning omkring menigheden, men en igangsætter. I de senere års drøftelser af gudstjenestens indhold og form har vi vist ofte glemt, at gudstjenesten ikke er til for vores skyld, men for at evangeliet igennem gudstjenesten kan blive hørt sådan, at det sætter en bevægelse i gang uden for kirkens rum. Dette er missionsdimensionen i liturgien. Netop derfor er det også berettiget som Melbournesektionen at betone, hvordan liturgien skal være folkeligt rodfæstet, dvs. være udformet sådan, at den er i kontakt med lokal kultur og tradition.

Pilgrimsrejsen

Sektion 3 brugte flere gange nogle mærkelige ord om denne tilværelse. De kristne kaldtes »pilgrimme«, livet en »pilgrimsrejse« og nadveren »pilgrimsbrødet«. Det er gammelkendte vendinger, som er udgået af de fleste kristnes ordbog, og som bestemt ikke har været velanskrevne i de fleste kirkelige kredse i vores kirke.

Når Melbournesektionen brugte dem, var det for at påpege, at vores forsøg aldrig kan sættes lig med Guds rige. Vores handlinger er tvetydige. Derved relativerede sektionen den bastante Gudsrigesforståelse, som flere andre sektioner prægedes af. Man fremhævede, at selv ikke den frommeste og ivrigste og sandeste kirke kan gøres lig med Guds rige, men kirken er altid på vej. Pilgrimstænkningen var også med til at sætte spørgsmålstegn ved den vestlige verdens materialistiske livsstil.

Igen bemærker man, at sektionen ikke med pilgrimstænkningen ville afspærre kirken fra hverdagen. Pilgrimsskaren er på vejen, hvor den fattige sidder ved vejkanten. Pilgrimsskaren skal ikke holde sig inden døre af angst for verden, men må ud på vandring. Kristus møder mig i medmennesket. Han er ikke i de rigtige meninger, heller ikke i den velsmurte kirkeorganisation, men i det lidende medmenneske.

Under korset

Hvis man i Melbournematerialet søger det hele evangelium, vil man blive skuffet. Der manglede meget af det, som man med et ændret luthersk kerneudtryk kunne kalde retfærdiggørelsen ved korset alene. Det som i særlig grad vil kunne tegne Melbournekonferencens profil fremover, er understregningen af, at kirkens tid som en sejerrig magtorganisation er forbi. Vi kan ikke længere tale om en »herlighedens teologi«, men må forstå, at 80'erne ikke giver rum for de store ord. Hvor de lyder, og det kunne også ske i Melbourne, afslører de sig selv som hule og tomme. Melbourne-mødet kan føre til ny eftertanke om den enkelte kristnes og den samlede menigheds livsstil. Mission er ikke længere, som det kunne siges før 1. verdenskrig, evangeliets sejrsgang over jorden, men dette at stå ved de lidendes side og dér forkynde Kristus.

Folk og kirke

AF JENS SVENDSEN

Da degnen på Sandø i Martin A. Hansens radiroman »Løgneren« skal præsentere sig for sin opdigtede ven Natanael, siger han: »Mit navn er Johannes Vig. Sig det ikke for hurtigt, Natanael. Johannes Vig«. - Folk og kirke. Sig det ikke for hurtigt, så blir det til Folkekirke, og det er ikke den, jeg vil tale om, men Folk og Kirke.

Det er et gammelt tema, måske også et forslidt tema, men min fornemmelse siger mig, at vi er nødt til at have det tema på dagsordenen løbende, ikke mindst i en tid, hvor der er skred i så meget, og hvor forandringer sker så hurtigt i den teknisk-økonomisk-kulturelle verden, vi lever i. Ekstra vigtigt er det måske her i Sydslesvig, hvor begge ord nødvendigvis må have den tilføjelse med, at det drejer sig om den danske kirke og det danske folk eller den danske folkedel, her hvor vi er nødt til at gøre os tanker om vort tilhørsforhold både til folket og kirken. Daværende førstepræst i Flensborg, afdøde biskop Noack skrev i Flensborg Avis i 1927, efter at Helligåndskirken var taget i brug igen som dansk kirkehus: »Helligåndskirken til leje og ikke til eje, det kan i hvert fald blive til vinding på den måde, at hvert nyt slægtled på ny tvinges til selv at redde sit kirkelige hjem ved sit åndelige liv«. Folk og kirke er vor medfødte, selvfølgelig gave i Sydslesvig, men ikke på samme måde som det er tilfældet i Danmark, men »hvert nyt slægtled tvinges til selv at redde sit kirkelige hjem ved sit åndelige liv«.

Det er 30 år siden Martin A. Hansen skrev »Løgneren«, og allerede dengang måtte han ud i det afsides liggende ø-samfund for at finde dem, for hvem »Guds ord er så reelt som jorden i marken, som saltet i havet«. Dem, for hvem alt i gudstjenestens sammenhæng er »lige så virkeligt som en bakke kroge, der sættes i søen«. Men de sidder dér på kirkebænken sammen med andre, som måske snarere er »tvivlere end troende, ved ikke selv hvad, på nutidens forvirrede vis. For andre er gudstroen måske snarere

*Folk og kirke i
Sydslesvig*

en tynd søndagsvane«. - I romanens sidste kapitel gør Johannes Vig regnskabet op over sig selv og over Sandø og vender i tankerne tilbage til stenhovedet, sælhovedet, dødens hoved, som sidder på den indvendige side af korbuen, sat sådan, at »døden må stirre lige på opstandelsens symbol, som forstanden ikke begriber. Den opstandelsestanke sidder endnu som en harpun i øens krop og holder den fast«. - Endnu - hedder det i 1950.

Folk og kirke hører sammen. Kommer der skred i det ene, kommer der skred i det andet.

*Kristi Kirke -
en gæst i folket*

»Som en gæst jeg glad dig bød livets himmelfaldne brød«, sang vi. I disse »Rim-blade af Danmarks Kirke-Bog til Jubel-Aaret« 1826 - 1000-året for Ansgars komme - præsenterer gæsten, Kristi kirke, sig på den måde:

I min kraft, i Herrens navn,
er jeg ved en mand at ligne,
som har bod for alle savn,
kan oplive og velsigne,
kan ledsage i hans fjed,
som er præst i evighed.

Det hvormed jeg allerbedst
kan for verden mig betegne,
er, at som en fremmed gæst
jeg omvanker allevegne,
kan mit fædreland kun nå
over bølgeskyer blå.

Sådan har gæsten vandret rundt på kloden »åbenbar som lys og dag«,

På den store pinsefest,
ved hvis ild jeg altid sjunger,
fik jeg, som al jordens gæst
mange fødder, alle tunger . . .

Overalt vandrer gæsten på sine mange fødder, men

Ens til alle folkefærd
råber jeg med deres tunger:
livets brød kom eder nær,
tager, stiller sjælens hunger . . .

Vi trænger nok til at mindes om, at kirken er denne folkets gæst, på vej til det himmelske fædreland. Som gæst kan og vil den »råde bod for alle savn, oplive og velsigne«, men den er ikke

vært, det er folket, som af glæde og til ære for gæsten »af bløde bøgestammer under nattergalesang bygger kun et gæstekammer til en himmelsk altergang«. Det er ikke gæstens opgave at blande sig i hjemmets husorden og bordskik, for det er ikke hans hjem, men det er hans opgave at være til glæde, til oplivning og oplysning, til velsignelse, sådan at man i hjemmet, når gæsten igen er rejst, kan føle sig rigere end før og glæde sig, til gæsten kommer igen.

Hvis vi ikke fastholder kirken som gæst i folket, kunne vi lige så godt overlade det kirkelige arbejde til den tyske kirke.

Kirkens afgrænsede opgave i folket Den danske kirke er her i Sydslesvig som en gæst i den del af det danske folk, som findes her, for at råde bod for alle savn, oplive og velsigne dette folk. Dermed er kirkens opgave og ærinde afgrænset hos os som overalt: at lægge røst til det Guds ord, som vil høres og »føres trindt på jord«, men som til syvende og sidst kun kan høres af et folk, dersom det kommer i folkets dragt og på folkets sprog. Alt andet, som kirken giver sig af med, kan der sættes spørgsmålstejn ved og skal der sættes spørgsmålstejn ved, fordi den er folkets gæst, og gæsteskabet har sin strenge, uskrevene lov - hvor den brydes, fordærves fællesskabet.

Hvem har ikke oplevet den gæst, som ikke kan lade være med at blande sig i hjemmets skikke og børnenes opførelse. Den danske kirke i Sydslesvig må stiltiende finde sig i, at børnene ved Sydslesvigs bord har andre vaner end i Danmark, og at tonen i hjemmet kan være anderledes end i Danmark. Vi må leve med megen tysk tankegang og meget tysk sprog, og det er ikke vor kirkes opgave - som man undertiden kan høre det sagt - at være med til at bevidstgøre en usikker danskhed, at gøre sydslesvigerne »danskere« i deres måde at være på og tænke på. Kommer den alligevel til det, er det både godt og naturligt, men det er ikke dens opgave, fordi den er folkets gæst. Den har imidlertid alle forudsætninger for at virke med, netop fordi den i sit væsen som folkets gæst er bundet til folket i al dets brogethed og ikke bundet af kulturelle særinteresser. Dertil kommer - nok som det vigtigste, når talen er om det bevidsthedsskabende - at den danske kirke ikke kan fungere uden om det danske sprog.

Vor mangeårige menighedsrådsformand i Slesvig/Frederiksberg udtrykte det for et par år siden i en samtale sådan: »Den danske kirke skal være her. Når dronning Margrethe rejser til Sydamerika er det for at repræsentere Danmark. Sådan repræsen-

terer kirken Danmark. Den er i sit væsen et stykke Danmark. Den danske kirke er nemlig nødt til at bruge det danske sprog, fordi salmesang og liturgi er dansk. Ja, kirken er snart det eneste sted, hvor man - uden for skolens og danskundervisningens sammenhæng - hører dansk«.

*Dansk gudstjeneste
- dansk salmebog*

Såvidt Carl Sönnichsen i Slesvig, og jeg vil føje til, at vi udmærket kan læse af Bibelen på tysk og prædike på tysk og stadig væk fornemme, at vi er til en dansk gudstjeneste. Vi kan også bede på tysk og synge på tysk, hvad vi jo er nødt til ved mange lejligheder, ikke mindst ved begravelser. Men der er én ting, vi ikke kan: vi kan ikke synge de salmer, som er nerven i vor salmebog og dermed nerven i vor gudstjeneste, af den simple grund, at de ikke findes på tysk: Grundtvig, Kingo, Brorson, for nu at nævne de tre store. »Kirken den er et gammelt hus« er den eneste af de tre mænds salmer, som findes i vor tyske nabos salmebog. Og så kan vi fortsætte med at nævne navne som Åstrup, Stheen, Petter Dass, P. C. Kierkegaard, Jakob Knudsen, B. S. Ingemann. Bortset fra »Den lyse dag forgangen er« af Stheen, ukendte navne i den tyske salmebog. Een salme af Grundtvig, én af Stheen, det er pr. dato dansk salmelitteraturs bidrag til den salmebog, vor tyske nabo bruger, når han går i kirke.

*Tysk og dansk tone
i de fælles salmer*

I Frederiksberg danske menighed i Slesvig bruger vi ca. 400 af den danske salmebogs 754 salmer, (dertil kommer en halv snes af tillægget »46 Salmer«, som jeg varmt vil anbefale alle menigheder at anskaffe og benytte i gudstjenesten). Jeg ved ikke, om det er meget eller lidt. Men af de 30 vi synger mest, findes kun tre i den tyske salmebog: »Af dybsens nød«, »Aleneste Gud i Himmerig« og »Nu bede vi den Helligånd«. Hvad angår den sidste, kan man knap nok sige, at det er den samme salme:

Nun bitten wir den heiligen Geist
um den rechten Glauben allermeist,
dass er uns behüte an unserm Ende,
wenn wir heimfahren aus diesem Elende.
Kürleis.

Den rette tro og pilgrimsvandringen mod himlen, motiver der stadig kommer igen i tyske salmer. Troen, der skal beskytte mig i døden.

Du wertes Licht, gib uns deinen Schein,
lehr uns Jesum Christ kennen allein,
dass wir an ihm bleiben, dem treuen Heiland,
der uns bracht hat zum rechten Vaterland.
Kürleis.

Hos Grundtvig er tonen en anden. Her bedes ikke om den rette tro, men om troens fællesskab, her bedes ikke om at komme i himlen, men om at kirken må bevares, og nød og fare holdes borte fra den. Grundtvigs salme kulminerer med det 5. vers, som slet ikke har noget forlæg hos Luther, og som - måske netop derfor - er så langt det stærkeste og bedste:

Ja, sandheds Ånd forvis os på,
at også vi er af Gud Faders små . . .

Her samles det hele i en nutidighed, som er yderst sjælden i tyske salmer: da er Paradis oplukket og døden overvundet. Ikke at det skal komme engang, men: midt iblandt os er Guds rige, det er vidunderligst af alt på jord. Vorherre *vandrer* husvild og fattig på jorden med nådens ord, han *har* livet og lykken og han *deler* ærligt ud til enhver, som vil nøjes med dette nådens ord, enhver som »med nåden vil tage til takke«.

*Kristus levende
og nærværende i
gudstjenesten*

Uden den salmetone, der forkynder Kristus som den levende og nærværende og virkende, har den danske gudstjeneste - for at bruge et modeord - mistet sin identitet. Vor gudstjeneste vil føles fattig, hvis vi vælger salmer uden om vore egne. Og da salmerne i den grad præger en dansk gudstjeneste, må vi komme til det resultat, at den ikke kan fungere fuldgyldigt uden om det danske sprog. I en tysk gudstjeneste kan salmerne virke som fyld, pausesignaler mellem det egentlige. Vi ved allesammen, hvordan nummertavlerne i tyske kirker kan minde om regnestykker for 1. klasse: 20, 1-3 + 7. Nu må man retfærdigvis dertil sige, at mange tyske salmer er så ukristeligt lange, at de af den grund må afkortes i gudstjenesten. De fra tysk oversatte salmer i vor salmebog er næsten uden undtagelse blevet bedre af at blive gendigtet på dansk og i mange tilfælde forkortet. »Gak ud, min sjæl, betragt med flid« har i den tyske salmebog 15 vers. Eller en anden Paul Gerhard-salme: »Befal du dine veje«. Dens 12 vers er af Stenersen skåret ned til det halve, og med sikker sans har han valgt de 6 bedste vers. Luthers kernesalme »Nu fryde sig, hver kristenmand« er med de 7 vers også lang i Grundtvigs gendigtning. Af Luthers 10 vers har Grundtvig strøget de sidste 3 og i sit sidste vers givet hele salmen den drejning, som gør den nutidig og vedkommende i gudstjenestens nutidige sammenhæng: »Nu siger han, kom hid til mig, tag evigt liv til gave«.

*Grundtvigs danske
salmetone*

Den danske gudstjeneste kan ikke fungere vederhæftigt uden om den danske salmebog og det vil igen sige uden om det danske

Samarbejdet mellem dansk og tysk kirke

sprog. Dermed er også givet en kommentar til vor deltagelse i økumeniske sammenhænge. Klimaet vore to kirker i Sydslesvig imellem er som bekendt i dag mildt, hvad vi alle glæder os over. Samarbejdsloven har gjort ende på 20 års mere eller mindre kold krig. Men der er mange tyske kirkefolk, som stadig væk ikke rigtig kan komme til rette med vor eksistens. De gamle indvendinger har jo stadig gyldighed: vi har samme bekendelse, samme lutherske arv, meget fælles gods - også i vor salmebog - folkesproget i Sydslesvig er stadig tysk. Man kan naturligvis skændes videre om tugt og orden og forarges over vor mangel på orden, men det er blevet ulige vanskeligere, al den stund den tyske kirke selv har slækket - eller har måttet slække - på tugt og orden. Hvad skal vi i grunden med disse danske menigheder og danske præster, som jo alligevel gang på gang er nødt til at ty til det tyske sprog for at blive forstået? Er det ikke en utidig nationalisering af Evangeliet? Sådant må der spørges, hvis man ikke vil godkende talen om kirken som gæst i folket. For at få vor kirke placeret i en ret sammenhæng og for at få orden i begreberne er man tyet til den uforpligtende og mangetydige økumeniske tanke. Og så længe økumeni kun går ud på at lære hinanden at kende, sker der jo ikke noget ved det. Der er bare det at sige til det, at alle økumeniske sammenhænge i Sydslesvig må fungere på tysk, og en præsentation af den danske kirke uden om det danske sprog er - netop på grund af salmebogen - uvederhæftig.

Hvad betyder »folk«
og »folkelig«?

Inden vi går videre, blir vi nødt til at standse op ved ordet »Folk« eller rettere ved tillægsordet »folkelig«. Det stakkels misbrugte og nedslidte ord, som engang havde et stærkt indhold, hvad Højskolesangbogen hurtigt kan overbevise om, men som siden blev fordærvet til at betyde det populære med en umiskendelig klang af det underlødige. På en eller anden måde er vi nødt til at genopdage det ord eller erstatte det med et andet, hvis indhold er i familie med det indhold, det gamle ord »folkelig« havde.

Folkelig - kulturel

Modeordet, som har erstattet »folkelig«, er som bekendt ordet »kulturel«. Men de to er ikke identiske. Kultur har noget med dyrkning og forædling at gøre. Et kultiveret menneske er én, der har tilegnet sig visse færdigheder i at begå sig. Et kulturelt menneske er én, der ved noget om det, der sorterer under et kulturministerium, kunst, litteratur, musik, teater osv. Vi er ikke alle sammen lige kultiverede, vi er heller ikke alle sammen lige kul-

turelle. En værftarbejder kan være både kultiveret og kulturel, en højtuddannet akademiker kan være blottet for begge dele. Kulturelt kan gradbøjes, man kan være det i højere eller lavere grad.

Det sker der ikke noget ved i et »normalt« land som f.eks. Danmark. Foreninger, interessegrupper, politikere, aftenskoler, højskoler, og hvad man ellers kan nævne i den sammenhæng, kan udmærket arbejde for, at så mange som muligt skal blive så kulturelle og kultiverede som muligt, men enheden, fællesskabet i det danske folk er ikke afhængig af resultaterne i så henseende. For enheden og fællesskabet i det danske folk er ikke noget kulturelt, opdyrket, men noget, som er givet på forhånd sammen med landet, sproget og historien. At så bevidstheden om dette fællesskab i det moderne Danmark måske er svag, er en anden sag. Det afspejler sig politisk i de velbjærgedes økonomiske utilfredshed, det afspejler sig medmenneskeligt i ligegyldigheden over for sin nabo. Men hvor svag bevidstheden om enheden og fællesskabet i land og sprog og historie end er, så rækker det ikke ved den kendsgerning, at dansk stadig er alle østdanskes modersmål, og at f.eks. den 9. april 1940 og den 2. oktober 1972 var skæbnetimer for hele vort folk.

*Det folkelige er det
givne -
det kulturelle det
opdyrkede*

Sprog, land, folk og historie er som sagt givet på forhånd til landets børn, ikke noget kulturelt, som skal opdyrkes og tilegnes, men en gave til enhver, der fødes i landet. Og så er vi nået til det folkelige. Kriteriet for det folkelige må være dette, at det er for enhver, og at det er gave. Derfor er der noget muggent ved Grundtvigs berømte vers om, at

til ét folk de alle høre,
som sig regne selv dertil,
har for modersmålet øre,
har for fædrelandet ild,
resten selv som dragedukker
sig fra folket udelukker,
lyse selv sig ud af æt,
nægte selv sig indfødsret.

Denne pietistiske tanke, at kun de mennesker hører til folket, som selv finder ud af, at de gør det, som regner sig selv dertil, som har øre for modersmålet, som brænder for fædrelandet, hvorimod andre, dragedukkerne, resten, selv er ude om det, når de har sat sig udenfor, den tanke har ført til megen ufolkelig bragesnak om folk og befolkning. Den har været med til i Danmark - ikke

mindst i højskolekredse - at skabe et åndshovmod, som satte skel i vort folk. Det er det hovmod Jakob Knudsen karikerer i pigen, der efter at have været på højskole ikke kunne tale venligt til hunden, for hun kunne ikke gøre det med sandhed. Det var også det hovmod, som førte til, at dele af den danske højskole svigtede i nazismens tid.

Det er det hovmod, vi møder i Sydslesvig, når vi begynder at give hinanden karakter i danskhed og gør dem til bedre danske, som er mere dansk kultiverede og dansk kulturelle. Hvor tit har vi ikke hørt en sætning som denne: Han er ikke særlig dansk, han viser sig jo aldrig, han kommer ikke engang til årsmøde. Eller omvendt: han hører til de rigtig danske, han mener da noget med at være dansk. Er vi først begyndt at give hinanden karakter alt efter vor kultiverede og kulturelle, inklusive sproglige, aktivitet, har vi fordærvet fællesskabet, det folkelige fællesskab, som også hos os hviler på det fælles og det skænkede. Jeg er overbevist om, at vort hovedproblem i Sydslesvig i dag er, at den danske bevægelse ikke mere i første række er en folkelig bevægelse, men en kulturel, hvor det drejer sig om at tilegne sig det danske så godt som det nu kan lade sig gøre: sprog, historie, folk og land. Vi skal blive så danske, som det nu er muligt.

*Folkelig eller
kulturel danskhed*

Nu kommer så indvendingen, der lyder: jamen det danske sprog i Sydslesvig kan jo ikke betragtes folkeligt, da det siden reformationen ikke mere hører til det skænkede og det fælles. Det store flertal af børnene i den danske folkedel lærer det først i børnehaven og skolen. Skønt det lyder som et paradoks, vil jeg dertil svare, at vi må have frimodighed til at tage imod det som skænket alligevel.

Dengang Dansk Skoleforening for Sydslesvigs fællesråd i sin tid strammede formålsparagraffen, så den nu ikke kun taler om at »drive dansk pædagogisk virke i Sydslesvig«, men »dansk pædagogisk virke for den danske folkedel og de med den samarbejdende friser«, var det en understregning af det folkelige sigte imod den kulturelle sprogscole. I dag - 5 år efter - er der mange tegn på, at den stramning var nødvendig. I dag er det nemlig ikke usædvanligt, at forældre kommer med deres børn og ønsker dem i dansk børnehave eller skole, ikke fordi de er danske eller ønsker at være det, men af kulturelle grunde, først og fremmest sproglige. Man kunne også sige: af sympati og ikke af kærlighed. Sympati hører hjemme i den kulturelle verden, sympati kan man have

*Dansk - med tysk
sprog?*

i større eller mindre grad, den kan oparbejdes, dyrkes og forædles. Kærlighed hører hjemme i den folkelige verden, enten har man den, eller man har den ikke, den kommer til et menneske som gave. Vore skoler er ikke sprogskoler. De mister deres eksistensberettigelse, hvis de skulle blive til det. Vi kan godt bruge Grundtvigs vers, hvis vi må sætte punktum efter den første linje: »Til et folk de alle høre, som sig regne selv dertil«. Og så ikke mere. Vor skole i Sydslesvig er for dem, der regner sig selv dertil. Det er nu engang grænseboens skæbne, hvis man ikke vil havne i den grøft til den ene side, hvor det hedder: de er i grunden danske alle sammen, de ved det bare ikke, eller grøften til den anden side, hvor det hedder: Dansk blir du gennem kulturel træning. Vi må have frimodighed i Sydslesvig til at regne os med til det danske folk, ikke kun alt efter vore kulturelle præstationer, men på folkelig vis, så også vi - så paradoksalt det end kan lyde - kan tage imod sproget, historien, landet og folket som en gave.

Hvor en folkelighed opløser sig i kulturelle aktiviteter og mønstre, skrider fællesskabet. Sådan er det i ethvert folk, og sådan er det i vor danske folkedel i Sydslesvig.

Et godt værn mod folkelige opløsningstendenser er den danske kirke, hvis den er sit væsen tro som gæst i folket. Da Hans Kvist for 18 år siden som nyudnævnt førstepræst for Sydslesvig aflagde sin første beretning for den sydslesvigske Kirkedag, sagde han bl.a.:

Der skal ikke herske tvivl om, at den danske kirke vil være kirke, og at den vil være det for de danske, der frivilligt slutter sig til den. Det falder os aldrig ind at ville fordanske helligdagen for alle. Idet vi indbyder til dansk gudstjeneste, erkender vi, at tysk gudstjeneste også har historiens og livets ret her. Vi nærer fuld respekt for denne kendsgerning og forventer den samme respekt for vort kirkearbejde. Vi blander ikke hverdag og helligdag sammen, men en hel uge må rumme begge. Sagt med andre ord: Det folkelige er ikke det samme som det kristelige, men de to ting hører sammen, netop hører sammen i menneskelivet, hvor det folkelige ord kalder os til ansvar over for sandhed, frihed og ret, medens det kristelige ord kalder os til Guds nåde i Jesus Kristus.

*Den »naive
umiddelbarhed«*

På den tyske landskirkes synode i Rendsborg noterer biskop Halfmann førstepræsteskiftet dengang med ordene, at »også den nye danske førstepræst i sit kirkesyn havde hævdet det folkekirkelige arbejdsyn i dets naive umiddelbarhed«.

Denne naive umiddelbarhed vedkender vi os i dag som dengang. Jeg tænker tit på en episode i en lille dansk skole i Svansen

for snart mange år siden. Jeg havde vakancen. Der var 4 konfirmander i skolen det år. En dag jeg kom derud, fortalte skolelederen, at den tyske præst havde været rundt i de 4 hjem, og alle vegne havde han sagt til forældrene, at det jo var udmærket med dansk skole, grænseland, to sprog, to kulturer osv., men nu, hvor lille Peter skulle konfirmeres, måtte de da forstå, at de burde sende ham hen til den tyske konfirmandundervisning, for kristendom har jo da ikke noget med alt det der nationale at gøre. Det kunne forældrene imidlertid ikke forstå, ikke fordi de havde gjort sig dybere tanker om folkelighed og kristendom, deres sproglige, kulturelle danskhed var ikke imponerende, men fordi de i deres »naive umiddelbarhed« fandt det naturligt, når de hørte til det danske mindretal, og når deres børn gik i dansk skole, at de så også skulle gå hos den danske præst og konfirmeres i den danske landsbyskole, hvor den danske gudstjeneste foregik.

Vi ved alle, at den tyske kirke er en aktiv og engageret kirke understøttet med et stort socialt-humanitært-pædagogisk virkefelt, som samfundet lægger hen til kirken, og som kirken ikke frivilligt giver fra sig. Over for al den aktivitet, som udfoldes her, kan den danske kirke i Sydslesvig se ud som en »doven« kirke, en søndagskirke, som nøjes med at hævde et »folkekirkeligt arbejdsyn i dets naive umiddelbarhed.« Det må vi leve med - og så i øvrigt være glade til.

Vor arv vi kendes ved.

O Danmarks menighed,
hvor rig du dog er blevet.

Det er en uvurderlig rigdom for en kirke at være fattig på jordisk gods, som Danmarks kirke er det. Den kirke, som er rig på gods, blir let fattig på troværdighed. Danmarks kirke har ingen politisk indflydelse og ingen sociale ambitioner. Det er en rigdom, vi bør skønne på - også her i Sydslesvig. Det er en stor belastning for den tyske kirke, at den er rig på gods og jord, og at den væsentlige del af landets sociale arbejde sker i dens navn. Det sætter skel, det fremkalder lagdeling, det fremmer den misforståelse, at diakoni og socialt-humanitært arbejde gøres for Vorherres skyld - og ikke for menneskets. Skal Guds ord i kraft forkyndes, da har kirken nok at gøre med det, om det da skal lykkes, at

Folk må se, hvor god du est,
og daglig holde frydefest
i Jesu rige nåde.

Kirken som gæst

Kirken som en gæst i folket. Folket som den sammenhæng, der blev skænket til mig og mit liv. Det som H. C. Andersen udtrykker med ordene: »Der har jeg rod, derfra min verden går«. Jeg vil ønske alle danske sydslesvigere frimodighed til med god samvittighed at synge de linjer, selv om de aldrig så mange gange skulle være født i Tyskland. Og jeg vil gå et skridt videre og ønske frimodighed til at synge de næste linjer: »Du danske sprog, du er min moders stemme, så sødt velsignet du mit hjerte når«, selv om det faktiske modersmål for mange af landets børn er tysk. Har vi den frimodighed på forhånd, så giver det mod og kræfter til at slås med sproget som en kulturel ting. Og så kan vi bedre tage de smæk og de nederlag, som det giver, fordi vi gang på gang må begynde så at sige forfra med »danskursus for begyndere«.

Folket som gave

Kirken som gæst - folket som gave. Begge dele noget skænket. En dobbelt gave. En sammenhæng vi fødes og genfødes ind i. Vi lever nu engang af det, vi modtager, og ikke af det, vi selv yder og frembringer - hvis vi da ikke vil nøjes med at tænke banalt om de dele. Derfor holder vi i kirken stædigt fast ved barnedåben. Bedre end der kan det ikke siges, at troen og evigt liv, Guds kærlighed og syndernes forladelse ikke beror på vor evne og vor indsats.

Jeg begyndte med at citere Martin A. Hansen. Han skal også have det sidste ord. Han var som bekendt prosaist og ikke lyriker. Men netop på den tid, hvor han skrev »Løgneren«, gjorde han et digt, hvorom Thorkild Bjørnvig siger, at »på dansk findes få strofer bedre end den sidste deri«. I få linjer og i et stærkt sprog får han sagt det tydeligt, at det som giver liv altid kommer til et menneske udefra, det gror ikke ud af mig selv:

Stenene får ikke tunger
efter ønske.
Træet får ikke vinger
af længsel.
Hjertet bliver ikke et andet,
selv om det jamrer over sig selv.
I brændingen synger stenene,
i stormen løfter granen vingerne,
en fremmed har ramt hjertet.

Nogle personlige betragtninger over skolesyn og menneskesyn i U 90

AF SV. AAGE KRISTOFFERSEN

Omsorg

Nænsom omsorg
i hænder, der former
ikke bare maser
knokler
den spæde spire ned.

Hænder, der tager
som mor
i
dyb fortrolighed
det lille barn
af vuggen
og hvisker
livets ord
fra
moderkærlighedens dyb.

Hænder, der pusler
følsomt og varmt
livet
rent og friskt
i den enhed
af generationer,
der ikke bare
maser
døden ind i livet
og dræber
alt.

Hænder, der tør
åbne sig
stryge over
kinden
angsten væk
så stilheden
som i skumringstimen
kalder
livet frem.

Hænder, der folder
sig i bøn
beder
livet frem
og
holder det fast
i et værn
mod
døden.

Når man efter et par års pause vender tilbage til Det centrale Uddannelsesråds betænkning om uddannelserne frem til år 90 - populært kaldet U 90 - hvor man kun sporadisk har fulgt den løbende debat om de tanker, der kommer til udtryk i dette værk, så er det med en vis spænding, men også med en vis træthed. Man ved ikke rigtig, hvilken holdning man skal tage til dette arbejde. Man kan vælge forargelsens og så kritisere betænkningen. Man kan anlægge ironiens distance, den resignerede humors eller en reserveret holdning. At skulle præstere nogen virkelig begejstring for dette arbejde vil nok være at forlange for meget af sig selv. Inderst inde har man en intuitiv fornemmelse af, at dette værk er slutstenen på en reformlinje, der søgte at skabe et uddannelses-samfund, hvor livet skulle bestå i at gå i skole - ikke i livets - men i samfundets.

Uddannelse til fremtidens samfund

Det syn, der politisk blev holdt op for den enkelte, var det uddannelsessøgende menneske. Om dette samfund gav en fri og meningsfyldt tilværelse blev taget som tidens selvfølgelige fordom, hvor man heller ikke kom på den tanke, at nutidens uddannelseseksperter også kunne være fyldt med fordomme og ikke bare fortidens og de forældre, der skulle sluse deres børn ind i systemet. Fordomme er noget både positivt og negativt. Jeg skal senere vende tilbage til dette.

Alligevel må man her indledningsvis sige, at man med denne betænkning har fremlagt et stykke arbejde, der klarlægger ikke så få problemer i forholdet til den ungdom, der om få årtier skal stå med ansvaret for det danske samfund. Ikke alene rummer den en selvfølgelig. Den lægger heller ikke skjul på, at meget af det, der siges, er »forestillinger« om fremtidens uddannelser. Svagheden er nok, at den ved hjælp af en videnskabelig metode (den, der er knyttet til samfundsfagene) søger at finde belæg for fremtidsforestillingerne. Betænkningen er en blanding af videnskabelig analyse og nogle politikeres og eksperter mere eller mindre færdede ideologiske forestillinger om fremtidens samfund. Betænkningen er altså ikke en videnskabelig dokumenteret prognose over udviklingen, men rummer denne blanding af videnskabelig metode og subjektive forestillinger. Det er i sig selv ikke svagheden. Svagheden ligger i, at man i kraft af den metode, man knytter til ved, prisgiver tradition og historisk erfaring og får dette lidt forlegne (fnisagtige) forhold til gamle dyder. Jvf. side 11:

»Endnu for nogle årtier siden betragtedes det næsten som en selvfølge, at skolen skulle lære børnene at tro på Gud, lyde kongen og elske fædrelandet. . .« - (*underforstået, nu er man da klogere!*).

Allerede i indledningen afslører denne blanding af videnskabelighed og forestillinger sig. I afsnittet »Uddannelse i samfundsperspektiv« siges det, at i erkendelsen af sammenhængen mellem uddannelsessystemet og samfundet, har »vi følt«, at man ikke kunne drøfte perspektiverne frem til år 90 »uden at prøve at gøre os *forestillinger* om, hvilke grundlæggende forskydninger, der må forventes i samfundet«, og samtidig fremhæves det, at der er ingen grund til at give op over for den opfattelse, at uddannelsespolitikken udelukkende er bestemt af samfundets økonomiske og sociale struktur, og så henvises til enkeltpersoners indflydelse som Kold og Grundtvig. Man fremhæver selv, at der er tale om »ambitiøse forestillinger«, og i efteråret 1980, hvor den økonomiske nedtur for samfundet virkelig er begyndt, kan man kun bekræfte dette. Man kan forestille sig så meget, noget andet er, hvad de barske realiteter fortæller, og en erkendelse af, hvor lidt vi ved.

At det virkelig er forestillingernes overdrev, man bevæger sig ud i, kan bl. a. aflæses af følgende formuleringer, som i optimistiske øjeblikke skrives i studenterstile: »Viljen til selv at være medbestemmende bliver stadig stærkere«. Denne vilje synes i hvert fald stærket temmelig kraftigt og erstattet af resignation og opgiveness hos en del unge. Måske især hos dem, der oplever om ikke dagligt så ofte nederlagene i en boglig-teoretisk skole.

Fremhæves må alligevel den ærlighed, som betænkningens m/k fædre fremlægger deres tanker med, når de siger, at forudsætningen for en langsigtet og samfundsrelevant uddannelsespolitik er at klargøre spørgsmålene: »Hvad er vore hensigter? Hvad er vore ønsker, vore håb og vore drømme om fremtidens uddannelsessystem?«. Her ligger det væsentlige i den folkelige debat, der skal føres. Den folkelige samtale er, hvor den er vedkommende, en samtale om fælles værdier, og ud fra disse at finde de fælles målsætninger. Der sker let i folkelige drøftelser en drejning ind i små detailproblemer, der giver sig selv, når de fælles værdier og holdninger er klarlagt. Er de fælles mål udstukket, så giver timestfordeling og fagplaner sig i grundprincippet ud fra denne fælles målsætning. Har man i en folkelig samtale (jeg mener, diskussion er et dårligt ord, i en diskussion hakkes tingene i styk-

»Ambitiøse
forestillinger«

Behov for en folke-
lig debat om fælles
værdier

ker) drøftet f.eks. EFG-uddannelserne kontra mesterlæren og nået frem til igennem samtalen, både hvad der skiller, og hvad der forener, altså til en dybere forståelse, og truffet en politisk afgørelse, der enten tilgodeser begge dele, eller som forkaster en af dem, så er dermed også praksis givet.

Det, den folkelige samtale skal nå frem til, er, at den i samtalen får lagt de historiske erfaringer frem, f.eks. i mesterlæren, så spørgsmålene kan stilles: hvad vinder vi, og hvad mister vi, hvis vi skipper mesterlæren. Eksempelvis, hvad mister lærlingen i EFG-uddannelsen af opdragelse i personligt ansvar, af frihed og medleven i brugsværdien af det, der laves, - af personlige relationer mellem kunde og håndværker - af samtaler på arbejdspladsen, af følelse af at være i det virkelige liv og ikke blot på en uddannelsesinstitution med dens sekundære oplevelser, hvor der kun kan fortælles om det virkelige liv.

Når så mange unge føler det meningsløst at gå i skole, så skyldes det mangel på den meningsfuldhed, som de primære oplevelser giver. Man savner arbejdet i marken. Tænk blot på, hvordan vor holdning har været og vel stadig er til dem, der »bare« går i skole - »bare« er elever uden et virkeligt arbejde.

Når jeg nævner dette forholdvis fyldigt, så er det, fordi jeg selv har haft glæden ved som lærling at udføre arbejde i nær kontakt med kunden, der skulle bruge det, man lavede. Var det ikke i orden, så skulle man stå til ansvar for det. Håndværkertraditionens personlige relationer betragter jeg som særdeles vigtige for udviklingen af ansvarsfølelse og følelsen af selv at være noget værd.

Arbejdsglæde er glæden ved, at andre kan bruge det man laver, men hvad kan en lærer bruge en skriftlig rapport til, andet end kritisk at gennemgå den! - Skolesituationen og arbejdslivets situation er forskellig, og allerede denne erkendelse kunne måske føre til et langt mere varieret uddannelsessystem, end der lægges op til i disse år. Jeg tror, der i langt højere grad må åbnes for de unge i erhvervslivet. Forældregenerationen har pligt til det også over for sig selv, hvis den vil forsørges i sin alderdom.

Dette eksempel om forholdet mellem mesterlæren og EFG viser, at man ved overgangen til andre former nok vinder noget, ikke mindst teoretisk viden, men der tabes også noget, som selv praktikpladser ikke kan udfylde. Al planlægnings største forsømmelse eller forsyndelse er nok, at man for overskuelighedens skyld

søger at gøre de unges vej ud i livet alt for énstrengt. Det er ikke blot et spørgsmål om lighedsideologiens forsyndelser.

*Overvejelser ud fra
U 90*

I det følgende vil jeg forsøge at skitsere nogle overvejelser ud fra perspektiverne i U 90.

Lader man blikket glide hen over de lovbestemmelser og cirkulærer, der siden 1800 er kommet her i Danmark, så vil man hurtigt opdage en linie fra folkeskolens formålsbestemmelse frem til gymnasieskolens. Først med den nye folkeskolelov brydes denne linie og bliver mere uklar.

Kender man den pædagogiske debat indefra, så ved man, hvordan man inden for religions/kristendomsfagene lod den historisk-kritiske metode blive enerådende også for undervisningen i børneskolen. Og konsekvensen er blevet påstanden om en neutral, objektiv, kundskabsmeddelende undervisning. Og man har kun haft »subjektive opstød« tilovers for det Styhrske Cirkulære fra 1900 om religionsundervisningen. Man har forset sig på den personlige påvirkning fra den lærer, der »selv lever sit liv på kristentroens grund«. »Livsmagten« i tidens nyreligiøse bevægelser kunne godt trænge til et korrektiv fra »en sand kristen erkendelse«.

Og man har kun en undskyldende forklaring for cirkulæret, der kom under besættelsen i 1941. Det blev jo til under særlige omstændigheder, og det burde ikke være gentaget som gældende af 6. april 1960. Det kritiske kom i centrum, og det var ikke skolens opgave, at »udvikle børnenes sans for etiske og kristelige værdier og give dem ærbødighed for menneskelivet og naturen, kærlighed til hjemmet og vort folk og land. . .«

Uanset hvor meget og hvor lidt man kan godtage af formuleringerne i disse cirkulærer og bekendtgørelser, så giver de sammen med tidens lovbestemmelser en klar fornemmelse af, at folkeskolen er en skole for børn og ikke en voksen skole. Iagttager man linien fra folkeskolen over mellemskolen til gymnasiet, så er dette tydeligt. Eksempelvis kan nævnes bekendtgørelsen af 4. dec. 1906 for gymnasiet: »Formålet for undervisningen skal være at oplyse og belære eleverne, direkte opbyggelse skal ikke tilsigtes« (Fremhævelsen min).

*Tendensen mod
den teoretiske
»drenge-
videnskabelighed«*

Med U 90 er man nået dertil, at folkeskolen tenderer i retning af at blive en skole for voksne, idet de videnskabelige metoder, som basisfagene på universitetet anvender direkte, overføres til børneskolen. Skolen bliver en teoretisk, problemorienteret skole,

hvor børnene skal lege små videnskabsmænd med gruppearbejde og kritisk læsning af kildetekster, uden at de har nogen almen baggrundsviden og erfaring til at gøre det. Det er paradoksalt, at drengvidenskabeligheden kan vinde indpas i Kolds og Grundtvigs fædreland. Først i de senere år har man genopdaget fortællingen som en pædagogisk metode, der på én gang svarer til barnets situation, men også giver barnet en frihed til at være sig selv i en aktiv lytten. Formidlingen i børneskolen er og bør være anderledes end på de ældste trin. Jeg har undertiden medlidenhed med vore egne børn, når de en mørk decembermorgen slæber af sted med deres tunge tasker fyldt med bøger. Sådan skal børnene fra 6-7 års alderen tilbringe den bedste fjerdedel af deres tilværelse! - Barnet er barn. - Man kan sagtens eksperimentere med voksenundervisning, fejler den, kan det indhentes, men eksperimenter med børneskolens undervisning og opdragende funktion kan ikke indhentes. Vi indhøster i disse år nogle erfaringer, der ikke tegner alt for lyse.

Mere indviklet -

Alle er tilsyneladende enige om, at skolen er for boglig orienteret, men det er begrænset, hvad man egentligt magter at gøre ved det. I stedet for via EDB at arbejde hen på en forenkling af samfundets maskineri, så det blev knap så byrdefuldt for det enkelte menneske at finde sig til rette i samfundet, så gør man det mere indviklet og stiller endnu større krav til den enkeltes formåen og teoretiske kunnen. Og i forsøget på at skabe meningsfyldte personlige sammenhænge i skolen slås der til lyd for det musisk kreative, de kropslige aktiviteter og det mere praktisk betonedede, men alligevel beskæres disse fag kraftigt i disse år.

mindre kreativt

Skolens isolation i forholdet til det omgivende samfund skal brydes, men samtidig skal undervisningens indhold gøre mere lighedsorienteret og de socialiserende funktioner mere bevidste for lærere og forældre (U 90 s. 155-156). Hvordan det lighedsorienterede sigte kan hjælpe børnene er nok lidt af en gåde. Nivelleringen synes snarere at gøre alt mere uoverskueligt. Og her er vi ved det »betænkelige i betænkningen«. Med sit kapitel om »en mere lighedsorienteret uddannelsespolitik« får man nok åbnet for dette problem, men hvorfor er der i samme åndedrag (man har nok tabt pusten ved at skrive dette kapitel) brugt det samme sidetal på at redegøre for problemerne omkring en uddannelsespolitik, der tog sigte på at give så megen frihed som muligt i uddannelserne - en frihedsorienteret uddannelsespolitik! Reelle

Lighedsorienteringen gør alt uoverskueligt

uligheder i indkomst og formuefordeling, i levevis og sprog og livsholdning er jo ikke bare noget negativt. Menneskers fordomme har også en positiv funktion. Bedsteforældrenes sociale status er ikke afgørende for den menneskelige rigdom, man kan arve fra dem. Man kan f.eks. tænke på almuens holdning i vore olde- og bedsteforældres tid. Den kan sættes i relief af et par linier af digteren Jeppe Aakjær:

Spørg hver en mand i smårudede hus,
der hvor han bred ud af dørkarmen skuer,
om han vil miste mit klagende sus
eller mit vidsyns de vældige buer.«

eller som sidste vers lyder:

»Brød skal du hente fra muldmarkens bund
Vidsyn og fred på min drømmende hede«

(Fra digtet »Den jydsk lyng«).

I disse linier findes en forundringsviden, som både børn og voksne har brug for.

*Det problematiske
i den ligheds-
orienterede
uddannelsespolitik*

Med nogle overvejelser over fordomme vil jeg forsøge at ud-
dybe det problematiske i en lighedsorienteret uddannelsespolitik.
Fordomme er »et uomgængeligt og ikke udryddeligt fænomen«. De er det konkrete udtryk for menneskets historiske eksistens. Fordomme er altså uomgængelige og kan ikke udryddes. Det er også en fordom at hævde, at man ingen fordomme har. Det er derfor en fordom, at en lighedsorienteret uddannelsespolitik vil give mere lighed og afskaffe fordomme. Troen skyldes, at man ikke vil tage menneskets historiske eksistens alvorligt. Fordomme er nok overfladisk viden, men de rummer dette førstehåndskend-
skab til livet, der viser, at man hører til i en bestemt historie. I deres negative betydning er fordomme udtryk for en forstokket-
hed, hvor der mangler vilje til at sætte sine egne forudfattede meninger på prøve. I sin positive betydning er de basis for en udvidelse af forståelsen.

Det positive i afsnittet om en mere lighedsorienteret uddan-
nelsespolitik er, at vi her møder nogle fordomme, der som for-
udfattede meninger igennem en demokratisk samtale kan uddy-
bes og blive sat ind i deres rette sammenhæng med det begreb,

*Lighed og frihed
må afbalanceres*

som lighedsbegrebet ikke kan være foruden, nemlig frihed. - Lighed såvel som frihed er såkaldte vægtbegreber, der må afbalanceres i forholdet til hinanden. Det sker ikke i U 90, og derfor bliver den ikke en fordomsfri drøftelse af fremtidens uddannelser, men den bliver fremsættelsen af fordomsfyldte forestillinger om, hvad en lighedsorienteret uddannelsespolitik kan udrette. Fra at være en betænkning i en demokratisk proces tenderer U 90 i retning af at være et partiprogram for et eller andet politisk parti. Noget andet er, at den metodisk erhvervede (for så vidt a-historiske) viden som U 90 lægger frem i kraft af en problemorienteret metode er let at smide væk, for den er kun bundet til sig selv.

*U 90 ubundet af
historien*

Anderledes forholder det sig med den historisk betingede fordom. Den kan ikke forkastes, uden at jeg selv og min egen forståelse bliver sat på prøve. Det er derfor, U 90 anfægter så lidt, fordi den er uden virkelig historisk bundethed. Man føler en afstand mellem dens skabere og livet omkring dem. Alligevel tror jeg, at man gør ret i at betragte den som et nutidshistorisk dokument, fyldt med fordomme, der må sættes på prøve for igennem denne prøve at føre til en nybesindelse på det positive i det, som betænkningen anser som forældet.

*Dens fordomme bør
sættes på prøve*

Den dag betænkningen er ført ud i livet, da høstes hurtigt de frugter, der kan gøre børnenes tænder ømme. (Fædrene åd sure druer, og børnenes tænder blev ømme).

Hensigten med denne lidt teoretiske udflugt om fordomme er tænkt som et middel til at åbne for den samtale, der kan være med til at skabe balance i betænkningens mål.

I denne artikel at komme ind på specielle detailafsnit virker uoverkommeligt, men jeg håber ved blot at pege på de mere generelle ting at have lukket op for den videre samtale om børnenes og de unges vej ind i en meningsfyldt tilværelse. Personlig er jeg skeptisk over for dette arbejde, selv om der er mange positive ting og værdifulde analyser - skeptisk, netop fordi den mangler en historisk dimension og dermed dybde. Den truer i værste fald med at gøre tilværelsen tom og reducere mennesket til en funktion i samfundsmaskineriet. Den burde have taget sine egne fordomme mere fordomsfrit, så havde man måske undgået at »cementere grundlaget for en række konflikter for næste generation i livet« (s. 124).

Lad mig derfor runde disse betragtninger af med at lade føl-

gende citat fra betænkningen sættes i relief af nogle bemærkninger af digteren Jeppe Aakjær.

Betænkningens side 124:

»Vi mener, at uddannelse må bygge på den erkendelse, at der sker en udvikling, som nødvendiggør, at børn og unge frigøres fra en række traditionelle forestillinger, som bl. a. også findes hos forældrene.»

Jeppe Aakjær i bogen »Før det Dages«:

Frigørelse fra det nedarvede

»Jeg var først og fremmest socialt stemt, var et Menneske mellem Mennesker, med en alsidig Interesse for alt det, der levede i Tiden. . . . At skaffe mig Viden på alle Aandslivets Felter, frigøre mig aandeligt fra alle Dogmer, som for alt hvad der snærede Aanden, stod for mig som den ædlestes Stræben af alle. . . .« (Fremhævelsen er min).

*Det »utids-
svarende«*

Jeppe Aakjærs bemærkninger viser en linie i U 90 tilbage til oplysningstiden, og den radikalisme som fandtes omkring århundredeskiftet. U 90 er først og fremmest socialt stemt, og derfor må man frigøre sig fra alt det, der ikke lige er in i tiden, og som er så behageligt (som Jeppe Aakjær gør det) at kalde dogmer, eller (som i betænkningen) fordomme og utidsvarende. Når man f. eks., taler om en *utidsvarende* seksualundervisning, så viser det, at man er slave af tiden (sin egen tidsvarende lænkehund), der søger at frigøre sig fra det utidsvarende, men det kunne jo være, at det utidsvarende var det bestandige, det værdifulde. Det er denne naivitet, som også kommer til udtryk i sætningen om, at viljen til medbestemmelse bliver stadig større, der virker trættende og irriterende ved læsningen.

*At frigøres -
eller at være fælles*

Den provokerende frigørelsesstemning, som Jeppe Aakjær afslører var måske berettiget i hans tid. Da var der stadig en mur at spille bolden op imod, men her i betænkningen synes den at være stivnet til en mani, der kun gør livstomheden og meningsløsheden større. Det er værdien i det, man er eller skal være fælles om, der giver meningen.

Det første, der må være for de unge, der tvinges ind i uddannelserne, er, at mening gives, derefter kan kravene stilles - at der vises et mål, der rækker ud over personen selv. Frigørelsesstemningen ligger i dag side om side med det tunge mismod og den stærke livslede hos en ungdom, hvis største problem er *at finde sig til rette i verden* og ikke, hvad den *kan udrette i verden*. Det er frugterne af en radikalisme, der kun evnede at sætte mennesket selv i centrum. Det er ikke frigørelse alene, vi trænger til, men en vedkendelse af den historiske tradition, der giver identitet og

holdning. Det er en vedkendelse og erkendelse af de fordomme der giver os et tilhørsforhold som mennesker af ånd og ikke alene af funktion.

Samtalen må derfor fortsætte om de forestillinger, som U 90 giver udtryk for i en erkendelse af, at det er så lidt, vi ved, men så meget vi kan forestille os. U 90 kan blive kilden til et værdifuldt selvopgør, som forældregenerationerne i disse år må ind i fordi den rummer - ud fra dens forudsætninger og metode - er nuanceret og grundig problembehandling. Den er problemorienteret læsning, og den handler om vore børns fremtid, men fremtiden takles ikke alene ved at være orienteret mod problemerne. Der ligger også et slidsomt arbejde i at hente et værdigrundlag frem, der giver en meningsfyldt tilværelse. Det er et spørgsmål om »en hjertelig tilegnelse af« den folkelige og kirkelige historie der giver livet horisont.

Det følgende er skrevet efter den første gennemlæsning for et par år siden og bl.a. trykt i Ranum Seminariums årsskrift.

Bare det!

Bare det
at få lov til at være til
bare det
ikke at blive et produkt
af uddannelseseksperter
og lighedsforkæmpere
vor tids nye skelsættere
i restgrupper
og socialbevidste.

Bare det at være til
som jeg er
være menneske
i frihed
få lov til at vælge
min egen livsvej
i tro og tvivl
i en spørgen
efter Gud.

Bare det ikke at have kvalme
og kaste op
fordi
sagsbehandleren spørger efter
CPR
som bestemmelse
af socialproduktet
på den anden side
skranken
sat som værn
mod mennesket.

Bare det
at være menneske
elske, græde og le
undgå leden
ved alt
fordi
livet allerede som foster
fik betegnelsen
produkt
af
vor tids blodsugere
og udbyttere
dem med magten
og indflydelsen.

Bare det at være skabt
i Guds billede
med et kors
der går på tværs
af produktbehandlingen
bare det at møde
Kristus
og høre Ordet:
Stå op og gå.

Bare det at være
barn
lege, glemme sig selv
og leve.
Bare det
at få lov at ældes
modnes
og dø med sin Gud
i frihed.

Bare det!

Planlægning med farlige perspektiver

AF HANS HENNINGSEN

Faren for forkert planlægning

Vi står i dag med en række alvorlige problemer i samfundet, og i hvert fald nogle af dem er selvforskyldte. I nogle tilfælde er problemerne affødt af manglende planlægning, i andre derimod af forkert planlægning. Det sidste er der, ikke mindst på undervisningsområdet, flere eksempler på.

Man kan blot tænke på de mange nedlæggelser af mindre kommuneskoler omkring 1970, deraf adskillige næsten nyopførte. Netop på samme tid indtraf der en vending i befolkningstilvæksten til gunst for de berørte områder. Dette var der i centraliseringsplanerne ikke taget hensyn til, så lidt som til den folkelige modstand mod nedlæggelserne. Et andet eksempel er selve folkeskoleloven. Denne lov, vedtaget i 1975, to år efter den første oliekrise, forudsætter endnu 60-ernes vækstsamfund. Under de nuværende mere barske vilkår bliver de musiske og kreative fag ikke, som tanken var, fremhjulpet, men tværtimod trængt tilbage i kraft af tilvalgsprincippet. Og for at nævne endnu en ting, den bevidst tilstræbte vækst i antallet af uddannelsessøgende på uddannelsesområder med sigte på den offentlige sektor kræver i dag omskoling af tusinder af unge efter endt uddannelse.

Forkert planlægning medfører ressourcospild og store omkostninger, menneskeligt og økonomisk. Planlægning kan være en tung byrde at lægge på eftertiden. Netop derfor er det så vigtigt altid at være på vagt over for den fare, som lurer på al planlægning, at man kommer til at projicere sin egen tids vanetænkning, ønsketænkning og snæversyn over på fremtiden med de følger af uheldig eller måske direkte katastrofal art, som dette vil kunne få.

Planlægning kræver åbenhed

Derfor gælder det om, at planlæggerne tænker så fordomsfrit som muligt, eller rettere sagt, at de er klar over deres fordomme. Og de må, samtidig med at de søger at få sammenhæng i tingene, kunne modstå fristelsen til den for letkøbte helhedsanskuelse. Af disse grunde må planlægningen foregå i den størst mulige åbenhed, på den offentlige og kritiske debats vilkår.

Men i så henseende skuffer U 90. Når dette skrift er blevet kaldt et debatoplæg, må det vist siges at bero på en efterrationalisering. For hvad der er ment som et oplæg til åben drøftelse, lader man ikke først komme frem for offentligheden flere måneder efter, at det er »offentliggjort« for en kreds af politikere, anmeldere og andre udvalgte, sådan som det i sin tid var tilfældet med U 90.

Det centrale Uddannelsesråd, CUR, har i U 90 tilstræbt den størst mulige enighed. Total overensstemmelse har man dog ikke kunnet opnå, så derfor rummer værket også en række mindretals-udtalelser. Men også denne fremgangsmåde må vække forundring. Skal et organ som CUR være til nogen nytte, og skal det være foreneligt med folkestyrets principper, så bør det ikke optræde på en så lukket måde, men tværtimod se det som sin fornemste opgave at skaffe mest mulig oplysning til veje om de forhold, der er til behandling, den grundigst mulige og den bredest mulige oplysning, der er tilgængelig på området. Også alt det, hvorom der kan være uenighed, bør lægges åbent frem. Om der i uddannelsesrådet måtte være flertal for det ene eller det andet, har derimod næppe nogen særlig interesse, da CUR jo ikke er noget lovgivende organ og heller ikke bør være det. Det er vigtigt, at der ikke sker nogen sammenblanding her, ikke bare for folkestyrets skyld, men også af hensyn til planlægningen. Skal det være muligt at planlægge blot nogenlunde forsvarligt, må det ske i fuld åbenhed både i forhold til den folkelige debat og over for sagskundskaben og dennes bidrag til debatten.

Planlægning og lovgivning bør ikke blandes sammen

U 90 og den pædagogiske debat

Men end ikke det sidste har været tilfældet under udarbejdelsen af U 90. Kapitlet »Nyere pædagogiske strømninger« afslører således ikke noget kendskab overhovedet til nogen af de pædagogiske strømninger, der faktisk findes i vor tid, og som for adskilliges vedkommende er af den allerstørste interesse, når det gælder vurderingen af fremtidens krav til skole- og uddannelsesvæsenet. Der er f.eks. den såkaldte frigørende pædagogik, der er eksistensfilosofisk pædagogik, og der er anti-skolebevægelsen, som stiller sig kritisk til hele den tyrkeretro på institutionernes og »systemernes« undergørende virkninger, som netop i U 90 har nået et foreløbigt højdepunkt. Men man indlader sig ikke i debat med disse eller andre afvigende synspunkter, ja intet i det nævnte kapitel afslører, at dets forfatter(e) overhovedet har kendskab til disse ting. Hvad der udgives for en oversigt over nyere pædago-

giske strømninger er kun en kortfattet opremsning af nogle moderigtige begreber fra metodikken, såsom problemorientering, projektarbejde, deltagerstyring, gruppearbejde osv.

Den skepsis over for systemer og institutionalisering, der ligger til grund for anti-skolebevægelsen og anti-skolelitteraturen, f.eks. Ivan Illichs kendte bog »Det skoleløse samfund« er ingenlunde noget løst påfund, men denne skepsis skyldes bl.a. skuffende resultater i en række lande af netop den politik, som U 90 nu foreslår herhjemme og fremstiller som den eneste rigtige og eneste progressive, nemlig den, der i korthed kan betegnes med udtrykket »lighed gennem uddannelse«. Dette er ikke nogen ny tanke, hvad man let kunne få indtryk af, hvis man kun holdt sig til U 90. Lighed gennem uddannelse har i mangfoldige år været målet for f.eks. svensk uddannelsespolitik. Om virkningerne, og de manglende virkninger, her som andetsteds, kan man læse i bl.a. en lille bog af Thyge Winther Jensen: »Pædagogik og samfundsvidenskab«, der udkom i 1976, to år før U 90, men CUR synes at have været upåvirkeligt af såvel den danske som den internationale kritik på dette punkt.

Det samfund, vi kender i dag, betegnes med rette som et uddannelsessamfund. Det er uddannelse, der er vejen frem i verden. Dette er en følge af den tekniske udvikling, af specialiseringen, væksten i serviceerhvervene og ikke mindst den omstændighed, at uddannelse er blevet gjort til et argument i lønpolitikken frem for alt andet. Længere uddannelse, skærpede adgangskrav, f.eks. studentereksamen, ganske bortset fra rimelighed og relevans, plus de flest mulige semestre bagefter, det er i uddannelsessamfundet den sikreste vej for en stand til at hæve sig over andre, socialt og økonomisk. Mangel på uddannelse, dvs. formel, autoriseret uddannelse, er derfor et frygteligt handicap i dette samfund. Og det lader sig desuden statistisk påvise, at børn opvoksede i bestemte sociale lag er som forudbestemte til at komme i denne situation uden egen skyld. CUR har her henholdt sig til Socialforskningsinstituttets undersøgelser, der, selv om de arbejder med en måske noget forældet socialgruppeinddeling, fastsat for snart 30 år siden, er overbevisende nok og vidner om en langt større social skævhed i det danske velfærdssamfund, end man normalt forestiller sig. Uddannelsessamfundet har sin pris, derom kan der ikke være nogen tvivl. Der er for mange, der kommer til kort i uddannelsesræset.

Men så kommer det springende punkt. Hvad kan der gøres for at afhjælpe denne misere? Skal man gå til kamp mod uddannelsesdyrkelsen, ikke mod uddannelse og oplysning i sig selv, men mod den ensidighed, hvormed man i uddannelsessamfundet dyrker formaliserede uddannelseskrav og uddannelseslængder, og mod det misbrug, der finder sted af uddannelse som et instrument i den sociale kamp? U 90 betræder ikke denne vej, men går i stedet ind for en ligelig fordeling af uddannelsen, det vil sige, at alle bringes frem til samme uddannelsesmæssige niveau. Det er det, U 90 kalder »konsekvent lighed« eller »resultatlighed« i modsætning til »formel lighed«, der blot betyder lige rettigheder, og »reel lighed«, der står for lige muligheder.

Man skulle synes, at reel lighed måtte være tilstrækkeligt, ja i grunden det ideelle mål for et frit samfund. For med talen om den konsekvente lighed begynder tvangen jo igen, hvad man får et tydeligt indtryk af dér, hvor U 90 behandler konflikten mellem frihed og lighed. Konflikten opstår, hedder det, »når enkeltpersoner ønsker at bevare frihed til at vælge selv, ikke blot hvilken uddannelse, men også hvor megen uddannelse de vil have«. Man aner, at konsekvent lighed kan have sine omkostninger, ikke blot økonomisk, men også menneskeligt.

Og hvad er det da, der nødvendiggør denne magtpolitik, som jo ikke er til at skjule, hvor meget der så end lokkes med tilvalgs-muligheder og tiltrækkende undervisningsstilbud? Det er ganske enkelt den omstændighed, at man forudsætter og accepterer uddannelsesdyrkelsen i stedet for at bekæmpe den. CUR har uden protest affundet sig med den herskende tingenes tilstand, at formaliseret uddannelse er vejen til lykken i stedet for at indse, at denne tilstand ikke kan fortsætte, og ikke bør fortsætte, ind i 90-erne.

At gå den modsatte vej er ganske vist heller ikke let, men dog nok mere realistisk, samtidig med at det er foreneligt med de frihedstraditioner, vi hidtil har ønsket at bygge vort samfund på, og som vi derfor også må bygge vor planlægning på. Man kan undre sig over, at dette hensyn tilsyneladende har spillet en så forsvindende rolle for Det centrale Uddannelsesråd under udarbejdelsen af U 90. Medvirkende har måske også været, at teknokrater synes at have en større forkærlighed for begreber som konsekvent lighed end for lighed forstået som frihedsrettighed.

Et er imidlertid uddannelsessystemet set under en social syns-

*Hvad man ikke kan
fordele sig til*

vinkel, noget andet er uddannelserne set ud fra samfundets samlede interesse i oplysning. Det sidste har ikke rigtig haft Det centrale Uddannelsesråds bevågenhed, i hvert fald ikke i forbindelse med udarbejdelsen af U 90. Og derfor kan man godt stille det lidt ironiske spørgsmål, om ikke U 90 i en vis forstand er et ret asocialt værk, modsat hvad det giver sig ud for. Det er nemlig ikke nok kun at tænke på fordelingen, at alle får lige megen uddannelse, eller at ingen får mere end andre. Tværtimod, det er direkte uansvarligt ikke også, ja man må sige i første række, at tænke på det almene vel, vor fælles interesse i oplysning overhovedet. Problemstillingen i U 90 er et udslag af en beklagelig tendens til at indskrænke den politiske horisont til fordelingsplanen, som har gjort sig gældende i overflodssamfundet.

*Manglende sans for
folkeoplysningens
betydning*

Dette er vel en stærkt medvirkende årsag til, at U 90 ganske savner blik for folkeoplysningens centrale betydning i det nuværende samfund og i fremtiden. Der siges nok en række pæne ord om voksenundervisningen i dens forskellige former med særlig forkærlighed for den opgave, der består i at supplere den såkaldte »restgruppes« manglende skolekundskaber, men der siges intet om folkeoplysningen som det bærende grundlag for et oplyst samfund, for en oplyst politik og en oplyst planlægning. Man synes ikke i Det centrale Uddannelsesråd at have erkendt, i hvor høj grad den folkelige, åbne og kritiske drøftelse simpelt hen er en betingelse for, at man kan udnytte den til rådighed værende ekspertviden og sagkundskab i et samfund, der er så kompliceret og specialiseret som det nuværende - og kommende. Tværtimod, den gammeldags hierarkiske model med eliten, dvs. eksperterne og teknokraterne, i toppen og den uvidende og tilbagestående hob, forældrene og restgruppen, i bunden, lever videre i U 90, ja har i grunden fået en renæssance, hvordan det så ellers er gået til, i Grundtvigs og Kolds hjemland og efter ti års energiske demokratiseringsbestræbelser. Og dog har CUR ikke formået at gøre brug af eksperterne. Man beklager sig selv over den manglende forståelse mellem planlæggere og forskere. Måske var det en idé at gennemtænke hele spørgsmålet om forskningens stilling og betydning i et moderne samfund fra grunden af.

*Hvad er
socialisering*

Der tales i U 90 meget om socialisering, og nogle har heri villet se en socialistisk tankegang. Udtrykket socialisering, eller bedre socialisation, er dog i sig selv harmløst. Det er et almindeligt sociologisk fagudtryk betegnende den proces, hvorigennem bar-

net og den unge tilpasser sig og identificerer sig med samfunds- og kulturmønstret. Socialisation har der været i alle samfund, og der vil være det i alle fremtidige samfund. Dog er der betydelige forskelle mellem de måder, hvorpå socialiseringen foregår i f.eks. primitive samfund, moderne totalitære stater og demokratiske samfund. Vil man kritisere U 90 også på dette punkt, og det kan der være god grund til, så bør man ikke klage over selve brugen af udtrykket socialisering, men over manglende præcisering af, hvad socialisering indebærer i et demokratisk samfund. I U 90 tales der gennemgående om demokrati på en totalitær måde. Indoktrinering f.eks. mener man, er stillingtagen »ud fra et andet sæt værdinormer end det officielt accepterede«. Hvilken diktaturstat ville ikke kunne tilslutte sig dette? »Det kan blive nødvendigt«, hedder det også, »med en politisk afvejning af, om ekstremt afvigende holdninger overhovedet er forenelige med den fælles forestillingsverden, som er grundlæggende for det danske demokratiske samfund«. Det er noget af det mest ildevars-lende ved U 90, at Det centrale Uddannelsesråd, en kreds af fremtrædende og udvalgte repræsentanter for det danske demokratiske samfund, har kunnet lade den slags ting passere.

Er den plads til afvigende holdninger?

Naturligvis er der værdier og holdninger, som er typiske, ja grundlæggende for demokratiet. Men man hjælper ikke demokratiet og viderefører det ikke til nye generationer ved at sætte et hegn om disse værdier, ved at gøre det til helligbrøde at kritisere dem. Tværtimod, på den måde undergraves demokratiet. Hvem skulle for øvrigt afgøre, hvad der er de »officielt accepterede« værdier, og hvilke værdier og holdninger, der ikke kan accepteres? I grunden er det et rent teoretisk og akademisk spørgsmål, hvem man mener *skulle* afgøre dette. For det ville i praksis altid blive den i samfundet stærkeste magtfaktor, der kom til det. Og dermed var demokratiet afskaffet.

Må demokratiets fastslåede værdier ikke kritiseres?

Skal der være blot en smule demokrati i et samfund, så står og falder det med kravet om, at diskussionen om ideerne må være fri. Det er den langt fra altid i praksis selv i et demokratisk samfund. Men demokratiet kan aldrig opgive ideen om, at den *bør* være det. Det er mere dette princip, end det er bestemte holdninger, der konstituerer demokratiet.

Man kan derfor ikke beskytte demokratiet ved at omgive det med forbud og tabuer, men det må beskytte sig selv ved at fungere, ved at blive brugt. Det er svært at følge tankegangen i U 90,

Demokrati er andet og mere end en omgangsform når der på én gang tænkes så restriktivt og samtidig peges på vigtigheden af, at demokratiet praktiseres i skolens hverdag. Det kan dog vanskeligt lade sig gøre på disse betingelser. Men måske forstår man ved demokrati i praksis kun en bestemt omgangsform. Det er imidlertid en reduceret opfattelse. Demokrati i praksis er også diskussionen bl.a. om værdierne. Demokrati er, at denne diskussion såvel som nye generationers tilegnelse af værdierne kan foregå i frihed. Det er af denne frihed demokratiet lever. Den er ikke farlig for demokratiet eller for værdierne. Tværtimod.

Når U 90 er så bekymret på dette punkt, hænger det givetvis sammen med, at man i dette skrift har et underligt ukonkret forhold til det, man kalder værdierne. Det er næppe tilfældigt, at man i stedet kan bruge udtrykket »de givne regler«. Men værdier kan ikke bestå i frihed blot som givne regler eller indiskutable principper, kun som noget levende, dvs. noget man støder på i virkeligheden, i historien, den baggrund man er bestemt af, i naturen eller i omgangen med mennesker, og som man ikke kan komme uden om. Så kan man bagefter bygge regler og principper på dette grundlag, men regler må i et demokratisk samfund altid kunne legitimeres ud fra noget andet end regler.

Hvor er historien og naturen i U 90?

Men dette andet har U 90 ikke megen sans for. Om natur og historie hører man ikke meget, og det er betænkeligt, da fraværet af disse perspektiver vel nok må siges at høre til de fordomme, som det moderne industri- og forvaltningssamfund har levet alt for længe med, men som man må komme bort fra, hvis man vil se frem mod 1990-erne.

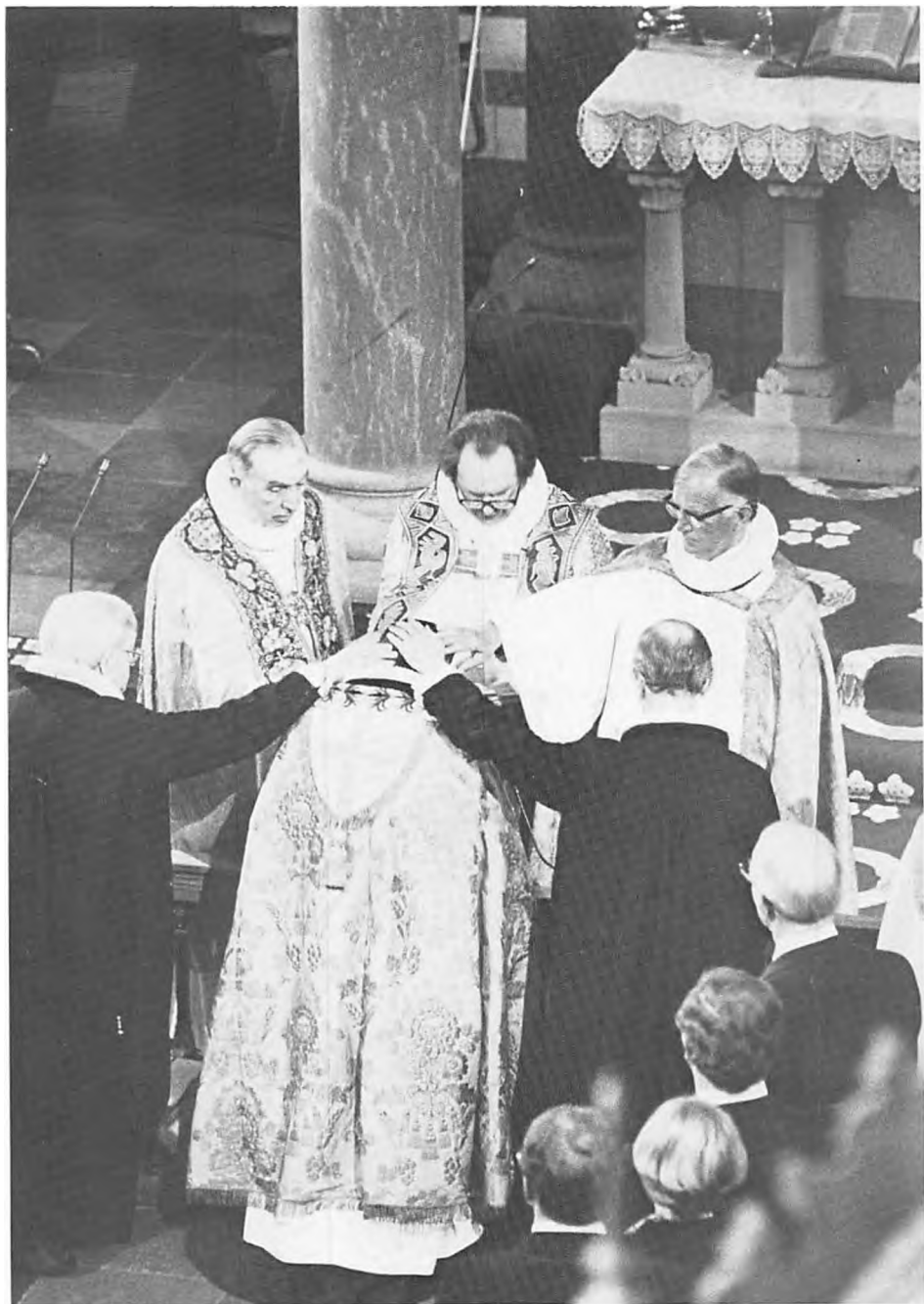
Universet i U 90 er konstruktørens verden. Naturen er noget udvendigt i forhold til denne rene samfundsverden, og historien er blevet noget lige så udvendigt i forhold til samtiden, alt sammen for uorganisk tænkt til at være realistisk. U 90 kan gøre mest nytte som et advarende eksempel på, hvad der sker, når planlæggeren opkaster sig til samfundsmager, lighedsmager og fællesskabsmager.

Opdragelse og frihed

Men kan der overhovedet være tale om planlægning på andre vilkår? Svaret er, at en planlægning, der skal være nogenlunde realistisk, nødvendigvis må foregå på andre vilkår. Det er jo netop fraværet af den historiske dimension og den dermed sammenhængende mangel på historisk selvkritik, der har gjort U 90 så kortsynet og fordomsfuld på mange punkter.

Og hvad socialiseringen angår, da kan ingen opdragelse til demokratisk samfundsborger foregå, uden den foregår i frihed. Det vil sige, man må lade værdierne tale for sig selv og lade dem forsvare sig selv. Man skal blot søge dem dér, hvor de findes, i den historiske erfaring, i mødet med den ydre og indre natur og ikke mindst i mødet mellem personer. Det er uhyre vigtigt, at alt dette får plads i opdragelsen i et demokratisk samfund. Men der er ikke desto mindre en stor fare for, at det glider ud, trængt af de meget stærke tendenser i retning af det blot funktionelle og upersonlige, der har præget samfundsudviklingen igennem de seneste årtier.

Det er af livsvigtig betydning for samfundet og for folkestyret, at disse tendenser modvirkes. Og det ville kunne ske, hvis man gav både forholdet til historien og til naturen og det personlige forhold mellem lærer, elev og forældre en større vægt i opdragelsen. Intet af dette foreslås i U 90. Forældrene stødes tværtimod helt ud i mørket. Det værste er måske endda, at det end ikke fremgår, om Det centrale Uddannelsesråd har gjort sig alvorlige overvejelser over disse ting.

Fra bispevielsen i Ribe Domkirke søndag den 11. maj 1980.

Fra bispevielsen i Ribe Domkirke søndag den 11. maj 1980.

Fra bispevielsen i Ribe Domkirke søndag den 11. maj 1980.

Stauning kirke.

Stauning kirke. Interiør.

Staining kirke. Prædikestolen.

Den totalitære model

AF SØREN KRARUP

Lørdag 1. juli 1978 trådte »Lov om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til beskæftigelse« i kraft. Den var vedtaget med et stort flertal i folketinget, og arbejdsminister Svend Auken søsatte ligestillingsloven med - sagde han - »meget stor glæde«.

I bemærkningerne til lovforslaget hed det: »Det er ønsket med lovforslaget, der kan ses som en naturlig fortsættelse af disse bestræbelser (i EF), at det må påvirke holdningen til det traditionelle kønsrollemønster, men der er naturligvis tale om en langvarig proces, og de mere dybtliggende årsager til forskelsbehandling vil ikke blive afhjulpet fra den ene dag til den anden«. Svarende hertil udtalte arbejdsministeren under forslagets førstebehandling i en replik til den radikale ordfører: »Jeg er enig med hr. Bolvig i, at en af de vigtigste virkninger ved lovforslaget, hvis det bliver vedtaget, er en psykologisk virkning, et signal fra myndighederne, fra folketing, fra regering til det danske samfund, til den danske befolkning, som indvarsler en forhåbentlig kraftig holdningsændring i disse spørgsmål«. (Folketingets Forhandlinger 1977-78 spalte 5319).

Det vil sige, at lovens mening var at skabe en *holdningsændring*. Det fremgik sort på hvidt. Lovgiverne brugte for så vidt ikke lovgivningen til at regulere forholdene i landet. Men de sigtede bevidst efter at fremkalde en anden holdning i befolkningen.

Det er naturligvis udtryk for en korrumpet af *loven*, for det er at bruge loven til propaganda. Eller det er at gøre lov til propaganda. Lovgivningen i propagandaens tjeneste. Regeringen som en ideologisk formynder, der ved lovens hjælp vil skabe en ideologisk holdningsændring i befolkningen. Dette er forholdet. Ingen - heller ikke Svend Auken - vil kunne bestride det. Men er vi hermed ikke inde i forhold, der egentlig er kendetegnende for et totalitært styre?

Det mener jeg. At skabe *lov* i landet er nemlig ikke det samme

som at skulle omvende og holdningsbearbejde borgerne. Det er derimod at fastsætte de ydre regler, der deler mellem dit og mit og regulere såvel samfundets som den enkelte borgers tilværelse. Med Jyske Lov: »Loven skal ikke gøres eller skrives til nogen mands særlige fordel, men efter alle deres tarv, som bor i landet. Heller ikke skal nogen mand dømmes mod den lov, som kongen giver og landet vedtager, men efter den lov skal landet dømmes og styres«. Således lyder gammel skik i Danmark, og meningen hermed er jo, at loven skal ordne og eventuelt straffe folks *handlinger*. Loven skal derimod ikke bestemme folks *holdninger*, for de er folks eget ansvar. Heri ligger, at lovgiverne er ikke Vorherre. Det er ikke deres opgave at frelse og »bevidstgøre« borgerne. Men det er deres opgave at regulere det borgerlige livs færdsel.

Sondringen mellem handlinger og holdninger - det er kendetegnet for det ikke-totalitære samfund.

Men ser samfundet det som sin opgave at sørge for folks rette holdninger, bliver samfundsmagten nødvendigvis total, fordi dens opgave bliver ubegrænset, og således fremstår det totalitære samfund. Her skelnes der ikke imellem, hvad borgerne gør, og hvad borgerne mener. Her går lov og propaganda i ét. Her respekteres ikke det enkeltes menneskes frihed og ansvar for egen holdning - og her vil da en minister begynde at bruge sin magt til at skabe »en forhåbentlig kraftig holdningsændring«. . . .

Magtkoncentration Det er en yderst betænkelig udvikling i lovgivningsmagtens opfattelse af sin opgave, vi oplever i disse år, for der vil kunne findes alt for mange paralleller til Svend Aukens propaganderende ligestillingslov. Karakteristisk er der således, at Svend Aukens statsminister nogle år tidligere fik nedsat et ligestillingsråd, hvis opgave også var en ideologisk propaganda. Vort største parti er blevet ideologiseret i en grad, der forvandler det fra et pragmatisk arbejderparti til et ny-marxistisk formynderparti, og de ideologisk bevidste ministre søger at koncentrere samfundsmagten om en gennemgribende holdningsbearbejdelse af de sagesløse danskere.

Hvad skal det f.eks. betyde, at undervisningsministeriet har overtaget økonomi og pædagogisk ansvar for Danmarks Radios undervisningsafdeling (Weekendavisen 31. marts 1978)? Og hvorledes forholder denne undervisningsministerielle magt over fjernsynets udsendelser sig til undervisningsministerens ønske om at iværksætte en landsomfattende »debatkampagne« om U 90?

Og hvorledes forholder U 90 sig til samme undervisningsministers udtalte ønske om at anvende uddannelsespolitikken til fremme af en socialistisk ideologi?

Med andre ord: der anes en magtkoncentration omkring undervisningsminister og massemedium, hvilken magtkoncentrations reelle indhold synes at være Ritt Bjerregaards enorme muligheder for offentlig og mediemæssig propaganda for sin ideologiske holdning. Hun bestiller først en plan for fremtidig uddannelsespolitik hos et af en socialdemokratisk undervisningsminister håndplukket Centralt Uddannelsesråd. Planen bliver derefter. Hun ønsker dernæst en landsomfattende »debat« omkring denne ideologisk prægede plan. Og hun har endelig magt over det massemediums udsendelser, der i vid udstrækning vil bestemme »debatten«.

Er det underligt, om den brune propagandaministers skikkelse undertiden toner frem på nethinden hos den, der betragter de senere års offentlige liv?

Vi må spørge: kender Ritt Bjerregaard forskel på debat og propaganda? Kender hun til en grænse for samfundets kompetence i forhold til borgeren? Ved hun af, at det enkelte menneskes holdning er dette menneskes eget ansvar og ikke samfundets?

Hvis hun ikke gør det - og det ligger i hendes socialistiske udgangspunkt, at hun vil have svært ved det, eftersom socialismen opfatter mennesket som et samfundsprodukt, hvorfor den principielt ikke kan skelne mellem menneske og samfund - så er hendes øgede magtposition en alvorlig trussel imod folkestyrets grundbegreb om retten til frit at tænke, tro og tale. Eller har den befolkning frihed, der af magthaverne skal systematisk »holdningspåvirkes«? Er den borger agtet som et voksent og ansvarligt menneske, der af regeringsinitiativer og via offentlige »debatkampagner« skal bevidstgøres om kønsrollemønstre og »demokratisk« holdning? Nej, respekt for det enkelte menneskes frihed til selv at vælge sin holdning kan der ikke ligge i en sådan holdningspåvirkning eller propaganda, for mennesket er her forstået som et propagandaobjekt, en påvirkningsgenstand - en ting, magthaverne skal gøre noget ved.

Hvad mening giver det at tale om frie valg, hvis bestemte meninger og holdninger kendes uværdige og søges udryddet igennem officiel holdningspåvirkning?

Det er således selve den grundlæggende opfattelse af forholdet mellem samfund og borger, der er blevet alvorligt betændt i de seneste årtiers politiske udvikling, og det betyder, at de ideologisk bevidste magthavere er uden respekt for den enkeltes frihed, dermed uden sans for loven og derfor endelig også uden sans for *skolens sag*. U 90 bærer utallige vidnesbyrd herom. Det er virkelig totalitært indstillede ideologers totalitære skitse til et fremtidigt uddannelsessystem. Som det hedder i et afsnit, der synes mig umådeligt afslørende for hele holdningen:

De fleste dikturlande bruger bevidst deres uddannelsessystem som middel til at påvirke de unge til en bestemt holdning. Det kan blive svært for demokratiet at overleve, hvis de demokratiske lande afstår fra at anvende skolen og uddannelserne til at bevidstgøre og levendegøre de politiske idealer, vi bygger på. Det er et nødvendigt led heri, at uddannelsessystemet i sig selv er demokratisk opbygget« (p. 100f).

Men hvad er demokrati, hvis det ikke er en modsætning til diktaturlandene derved, at man bevidst undlader at anvende diktaturlandenes »bevidstgørende« og holdningsformende uddannelsessystem? Eller hvad er da overhovedet forskellen på demokrati og diktatur? Eller er »demokratisk« propaganda mindre diktatorisk end diktaturlandenes propaganda? Nej, naturligvis ikke! En sådan propagerende demokratiisme er diktatur. Forskellen imellem demokrati og diktatur ligger i demokratiets respekt for den enkeltes frie valg og personlige holdning, og af denne respekt følger, at demokratiet afstår fra at holdningsbearbejde og forme den enkelte. *Dette er uopgiveligt for folkestyret*. Og opgiver man det, fordi man har gjort sig negativt afhængig af diktaturlandenes tankegang og ladet disse bestemme bl.a. sin uddannelsespolitik med hertil hørende »demokratisk« holdningsbearbejdelse - ja, så er man simpelt hen ophørt med at være et demokrati.

Men det er denne bevægelse, det nuværende Danmark er ved at foretage.

U 90 indvender som nævnt: »Det kan blive svært for demokratiet at overleve, hvis de demokratiske lande afstår fra at anvende skolen og uddannelserne til at bevidstgøre og levendegøre de politiske idealer, vi bygger på«. Men det er just disse »idealere«, der kræver, at vi undlader at bruge den offentlige skole til en sådan kollektiv holdningsdannelse. Den danske folkeskole er rigtignok ikke nogen tom eller neutral ramme. Den har et levende indhold i form af et modersmål og en dansk historie, som samler dan-

skerne om at være et folk. Denne historisk betingede folkelighed er folkeskolens grundlag. Men det er hverken meningsmæssigt eller ideologisk. Det er historisk givet - og dermed er det væsensforskelligt fra enhver ideologisk ønske om at påvirke børnene for at gøre dem til en bestemt slags mennesker.

Kærlighed alt sit udretter
som nødvendigt, men dog frit,
flytter frit, hvad loven sætter:
skellet mellem mit og dit,
er ej blot dog at undskylde
men er hele lovens fylde.

Sådan synger Grundtvig, og dermed angiver han karakteren af det fællesskab, der bærer og fylder folkeskolen. Det er der på forhånd. Det omfatter enhver i folket. Det skal således ikke omvende nogen til noget. Men det er kærlighed og accept og frihed som mellem børn af samme hjem.

I modsætning hertil vil en ideologisk demokratisme bygge skolens fællesskab på samme mening eller samme holdning. Derfor U 90s interesse i holdningspåvirkning. Udgangspunktet er ikke det enkelte barns forudgivne delagtighed i det folkelige fællesskab, som også undervisningsministeren og læreren er børn af. Men demokratiets udgangspunkt er dens opdeling af børn og voksne i bevidstgjorte og bevidstløse, og demokratiets uddannelsespolitik bliver således de bevidstgjortes holdningsbearbejdelse af dem med de »forkerte« holdninger. De bedrevidende og de tilbagestående. Overmennesker og undermennesker. Er det mærkeligt, at vi taler om totalitære tendenser i en sådan forståelse af skolen? Eller er det ikke stadig væk den brune eller den røde doktrin om propagandaens betydning for folkets ideologiske sundhed, der slår igennem i denne uddannelsespolitik?

Hvad er lighed?

Men hvad er så U 90s ideologi? Det er *lighedens* - og det vil sige kollektivismens eller socialismens. I denne belysning ser U 90 begrebet demokrati. Som det hedder i konklusionen:

»Fuld uddannelsesmæssig lighed kan ikke realiseres, men der må være lige muligheder for alle, og en lighedsorienteret menneskeopfattelse og holdning må præge uddannelserne hele vejen igennem. Det eliteprægede ved mange teoretiske specialistuddannelser må væk« (p. 234).

En lighedsorienteret menneskeopfattelse og holdning - det er ideologien i U 90. Men hvad er en lighedsorienteret *menneskeopfattelse*? Ja, hvad vil lighed egentlig sige? Alle mennesker er født lige, proklameres det ofte i den offentlige debat. Det er selvsagt noget vrøvl, for lighed kan ikke være en egenskab ved mennesket. Mennesker kan være kærlige, hensynsløse eller gemene. Men de kan ikke være lige. Lighed betegner *et forhold* til noget andet.

Vi kan være lige for Vorherre. Vi kan også være lige for loven. Vi kan endelig være lige rige eller lige fattige. Men vi kan ikke være »lige«.

At tale om en lighedsorienteret menneskeopfattelse er derfor slet og ret nonsens, for en menneskeopfattelse betyder jo - som ordet siger - en opfattelse af menneskets væsen og egenskaber. U 90 fører sort tale. Da det samtidig drejer sig om grundlaget for hele planen, er U 90s intellektuelle kortslutning mere end uheldig. Hvad er meningen?

Meningen er, at U 90 siger lige, men mener *ens*. En lighedsorienteret menneskeopfattelse betyder i virkeligheden en opfattelse af, at alle mennesker skal ligne hinanden. Det er det, der ligger i den i sig selv meningsløse tale om en lighedsorienteret menneskeopfattelse, og anderledes kan det ikke være, hvor man vil knytte begrebet lighed til selve dét at være menneske. Ensartethed. Kollektivisering. Ensretning.

Det er U 90s hensigt.

Eller hør blot, hvad dens forfattere inddrager under det, der kaldes lighedsorienteret uddannelsespolitik:

»Afgørende *reelle uligheder* består stadig. De findes på hver enkelt arbejdsplads, i indkomst- og formuefordelingen, og de genfindes i forskelle i levevis, sprog og livsholdning« (p. 129).

Disse uligheder vil U 90 altså gøre noget ved. Men hvordan skaber man mon lighed i sprog og livsholdning? Ja, enhver kan jo prøve at gætte. Det er ikke svært at regne ud. Lighed i livsholdning opnås naturligvis kun i det samfund, der blot tillader én livsholdning at være til. Den totalitære tankegang stikker hovedet frem på hver eneste side i U 90, og det betyder, at det hele tiden er det enkelte menneskes frihed til selv at vælge sin livsholdning, der er den egentlige anstødssten i U 90.

Og U 90 lægger ikke skjul på det. For så vidt er man forbløffende åbenhjertig. I en drøftelse af modsætningen mellem frihed og lighed hedder det lige ud:

»Denne konflikt mellem på den ene side lokal og personlig selvbestemmelse og på den anden side en overordnet lighedsmålsætning viser sig på en meget direkte måde, hvor personer og grupper har afvigende holdninger. Det kan være for så vidt angår selve lighedsidealene og for så vidt angår etiske, religiøse og politiske holdninger. Her kan det blive nødvendigt med en politisk afvejning af, om ekstremt afvigende holdninger overhovedet er forenelige med den fælles forestillingsverden, som er grundlæggende for det danske demokratiske samfund« (p. 135).

Behersket stemmeføring. Pæne mænds pænt indpakkede ord. Men hører man godt efter, kan hårene rejse sig på ens hoved. »Om ekstremt afvigende holdninger overhovedet er forenelige med« - ja, i Sovjetunionen sender man som bekendt de ekstreme afvigere på sindsygehospitaller eller i fangelejr, i Hitlers Tyskland puttede man afvigerne i KZ-lejre eller likviderede dem, med afvigere er der så mange muligheder, i Danmark kunne man f.eks. afskaffe dem ved hjælp af en lighedsorienteret uddannelsespolitik. . . .

Hvad er det være *afviger*? I et retssamfund deler man folk efter deres handlinger og kalder de folk for lovovertrædere, der overtræder loven. Det lader sig høre. Men U 90 interesserer sig jo for folks holdninger, etiske, religiøse og politiske, og at være afviger i U 90s samfund er så at være afvigende i forhold til magthavernes holdning. Og hvem er det? Ja, det bestemmer magthaverne! I dag kan det være de liberale. I morgen dem, der går i kirke. I overmorgen de rødhårede. Magthaverne, der har fastsat én holdning som den sandt demokratiske, har rig mulighed for at skaffe sig kritikere fra halsen - og bl.a. denne bog*) ville ikke have en chance for at se dagens lys i et virkeligt »lighedsorienteret« samfund.

Dens forfattere*) kunne få lov til at henslæbe tiden andetsteds. . . .

Jamen er det da ikke utroligt, at en så utilsløret tilbøjelighed for en totalitær samfundsmodel kan fremkomme i en officiel be-

*) Artiklen er oprindelig trykt i »Frihed eller lighed«. Forældrenes Børnekommission, 1978.

tænkning, bestilt af landets undervisningsminister og udbredt og opreklameret via offentlige debatkampanjer og udgivelser. Med undren i stemmen kan man spørge sig selv: hvor befinder du dig egentlig? Hvad sprog tales der udenfor? Sidder dit hoved stadig fast på kroppen?

Det er en sær uhygge, der breder sig fra U 90.

Ensretning i folkeskolen Og årsagen til den totalitære model, som U 90 går ind for, er hele tiden at finde i tilslutningen til det ideologiske lighedsbegreb. Alle skal være ens. Ingen må skille sig ud. Alle skal ligne alle andre. Ingen må være klogere, og ingen må være dummere.

»At nå frem til en sådan *resultatlighed* eller *konsekvent lighed*, som det også kaldes, kan nødvendiggøre, at de »svage« får mere uddannelse end de »stærke«, så de bringes til samme uddannelsesniveau« (p. 132).

Med andre ord: nivellering og ensartethed i folkeskolen. »Konsekvent lighed« betyder undertrykkelse af dem, der har lyst og evner til at lære mere end gennemsnittet. I den skolemæssige sammenhæng gør U 90 dem til en slags afvigere, og med afvigere har U 90 som bekendt ikke i sinde at affinde sig.

Eller som det også siges:

»Sagt negativt er det måske forholdsvis klart, at der i hele det traditionelle undervisningsstof og i en række adfærdsmønstre i skolerne m.v. *skjuler sig rester af tidligere perioders menneske- og kultursyn, som var stærkt præget af accept af kønsforskelle, nationale forskelle, raceforskelle, forskel på rige og fattige, kloge og dumme osv.* Det er *vigtigt, at undervisningen frigør sig for alle disse rester*, og at uddannelserne pædagogisk bliver tilrettelagt sådan, at eleverne får en *lighedsorienteret holdning og evne til at realisere et lighedsorienteret adfærdsmønster over for andre*« (p. 142).

Kan man beskrive en pædagogisk hjernevask tydeligere? Både børnenes holdning og adfærdsmønstre skal tilrettelægges fra overordnet samfundsmæssig hold. Enhver tale om retten til frit at tro og tænke fejles af bordet som de »reaktionære« og skadelige hindringer for et lighedsorienteret samfund, U 90 betragter dem som. Her er skolens sag så vist ikke at give børnene kundskaber. Her er det tværtimod skolens opgave at *forhindre* de kvikkeste børn i at få kundskaber for i stedet at forme alle børn i samme holdning og adfærd.

Men i skolen svarer sondringen imellem kundskaber og holdning til den i samfundet nødvendige sondring mellem handling

og holdning - og i såvel skole som samfund kan man kun ophæve disse sondringer, når man går ud fra den totalitære model: kundskabsmeddelelse er børnenes beskyttelse imod befaling på samme måde som lovens sigte på borgernes handlinger er borgernes beskyttelse imod holdningstyranni. At foragte kundskabsmeddelelse for i stedet at ville skabe holdningsændring er da at øve ideologisk vold imod børnene. Det er at fratage dem retten til at tænke selv og i sidste instans at være sig selv. Det er åndelig voldtægt.

U 90 svarer med et velkendt argument:

«Den afgørende uddannelsespolitiske betragtning er den, at børn og unge under alle omstændigheder på en eller anden måde bliver påvirket i deres holdninger og tilpasset omgivelserne (socialiseret). Skolen kan slet ikke undgå at øve en opdragende virkning» (p. 117).

Men det er en overfladisk betragtning, for den ser bort fra, at spørgsmålet drejer sig om, hvad der sættes som skolens *formål*. Også i den sagligt kundskabsmeddelende skole finder der opdragelse sted, men opdragelsen er indirekte, idet den finder sted under arbejdet med et stof, og således har børnene frihed til at sige nej: når de kan deres lektie, er de i øvrigt fri til at blæse både på skole og lærer. Anderledes i U 90s skole. Her er elevernes holdning skolens sag. Altså kan eleverne ikke have den i fred. Det er forbudt ifølge formålsparagraffen. Og det er heller ikke praktisk muligt, eftersom eleverne ikke har et stof at krybe i skjul bag. Her er de i stedet udleveret til åndelig befaling under devisen: *hvordan oplever du det? Hvad mener I andre om Lises adfærd?*

Anmassende og snagende spørgsmål.

Hvad er det at være menneske? Nej, U 90s til trivialitet gentagne påstand om, at skolen alligevel ikke kan undgå at påvirke, betyder en ophævelse af det problem, sagen drejer sig om: spørgsmålet om skolens formål. Hvis man i respekt for børnenes åndelige frihed sætter kundskabsmeddelelse som formålet, får man en saglig og renfærdig skole. Hvis man i overensstemmelse med U 90 gør holdningspåvirkning til formålet, får man - ja, en totalitær skole med ideologisk ensretning og hjernevask.

Overfladiskheden i U 90s argumentation hænger imidlertid sammen med en forudsætning, som forfatterne ikke er sig bevidst, fordi de opfatter den som en selvfølge - hvad der også siger noget om vores situation. Overfladiskheden hænger sammen

med, at de opfatter mennesket som et *samfundsprodukt*, hvis identitet bestemmes af samfundet. Som det hedder: »Mennesket er i udpræget grad et *socialt væsen*« (p. 103). Heraf følger, at mennesket er prisgivet samfundet og afhængigt af samfundets behandling - på samme måde som blomsten er afhængig af at blive vandet og dyret af at blive passet og fodret.

Men mennesket er *ikke* et samfundsprodukt! Mennesket er ikke en ting. Mennesket er ikke et dyr. Men mennesket er Guds skabning med frihed og ansvar, og menneskets identitet afgøres derfor ikke i forhold til samfundet. Den afgøres i forhold til den fordring, der kalder det enkelte menneske frem af massens eller gruppens anonymitet for at svare an fordringen og således være ansvarlig - og kun således menneske.

Herpå står spørgsmålet i sidste ende.

For det er klart, at hvor mennesket i U 90s billede bliver opfattet som et socialt væsen, har det enkelte menneske ikke frihed og ansvar, for et produkt er uansvarligt. Det er jo bare en genstand, man gør noget ved. Det behandles og påvirkes og formes. Det er en træ under sine behov og behandlere.

Og behandlerne puster sig derfor umådeligt op og føler sig yderst betydningsfulde og holder menneskers skæbne i deres hånd og skal gøre menneskene lykkelige og »lige«. Alle ideologers falske og farlige drøm. Rousseaus drøm, Hegels drøm, Marx' drøm, Freuds drøm. De ædle hensigter blomstrer på læberne. Og hensigten helliger midlet, og alle midler er tilladt dem, der vil skabe et »retfærdigt« samfund og et lighedsorienteret uddannelsessystem. . . .

Deraf selvretfærdigheden. Deraf hensynsløsheden.

Drømmen om fængslet

Men hvor ideologerne først har reduceret mennesket til kun at være et samfundsvæsen og dernæst har gjort den menneskelige ensartethed til samfundets absolutte ideologi, får deres bestræbelser et uundgåeligt angrebsmål. Det er mennesket, der vil være andet end et produkt af samfundet. Det er den menneskelige frihed. Eller det er menneskets private og ikke-samfundskontrollerede tilværelse.

Og når bestræbelserne er uddannelsespolitiske og har med børn at gøre, bliver ideologernes angrebsmål nødvendigvis barnets forældre og hjem. Sådan er det også i U 90. Det tør siges. Skemaet er her det sædvanlige totalitære - brunt eller rødt - og går ud på

at ophæve forældrenes ukontrollable og derfor mistænkelige indflydelse på de børn, som samfundet gør krav på at eje. Hvem ved, hvad der siges ved middagsbordet? Hvilke forkerte meninger kan forældre ikke finde på at putte i deres børn? U 90 gør stadig ikke nogen røverkule af sit hjerte. Det drejer sig for dens lighedsorienterede uddannelsespolitik om at få udslettet forældrenes betydning og indflydelse for derved at få børnene gjort ens - lige »progressive«, lige »samfundsbevidste«.

U 90 skriver:

»Den opfattelse, at »ethvert hjem må kunne sende sit barn i skole med ro i sindet« kan imidlertid let blive en *politisk sovepude*, en vigen uden om samfundsproblemer. Skal skolen være et middel til at bevare den nuværende samfundsstruktur, eller skal den hjælpe med til at ændre (forbedre) samfundet? Det er klart en af de fundamentale værdikonflikter i uddannelsessystemet. Vi mener, at uddannelse må bygge på den erkendelse, at der sker en udvikling, som nødvendiggør, at børn og unge frigøres fra en række traditionelle forestillinger, som bl.a. også findes hos forældrene. For forældre med en patriarkalsk opfattelse af kønsrollemønstre er det f. eks. pinagtigt, hvis børnene kommer hjem fra skole med ideer om ligestilling og kvindefrigørelse. Hvis man imidlertid fastholder det standpunkt, at det er skolen uvedkommende, om nogle børn går rundt med racefordomme, andre med en utidssvarende seksualopdragelse og andre med et forældet kønsrollemønster osv., så bidrager man til at cementere grundlaget for en række konflikter for næste generation senere i livet« (p. 124).

Kan det siges tydeligere? Barnets opdragelse er samfundets ansvar. Forældrenes meninger kan kun tolereres for så vidt forældrene holder meningene for sig selv. Det påhviler barnets skole og ikke dets far og mor at udstyre barnet med den rette holdning - og hvis forældrenes holdning er »forkert«, må barnet frigøres fra forældrene. . . .

Der er ingen grund til at nævne Hitler-Tysklands og Sovjetunionens forhold til hjemmene. Enhver kan konstatere ligheden. Den, hvem disse betragtninger ikke får det til at løbe koldt ned ad ryggen, må enten være døv eller blind eller lide af hukommelsestab eller være ideolog.

Mere interessant er det derfor at se på det argument, hvormed U 90 her begrundet sin umyndiggørelse af disse beklageligt tilbagestående forældre med deres forældede og forkerte meninger. Det er for at afværge »en række konflikter for næste generation«, viser det sig. Det er for fredens og harmoniseringens skyld i morgendagens Danmark. Hvis det ikke er fordi perspektivet er så

dystert, måtte man le højt. Hvilken kostelig attitude! Kommis-særen i uniform fra Frelsens Hær. Åh, det er for fredens og konfliktløshedens skyld, at U 90 vil belægge forældrene med åndelige håndjern eller berøve dem børnene. Kære forældre, tænk dog på barnets fremtidige lykkelige tilpasning - og overlad det til os. . .

Mon U 90 ved, hvor konfliktløsheden virkelig er gennemført? Orden findes kun ét sted, siger Grundtvig, og det er i tugthuset, »medens loven for folkelivet som for ethvert liv er uophørlig bevægelse«. Til menneskelivet hører der konflikter, og først bag fængslets massive mure findes den gennemførte konfliktløshed, som alle ideologer drømmer om. Det er sandheden. Og sandheden om U 90s ideologi er da også, at konsekvensen er *fængslet* - det alt overvågende og ordnende system, de hundredetusind cellers og fangers samfund.

Obligatorisk børnehaveklasse - Dog, U 90s eliminering af forældrenes indflydelse på barnet begrænser sig ikke til teoretiske betragtninger, men udmøntes i praktiske forslag. U 90 er jo just et handlingsprogram for de kommende årtiers uddannelsespolitik. Og i sit ønske om at begrænse forældrenes påvirkning af det samfundsejede barn stiller U 90 forslag om, at det fra 1980-erne bliver tvungent for alle børn at gå i børnehaveklasse: »Hertil kommer så 1 år i børnehaveklassen, som vi foreslår bliver obligatorisk sidst i 80-erne« (p. 164).

Det kan ved første øjekast se uskyldigt ud, men dette forslag betyder ikke desto mindre et fuldstændigt brud med al hidtidig dansk skolepolitik. Som noget helt afgørende for denne har der nemlig altid været *undervisningspligt* og aldrig skolepligt her i landet. Det var forældrenes ansvar, hvordan barnet blev opdraget. De kunne selv undervise barnet hjemme. De kunne sende barnet på privatskole. De var frit stillede, for det eneste, loven forpligtede dem til, var at sørge for, at barnet fik undervisning. Og grundloven har fastslået denne grundfæstede regel i sin paragraf 76, der lyder således: »Alle børn i den undervisningspligtige alder har ret til fri undervisning i folkeskolen. Forældre eller værger, der selv sørger for, at børnene får en undervisning, der kan stå mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen, er ikke pligtige at lade børnene undervise i folkeskolen«.

Hvad er imidlertid børnehaveklassens formål? Folkeskoleloven svarer i paragraf 10: »I børnehaveklasser beskæftiges børn med leg og andre udviklende aktiviteter. Det tilstræbes at gøre børnene

fortrolige med skolens daglige liv«. Altså er børnehaveklassens formål ikke undervisning. Og altså er forældrene ude af stand til at godtgøre, at deres hjemmeundervisning står mål med folkeskolens.

Det betyder for det første, at skolen trænger ind på hjemmets område. Det betyder dernæst, at hjemmet afvæbnes i forhold til skolen og tvinges til at lade sit barn deltage i de offentlige »udviklende aktiviteter«. Og det betyder endelig, at der hermed indføres *skolepligt*.

Dette er realiteten i forslaget. Jeg ved godt, at enkelte af forslagsstillerne har forsikret, at sådan er det ikke tænkt. Nej, men sådan er det sagt, og sådan vil det komme til at virke. Bl.a. fhv. undervisningsminister Helge Larsen har bedyret, at det var ikke meningen. Ham var det nemlig, der sikrede forslaget flertal i Det centrale Uddannelsesråd. Men det er et tankevækkende vidnesbyrd om begrebsforvirringen i det ikke-socialistiske Danmark, at en politiker fra et grundtvigsk påvirket parti kan handle således. For naturligvis vil virkeligheden ikke tage hensyn til, hvad der var Helge Larsens mening. Virkeligheden tager alene hensyn til, hvad der var indholdet af Helge Larsens handling - og om denne er der ingen tvivl. Det er tvungen »leg«, obligatorisk deltagelse i samfundets »udviklende aktiviteter«, og det betyder således en underkendelse af de tusinde hjem, som forudsættes at understimulere deres børn, hvorfor børnene ikke kan undvære at blive udviklede i børnehaveklassen. Forslaget er kun forståeligt som led i en toneangivende foragt for menige forældre. Det går ud fra, at børneopdragelse kræver eksperter. Og at forældrene er de eneste »eksperter« i forhold til deres egne børn er ukendt for en politiker fra Jørgen Jørgensens parti.

Farvel folkestyre

Sammen med en moderne eksperttilbedelse er det imidlertid lighedsideologien, der har løbet Helge Larsen over ende og fået ham til at stemme for indførelse af skolepligt og umyndiggørelse af forældrene. Som det hedder i U 90:

»Det er allerede en væsentlig del af de 6-årige, der går i børnehaveklasse og derigennem vænnes til samvær og samarbejde med jævnaldrende i et skolemiljø og får en række impulser, de ellers ikke ville få i 6 års alderen. Det medfører imidlertid, at der i 1. klasserne, når den egentlige skoleundervisning begynder, er risiko for en betydelig ulighed mellem de børn, der har gået i børnehaveklasse, og de børn, der ikke har gjort det« (p. 152).

Hvor afslørende for tankegangen i U 90, at man går ud fra, at børnehaveklassebørn »får en række impulser, de ellers ikke ville få i 6 års alderen«. Forholdet er jo nemlig det omvendte. Det barn, der vokser op i hjemmet i en families fællesskab, modtager naturligvis langt mere, end nogen børnehavepædagog nogen sinde vil være i stand til at give. Eller hvad kan erstatte en mors højtlesning og sange for sine børn, en fars fortælling om fædrelandets og folkets historie, en søskendefloks lege og sammenhold? Hvilke offentlige »udviklende aktiviteter« kan give barnet en sådan næring for fantasi, virkelyst og virkelighedssans som dets hjem?

U 90 svarer, at sådan har ikke alle børn det, og derfor er der »risiko for en betydelig ulighed mellem de børn, der har gået i børnehaveklasse, og de børn, der ikke har gjort det«. Ja, det er en typisk tankegang: fordi man mener, at nogle forældre forsømmer deres børn, skal alle børn fjernes fra hjemmets indflydelse og tvinges ind under samfundets. Sådan tænker den totalitære holdning. Sådan tænker eksperttilbedelsen. Men man kunne jo lige så godt tænke modsat - og skulle i et folkestyre gøre det. Man kunne sige: fordi nogle forældre af økonomiske og arbejdsmæssige årsager er tvunget til at forsømme deres børn, må samfundet give tilbud om hjælp til familiens økonomiske og arbejdsmæssige situation, så at én af forældrene får mulighed for at være hjemme og give deres børn det fællesskab og den opdragelse, som ingen offentlig institution har mulighed for at erstatte. Sådan tænker f.eks. en grundtvigsk præget tankegang. Sådan tænker man i et folkestyre, hvor man har respekt for det enkelte menneskes og den enkelte families frihed og selvstændighed.

Men sådan tænker U 90 *ikke*.

Sandheden om denne offentlige uddannelsesplan er da, at den er en totalitær tankegangs forlængede arm. Ufrihed og ensretning - det er U 90s linie. Således har en ny-marxistisk formynderholdning lagt tingene til rette for sig.

Hvis U 90s uddannelsespolitik gennemføres, betyder det ikke blot et brud med al hidtidig dansk skolepolitik og tradition. Det bliver også et farvel til folkestyre og personlig frihed.

K. L. Aastrup

AF ERLING STOUGÅRD THOMSEN

Den 20. maj 1980 blev den tidligere domprovst i Odense, salmedigteren K. L. Aastrup begravet på Husby kirkegård. Aastrup var sognepræst i Husby fra 1923 til 1949 og provst for Ulfborg-Hind herreders provsti fra 1940, til han i 1949 blev stiftsprovst (domprovst) i Odense. Han var født i Ulfborg i 1899 og var altså kun 24 år gammel, da han blev sognepræst i nabosognene Husby og Sdr. Nissum. Her fik han sin længste tid som præst, og allerede ved sin afrejse til Odense gav han udtryk for et ønske om til sin tid at få lov til at blive begravet på kirkegården i Husby, syd for koret på den plads, hvor han nu hviler.

Som man kan se på billedet andetsteds i bogen, ligger graven tæt op mod kirkens brolagte fortov, men den er lagt an, så den ikke konkurrerer med kirken om opmærksomhed. Der er ikke noget pågående ved den. Den er der bare og ses kun af den forbigående, hvis han et øjeblik standser op og ser ned. En flad sten i græsset med navn og årstal og en krans af lyng.

De brune jordfarver stod Aastrups hjerte nær. Tyve år gammel udgav han sin første digtsamling: Lyng - i pænt, brunt omslag og med et hyldestdigt til lyngen som indledning. Mellem alle andre farver er det lyngens, der står hans hjerte nærmest:

»Thi Lyngens brune Farve, ens i Regnskyl og i Sol,
blev skænket mig i Vuggen til et blivende Symbol.

Farven er valgt, fordi den allerede er givet ham i vuggegave, som en baggrund for hans opvækst, og fordi der er troværdighed over den. Den er som Gud Fader selv ens i alle forhold.

Det kan synes tidligt at vælge blivende symbol allerede i tyveårsalderen, men den brune tone kommer virkelig til at anslå grundtonen i Aastrups forfatterskab. En kronik i Jyllandsposten 33 år senere - 29. marts 1953 - viser, at Aastrup bevidst har holdt

fast ved sin udkårne farve og inderliggjort sit forhold til den. »De brune Enge« hedder kronikken, og det er dens anliggende at sige noget om, hvad påske er ved at fortælle noget om påskens farver. Der er ingen grønne enge om foråret ved påsketid. Grøn kan engen være om efteråret til hen mod jul, men ved forårstid er den brun.

»Ja, brun - Det er saa svært at skrive om Farver, for Sproget har ikke Ord nok til at nævne alle Nuancer, »brun« skulde egentlig forbeholdes den Farve, Heden har, naar Vinteren slipper sit Tag, naar de sidste Klatter hvidblaa Sne er ved at smelte hen i den vaade Lyng, da er det, man skal se Heden, da er den brun. Engens Farve ved Paasketid er et helt andet Brunt, graabrun skulde man vel kalde den, den er brun som en Lærke er det - eller altså: Som en Eng ved Paasketid«.

Aastrups kronik fortjente at blive gengivet i sin helhed, men forhåbentlig kommer der inden for længe én eller flere samlinger med artikler og foredrag fra hans hånd. Her er de brune enge kun fundet frem, fordi vi i dem har et anskueligt billede af, hvad der er grundholdningen i Aastrups salmedigtning. Han kender godt påskens gule farve og nævner den også i sin kronik. Det skal bare aldrig glemmes: » . . . at selv om det er blevet Paaske, er vore Enge ikke grønne«.

To ting præger holdningen i Aastrups salmedigtning. Den ene er en stærk forkyndelse af, at alt, hvad der er fornødent til vor frelse, allerede er sket. Der er ikke noget at føje til Kristi gerning. »Med ham er alt vi fremme og har hos Fader hjemme«, som det hedder i nr. 552 i salmebogen. Det andet er en stædig trofasthed over for den virkelighed, vi ser omkring os, og som man kan tage på med sine hænder. Om den gælder det, at den til stadighed rummer en modsigelse af troens tale. Ser vi os om i den verden, vi lever i, er der intet sket. De døde ligger pænt i deres grave, og synden blomstrer ufortrødent videre i alle forhold.

Alt er sket. Og intet. Tilsyneladende er det den rene selvmodsigelse, men i den modsigelse lever nu troen. Den har sit håb i det, der er på vej til den fra Gud, og lader sig ikke trøste af noget i denne verden.

Hvor meget det betød for Aastrup at holde denne dobbelthed fast, kan man se af hans arbejde med den salme, der hedder: Gør dig nu rede, kristenhed - nr. 314 i salmebogen. I de 1 form, hvori vi bruger salmen, lyder andet vers således:

K. L. Aastrups grav på Husby kirkegård.

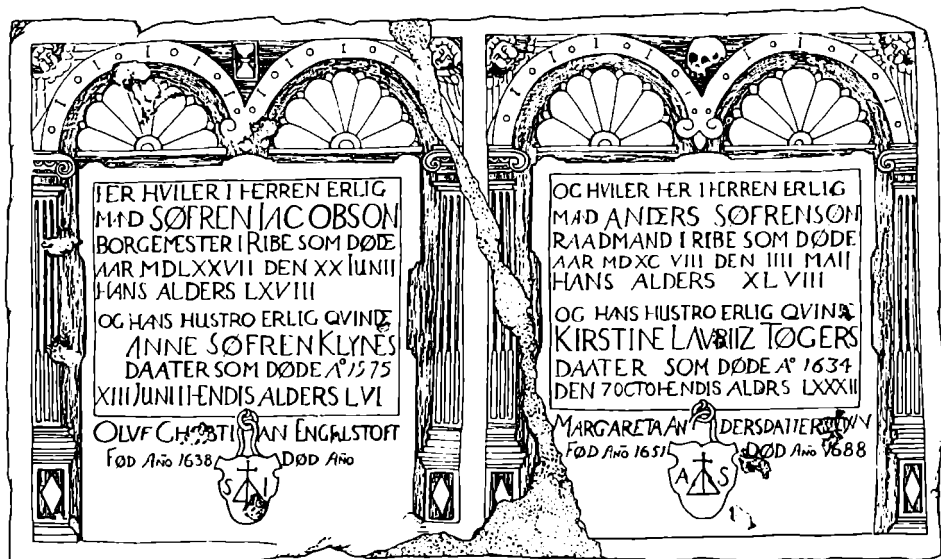

Fig. 1. Klynslægtens 292 x 172 cm store dobbeltgravsten fra 1613. Kirstine Lauritsdatters dødsår og -dag er senere tilføjet ligesom gravskriften over Margareta Andersdatter Klyn og hendes mand. Da stenen ikke på sin nuværende plads lader sig fotografere, har Danmarks Kirker ladet den opmåle og tegne ved Sven Rask og Elisabeth Nyborg.

Fig. 3. Skt. Katharinæ kirkes smukke sygesæt er udført 1687 af guldsmed Jens Andersen Klyne, den sidste bærer af Klynenanvet i Ribe. Kort før sin død i året 1700 gav den gamle ungkarl sine opsparede 190 rigsdalere dels til Skt. Katharinæ kirke, dels til de fattige og dels til reparation af stamfaderen Søren Jacobsen Stages epitafium. På dette da mere end 100 år gamle gravminde lod han tilføje sin egen gravskrift med et malet billede af de 190 strålende dalere, som han »i Eenlighed med Møje havde samlet«. Foto Niels Elswing 1979.

Fig. 2. Portrætmaleriet fra epitafiet over rådmand Hans Jessen Søhane i Ribe domkirke viser familien fromt knælende foran Kristus, der modtager de små børn. Den navnkundige gamle rådmand blev 12. dec. 1604 på Overmøllebro tilføjet et dødeligt sår af Anders Sørensen Klynes unge søn Hans, hvis søster Karen var gift med Hans Jessens eneste overlevende søn Niels, der her ses knæle bag faderen. Parrets øvrige børn er døde tidligt og derfor markeret med små kors, over de to små drenge findes maleren Laurits Andersen Ribers signatur med årstallet 1608. Tavlen er altså malet af samme dygtige maler, som udførte de fire tavler til Anders Sørensen Klynes epitafium, og kan derfor give et vist indtryk af, hvorledes Anders Sørensen Klyne og hans uregerlige sønner har fremtrådt på den forsvundne tavle i Skt. Katharinæ kirke. Foto Mogens Larsen 1959.

Ho præstegård.

»Dammen« i Ho præstegårdshave.

Thi vel er jorden underlagt
det mulm, hvorfor du gruer,
end verden er i mørkets magt,
Guds daggry dog du skuer,
thi for din tro er ordet sandt:
»For dig Guds herlighed oprandt,
og skal den klart oprinde«.

Aastrup har imidlertid ikke været helt tilfreds med formuleringen af dette vers, og da han i 1966 på ny lader salmen trykke i »129 Epistelsalmer«, griber han tilbage til et gammelt udkast til salmen og retter sig selv i fjerde og femte linie, så der kommer til at stå:

Thi vel er jorden underlagt
det mulm, hvorfor du gruer,
end verden er i mørkets magt,
og *intet gry du skuer*.
Men for din tro er ordet sandt:
»For dig Guds herlighed oprandt,
og skal den klart oprinde«.

Borte er enhver antydning af gryende dag i denne verden. Guds herlighed *har været* her og *er på vej* til os, men der er intet at se af den med det blotte øje, ikke den mindste antydning af dawning.

Jeg er ikke sikker på, rettelsen er nødvendig, og mener ikke uden videre, den bør tages til efterretning ved en ny udgave af salmebogen. Også i den skikkelse, verset har nu, er Guds daggry kun til for troen. Men det er tydeligt nok, at Aastrup har villet have dette forhold til at træde skarpere frem, Engene er brune - endnu.

I spændingen mellem det, der allerede er sket, og det, som endnu ikke er kommet, lever troen, og i samme spænding er også Aastrups salmer blevet til. De er ofte knudrede, som lyngen gerne er det i sin vækst, men mange af dem får netop derved en egen skønhed. De har påskens brune tone i sig og er troværdige som jorden selv i dens forfald. Men det er troen, de synger om og kalder på:

Du alting har på troen lagt,
at det må nåde være,
fordi dit ord skal stå ved magt
for alle dine kære,
som du har døbt med Jesu dåb
og giver tro med håb mod håb.

Ja, det, som intet øje så,
skal dine små
af din barmhjertighed opnå.
(Udvalgte Salmer nr. 41).

Fra K. L. Aastrup: Udvalgte Salmer, nr. 26.

Mel. O Herre Krist! dig til os vend.

Guds rige kommer ikke så,
at man kan pege hen derpå.
Og ingen har det rige set,
hvor langt og længe han har ledt.

Dog har det her sit visse tegn,
det samme i hver tid og egn.
Og når Guds riges tegn skal ske,
må døve høre, blinde se.

Så underligt, så dulgt og klart,
så skjult og dog så åbenbart:
Guds rige er, vor synd til trods,
os ganske nær, ja midt blandt os.

Guds rige er i Jesu ord
ved frelsens bad og nådens bord,
i bønner, som han selv har sagt,
i salmen på vor tunge lagt.

Og troen siger trygt: Se der!
Guds rige er så ganske nær.
Ja, det, som øjet aldrig så,
må troen trodsigt pege på.

Sandet, vandet og engene. . .

Et portræt af digteren fra »Eventyrets land«

AF BENT VILSLEV PETERSEN

*Thomas Lange
1829-1887*

»Sandet, vandet og engene«. . . I disse ord sammenfatter digteren *Thomas Lange (1829-1887)* de overvældende indtryk, han i drengeårene fik af naturen og livet i Danmarks vestligste sogne, med Skallingens flyvesand, brændingens brusen ved Blåvandshuk, Vadehavets stadige vekslen mellem ebbe og flod og de smukke, flade engstrækninger langs Ho bugt.

Ordene står at læse i Galschiøts fornemme værk om »Danmark - I skildringer og billeder af danske forfattere og kunstnere« (1887), hvor Thomas Lange har skildret egnen »Ved Hjerding Bugt«. Det blev hans sidste arbejde, og han vedstår her sin kunstneriske gæld til barndommens oplevelser. De blev inspirationskilden for det meste af hans forfatterskab.

Som Blicher før ham og Jeppe Aakjær senere, var Thomas Lange *hjemstavnsdigter*. Blicher satte med sine hedeskildringer skel i den danske litteraturhistorie, og Thomas Lange fulgte som en tro beundrer i hans spor ved at løfte Jyllands vestligste og mest øde egn op i lyset. Han har derved gjort sin hjemstavns store tjenester. Han kastede med sit forfatterskab en særlig glans over et hjørne af Danmark, der senere er blevet et rekreativt område for tusinder af danske, og turistreklamen har nydt godt af den betegnelse, barndomslandet fik i digterdåben: »Eventyrets land«. Digteren tænkte ganske vist kun på landet »fra Tavlebjergene i Nord (ved Ho bugt) til de høje Horns Bjerge i Vest«, men for turistens er det blevet hele området fra Ho bugt til Nymindegab, og Varde er blevet »Porten til Eventyrets land«.

»Eventyrets land«

Livshistorien

Hjemstavnen har lønnet Thomas Lange for disse tjenester. I det øvrige land er han så godt som glemt, men i »Eventyrets land« holdes hans navn smukt i ære, som det vil fremgå af det følgende.

Hvem er denne nu ukendte forfatter, så ukendt, at end ikke de moderne leksika ofrer ham en linie? Han er københavner af fødsel, født i hjørnegården mellem Brolæggerstræde og Knabrostræde (Brolæggerstræde nr. 80) 30. november 1829. Faderen var

Tiden i Ho

cancelliråd og kontorchef under Generalpostdirektionen, Hans Thomas Lange, og moderen, Ulrikke Margrethe Andresen, en præstedatter fra Sandby ved Ringsted. Faderen pådrog sig en sindssygdøm, og kort efter sønnens fødsel blev forældrene separerede. Den kun 20-årige Ulrikke Lange tog derfor med sin søn, i sommeren 1830, over til Ho præstegård for at føre hus for sin ugifte bror, Andreas Daniel Andresen, der i januar 1830 var blevet sognepræst i Ho-Oksby, Ribe stift.

Her fik Thomas Lange en lykkelig og spændende barndom, men da han var 10 år, sluttede eventyret. I december 1839 blev morbroderen kaldet til sognepræst for Ringkøbing og Rindum, og Ulrikke Lange og hendes søn fulgte med. Sin smerte ved opbruddet har Thomas Lange beskrevet i bogen »Af Livet og Naturen« (1876): »I en alder af ca. 11 år kom jeg fra Ho til Ringkøbing. Hvad jeg følte ved at forlade førstnævnte sted, kan jeg ikke give dig nogen bedre forestilling om end ved at sige, at jeg havde en sådan fornemmelse, som en plante ville have, hvis den kunne føle, når den bliver oprykket af den jord, hvori den er vokset«. Opholdet i Ringkøbing blev imidlertid kort. I september 1842 blev morbroderen gift, og Ulrikke Lange har sikkert allerede ved denne lejlighed forladt Ringkøbing og taget ophold hos en ugift søster i København, hvor hun boede til sin død. I hvert fald blev Thomas Lange sat i Viborg Latinskole i oktober 1842, og blev student herfra i 1848.

Han studerede herefter teologi i København og tog embeds-eksamen i sommeren 1857. Året før blev han gift med Fanny Gjellerup, datter af en afdød hospitalslæge og cancelliråd i Odense, ridder Carl Adolph Gjellerup og hustru Marie Concordia Conradsen. Med Fanny Gjellerup levede han et lykkeligt og harmonisk ægteskab lige til sin død den 25. august 1887. Ægteparret fik 8 børn.

Studentertliv

Thomas Lange var ved sin arv fra faderen, der døde i 1840, blevet en formuende mand, og det satte ham i stand til at leve et »muntert« studentertliv. Sammen med en ven erhvervede han i 1852 hjørneejendommen mellem Kannikestræde, Købmagergade og Skindergade med to kendte beværtninger »Himmerig« og »Helvede«. Da de dermed havde nem adgang til »forsyninger«, blev deres lejlighed på ejendommens 1. sal (lige over for Regensen) et skattet tilholdssted for studiefæller, og hver lørdag aften i vinterhalvåret var der gilde for en udvalgt kreds. En bestemt

episode fra disse år fortjener nærmere omtale: Da Søren Kierkegaard i skriftserien »Øjeblikket« (1855) rettede sit kendte, voldsomme angreb på den officielle kirke og præsteskabet, skrev stud. theol. C. H. Thura et smædedigt mod Kierkegaard. Thomas Lange tog til genmæle i et rimbrev og forsvarede Søren Kierkegaard, hvorefter Thura og hans venner, der boede på Regensen, herfra drillede genboen, stud. theol. Thomas Lange, så længe, at han en dag ladede en af sine store pistoler og fra altanen skød over imod »fjenden«, så at »Regensen, Himmerig og selve Rundetårn vaklede i deres fundament« (»Skitser og Eventyr«, 1881, s. 130). Thomas slap fra affæren med en bøde på 5 rigsdaler og en overbærende politidirektørs formaning!

Et udtryk for studieårenes sorgløshed er også de to »værtshusholderes« anskaffelse af hest og kalechevogn, hvori de med gårdskarlen som kusk i flot liberi foretog udflugter til dyrehaven.

Og sorgløsheden fortsatte efter den afsluttede embedseksamen i 1857. Thomas Lange besluttede - økonomisk uafhængig som han var - helt at hellige sig sit digterkald og ikke søge præsteembede. Resten af livet boede han, med sin familie, om vinteren på Amicisvej på Frederiksberg, og om sommeren i Lyngby. På Lyngby sø dyrkede han sine store fritidsinteresser: jagt og fiskeri. Vilhelm Andersen kalder ham i sin store litteraturhistorie »en absolut uborgerlig eksistens«. Han var vennesæl og næsten altid i godt humør, og han var den sidste digter i København, der gik med håret ned ad nakken (»Digterløkker«). Moderne, danske forfattere har dog ført traditionen videre!

I sine senere år var Thomas Lange stærkt tiltrukket af Sjællands biskop, H. L. Martensen. Han følte sig vel i pagt med Martensens »spekulative teologi« med dens forening af tro og viden i en stor harmonisk livsanskuelse og fremlagt i »Den christelige Dogmatik« (1849). Ofte indfandt han sig i Bispegården i Nørregade, og Martensen blev den eneste åndelige personlighed, der fik hans fulde fortrolighed. Biskoppen kvitterede ved at gøre Thomas Lange til Bispegårdens »huspoet«.

Thomas Lange havde den glæde at se adskillige af sine værker oversat til tysk, og hans anseelse i hjemlandet blev udtrykt gennem udnævnelsen - kort før sølvbrylluppet i 1881 - til titulær professor. Efter hans død i 1887 og begravelsen på Lyngby kirkegård rejste vennerne, med forfatteren Sophus Bauditz i spidsen, et monument på hans grav. Det er udført af kunstneren Lorens

Frølich og bærer en inskription, der er et - let ændret - citat fra fortællingen »Kirken med Straatag« (1859): »Ham kom Herren i møde, idet Han åbnede hans øjne for det, som i naturen er stille og vemodsvækkende«.

Så meget om Thomas Langes livshistorie. Hvad den litteraturhistoriske placering angår, blev to ting afgørende for ham: Han levede i en tid, hvor der var *trængsel* på det danske parnas, og han levede på grænsen af en gammel tid, der uigenkaldeligt var forbi, og en ny tid, der allerede var i anmarch. Så er det naturligvis svært for nytilkomne, poetiske talenter »af den gamle skole« at gøre sig gældende. Thomas Lange var samtidig med en lang række af vore klassikere: H. C. Andersen, N. F. S. Grundtvig, Poul Martin Møller, M. A. Goldschmidt, Carsten Hauch, B. S. Ingemann, Fr. Paludan-Møller, Henrik Hertz . . . og blandt de »efterromantikere«, hvortil Th. Lange regnes, tælles også Vilhelm Bergsøe, Chr. K. F. Molbech, Edvard Lembcke og Carit Etlar. Men Romantikens tid var forbi. Allerede i 1870 indvarslede Georg Brandes en ny åndsretning, »Naturalismen«, med sine forelæsnings på Københavns universitet om »Hovedstrømninger i det 19. århundredes europæiske litteratur«. Og i 1872 kom nybruddet med I. P. Jacobsens novelle »Mogens«.

Romantikeren

Men Thomas Lange ænsede ikke den nye tid. Han fortsatte uanfægtet sit romantiske forfatterskab, og koketterede oven i købet med at kalde sig »den sidste romantiker«. Han delte ganske og aldeles det romantiske syn, at der bag fænomenernes ydre verden er en højere virkelighed, det, Adam Oehlenschläger kaldte »livets liv«, et liv, som man kommer i forbindelse med gennem anelse, drøm og sang ved en forening af religion, tænkning og poesi. Og den vigtigste formidler af forbindelsen til dette højere liv er *digteren*, der ikke har tilegnet sig sin kunst ved flid og talent, men har fået den som en gave, en åbenbaring, et *kald*. For den romantiske følelse havde Gud åbenbaret sig i *historien* og *naturen*. Denne religiøse følelse kunne knytte sig til en kirkelig gudstro, eller ytre sig som en filosofisk panteisme eller blot som en poetisk naturhengivelse. Og da Gud virker i både historie og natur, er der en sammenhæng mellem dem: Hvad der sker i menneskeverdenen giver sig tillige udtryk i naturen. I Oehlenschlägers »Guldhornene« forstummer derfor - som bekendt - fuglesangen, da det andet guldhorn findes, og hvad Thomas Lange angår, så er denne enhed mellem natur og menneskeliv et

så dominerende tema i hans produktion, at han er blevet betegnet som »naturmystiker«. Menneske og natur er for ham som to stemmegafler, der er stemt i samme tonehøjde: når den ene klinger, lyder den anden med, og således spiller naturen på menneskesjælen. Det var, hvad han i sine drengeår havde oplevet så intenst, at han aldrig kom fri af det. I Galschiøts ovenfor nævnte værk skriver han:

»Når man fra Varde begiver sig mod vest-sydvest gennem landsbyerne Janderup, Billum, Aal, Oksby og Ho ud mod den yderste spids af »Hornet«, Skallingen, da træffer man her ligesom en egen lille verden for sig selv - den kunne passende kaldes »Ensomhedens land«. Vejen drejer fra Aal af i sydlig retning, og snart er man midt ude på den sorte hede. Vældige sandklitter tårner sig op og dækker overalt den vestlige horisont. Vejen, hvorpå man kører, er sand - »udbedret« ved, at der hist og her er lagt lyng eller hedetørv i hjulsporene - men den er så tung, at hestene kun med vanskelighed kan slæbe vognen igennem. En klitplantage ved Bordrup, anlagt af kammerherre Riegels, bryder ensformigheden, et lille vidnesbyrd om menneskets kamp med den vilde natur. Mere isoleret end på noget andet punkt af det jyske fastland bor der her en slægt af mennesker, som få i tal og med fattige midler er stillede over for tre vældige naturmagter: Luften, havet og sandørkenen. Midt på kræfternes kampplads står mennesket. I bestandigt møde med den uberegnelige natur modtager han noget af dens væsen. Han agter på luftens mine og havets røster, spejder efter gunst og ugunst, tyder hemmelighedsfulde varsler og lægger bånd på sin tunge, at ikke hans ord skal vende sig mod ham selv. Med andre ord - disse ensomhedens mennesker er ligesom de længst forsvundne tiders mytedannende urfolk tilbøjelige til at tillægge naturens kræfter en personlighed, god eller ond efter omstændighederne, og har derved åbnet for al slags mystik (fremsynethed, »synskhed«, sans for varsler o.lign.). Og hvor kan det være anderledes, når man således står ansigt til ansigt med den stedse skiftende og derfor ligesom levende natur! Her tager havet et stykke land, hist sætter det et nyt til, her forsvinder en sandklit, hist danner der sig pludselig en ny. Og sker der end ikke nogen virkelig forandring, så vil den vide, stedse vekslende udsigt over hav og land, de ensomt liggende høje, hvortil alle slags sagn knytter sig, og som i sommerdagens varmedis idelig afdækkes og tilsløres, alene være i stand til at

prædisponere sindet for forestillingen om et eget liv, en dunkel viljesretning i naturen. Her er man ikke aldeles tilfældig eller ganske ved egen uforsigtighed forulykket i fjorden eller havet, men i så tilfælde har »æ Fjur eller æ Hav tawwn jen«. Den for den jyske almue fælles mystik bliver her mere intensiv, thi jo større ensomhed jo mere hang er der til denne sindsretning.

Jeg sad en vinteraften i Ho præstegårds folkestue og hørte en af pigerne synge den gamle vise: »En stjerneklar aften i roligheds lund«. Da trådte en af vore karle ind. Han tog ikke plads hos de andre, men blev stående, mens alle de mange vers blev sungne. Da sagde han: »De vil brinn' ve Uolle i Brehmes« (Det vil brænde hos Ole i Bredmose). Da forskellige spørgsmål naturligvis rettedes til ham i den anledning, begrundede han sin ytring således: »Jow de vil. De er den tredde awten, æ goer stor i forbraand«. Vi gik da alle udenfor og så ud mod den kant, hvor Bredmose ligger, men så kun det tykkeste mørke overalt. Vi spurgte om han endnu kunne se branden, og han svarede da ja; da vi så spurgte ham, hvorpå han kunne se, at det ikke var nogen virkelig brand, men kun et varsel for en sådan, svarede han: »De kan'en sic, for æ lowwer er eth så røh«. Gården brændte virkelig kort efter. (»Ved Hjerting bugt«, 1887).

Et andet eksempel på drengen Thomas Langes stærke naturfølelse findes i »Af livet og naturen«, s. 144 (1876): »Et ret levende indtryk skriver sig fra mit syvende eller ottende år i Ho præstegård. Ved haven fandtes en dam, der var opstået ved, at en bæk eller grøft var blevet udvidet ved gravning og derpå afdæmmet. Jeg stod engang ved denne dam og så på, hvorledes vandet sivede over et sted midt på dæmningen og rislede som et lille vandfald ned i den underliggende bæk. Da fik jeg i sinde at gøre dette vandfald større ved at skrabe græs og rør til side på det sted, hvor vandet sivede over. Derved fik dette så stor magt, at det af sig selv formåede at bortføre det øverste af selve dæmningen på dette svage punkt, og da jeg fremdeles vedblev at hjælpe til med hænderne, brød vandet pludselig igennem med hele sin kraft. - Da forekom det mig, at jeg aldrig før havde set et sådant syn som det af de ilende vande eller hørt en sådan lyd som den, der udgik fra det brusende fald. Det var, som om de befriede vande sang i jublende toner over deres befrielse, og dog forekom det mig tilige, som om der imellem eller bag denne jubel lød en stille eller dæmpet klage, hvis toner i særdeleshed rørte og henrykte mig. Og

jeg blev stående fortabt i denne henrykkelse, indtil disse toner ophørte, og jeg med en vis forskrækkelse opdagede, at hele dammen var løbet sin vej».

Helt i samklang med denne skildring giver Thomas Lange - i samme skrift - sit natursyn en teologisk begrundelse, idet han henviser til Paulus' ord i Romerbrevet om, »at hele skabningen (naturen) tilsammen sukker og er i veer endnu i denne stund . . . og venter i inderlig længsel på, at Guds børn skal åbenbares« (s. 140). Han afviser vel dermed, at hans natursyn skulle være »naturpanteisme«, og henviser i øvrigt til, at en naturopfattelse, der ligner hans, er at finde i Thomasine Gyllembourgs forfatterskab.

Thomas Langes produktion omfatter 17 større og mindre bøger, en række digte og sange og et antal artikler i ugeskrifter eller dagspresse. Han debuterede i 1858 med bogen »I ungdommen«, men hans første værker vakte ingen opmærksomhed. Først med romanen »Eventyrets land - et billede af livet og naturen ved Blåvandshuk« fra 1865 slog han sit navn fast, og højdepunktet i hans forfatterskab blev novellen »De faldende blade« fra samlingen »Romantiske skildringer« (1872), som er læseværdig den dag i dag, og hvor hovedpersonerne: præsten og hans dødssyge datter er tegnet efter »levende model«. Det drejer sig om Peter Otto Bloch, der var sognepræst i Aal sogn (Oksbøl) fra 1861-1891) og hans datter Olga Bloch. Den virkelige Olga Bloch overlevede dog sygdommen, og døde først i 1926.

Også en stor del af hans øvrige forfatterskab vil være læseværdigt for enhver, der elsker den storladne natur ved Blåvandshuk. Overalt i hans værker finder man lokalhistoriske træk og beskrivelser af lokale naturfænomener. Han taler om ebbevejen til Langli, Asketræet i Ho præstegårdshave, havgusen, »Tordenhullerne« (en lokalitet ved Bordrup), »Krems« (en kage, som er en specialitet for Vesterboegnen den dag i dag), og han har prægtige skildringer af Kallesmærsk hede, Blåvandshuk med »Horns Rev«, og Skallingen, som på hans tid endnu var en sandørken. Danmarks sidste stråttækte kirke, Oksby *gamle* kirke, der blev nedrevet i 1891 på grund af forfald, men hvis fredede kirkegård stadig er et yndet turistmål, har Thomas Lange skildret i »Kirken med stråtag« (1859) og i kapitlet »Oxby kirke« i »Skitser og eventyr« (1881). I »Kirken med stråtag« udspinder handlingen sig omkring denne lille hedekirke, og i »Oxby kirke« har han givet dette stemningsbillede fra en gudstjeneste: »De havde intet orgel, men he-

dens vind og havets stemme besørgede dets tjeneste, stundom med en sådan vælde, at al anden lyd forstummede deri, men også til andre tider - i stille vejr - venlig og harmonisk ledsagende og omsluttende de menneskelige stemmer. Thi i den store ensomhed fornemmer øret selv vindens svageste pust, idet den når bygningen, trænger med en sagte klirren ind gennem de små, blyindfattede vinduer og med en sukkende susen bølger gennem kirkens rum, og øret dvæler ved den allerførste, fjerne, varslende rullen, hvormed et sig nærmende tordenvejr lang tid i forvejen bebuder sin ankomst«.

Knud Thisenius

Størst lokalhistorisk interesse har romanen »Eventyrets land« (1865), hvor handlingen udspilles omkring Ho præstegård, og hvor hovedpersonen, den gamle degn *Knud Thisenius*, er en skikkelse, som Thomas Lange har kendt og har hørt meget om i sin barndom. Vilhelm Andersen mener, at denne degn tillige er model for degnen Hr. Kolby i romanen »Aaen og havet« (1870) og for »den latinske degn«, skolelærer Klitgaard i fortællingen »Hobogab og Skallingen« (1872).

Den virkelige Thisenius hedder *Hans Thissenius*, og blev degn i Ho og Oksby sogne 1791, 32 år gammel, og virkede som sådan til han blev pensioneret i 1830. Han døde i 1835. Thomas Lange var da 5-6 år gammel, og da det er troligt, at den gamle degn har haft sin gang i præstegården, har drengen modtaget et stærkt indtryk af hans næsten »gammeltestamentlige« personlighed, ligesom det »Dannebrogssordenens sølvkors«, han ofte bar, måtte imponere. Dette indtryk er sikkert senere blevet uddybet gennem mange træk fra Thissenius' lange lærergerning i pastoratet, fortalt af lokale beboere.

Ifølge bogen »Eventyrets land«, skulle Thissenius som pensionist have boet i præstegården, og Janus Andreassen, der var sognepræst i Ho fra 1922-1941, skriver i bogen »Ho kirke gennem fem århundreder« (1945), at der endnu i 1922 fandtes et værelse i Ho præstegård med egen udgang til haven, som traditionen kaldte »Thissenius' værelse«. Traditionen kan dog ikke verificeres. Af folketællingslisten for Ho sogn fra 1834 fremgår, at Hans Thissenius, som 76-årig pensioneret degn og enkemand, boede i hus sammen med en datter-datter, Birgitte Madsdatter, i Vesterballe. Og da præstegården ligger i Sønderballe, kan han i hvert fald ikke have boet dér på dette tidspunkt. Degnen i »Eventyrets land« betegnes desuden som ugift. Hans Thissenius derimod var

gift og havde 6 børn. Navnet Thissenius er stadig velkendt i Ho. Hans efterkommere bor her den dag i dag.

*Thomas Lange - og
Ho præstegård*

Som det fremgår af det allerede fortalte, er Thomas Langes navn uløseligt knyttet til Ho præstegård, og hans eftertid har sørget for, at dette ikke bliver glemt. Allerede i hundredåret for hans komme til Ho, i 1930, blev der rejst ham et monument i præstegårdshavens udkant. Sognepræst J. Andreassen tog initiativet og fik samlet en indsamlingskomité, der bestod af både københavnske og lokale medlemmer. Blandt de københavnske var: Forfatterforeningens formand, Sophus Michaelis, bibliotekar ved Universitetsbiblioteket, Carl Dumreicher, Gyldendals direktør, Fr. Hegel, og kgl. skuespiller Elith Reumert. De lokale medlemmer var: Klitinspektør, folketingsmand A. V. Pinholt, sognerådsformand J. Bruun, klitplantør N. Raun Petersen, lærer Johs. Olsen, sognefoged Jes Mortensen, gdr. Poul Poulsen, lærer Th. Øhle og sognepræsten. De nødvendige midler kom ind, og efter model af billedhuggeren Joachim Schmidt blev busten støbt af broncestøber Rasmussen, København, mens stenhugger Christiansen, Varde, tilhuggede stenen, den skulle anbringes på.

Inden for komiteen havde der været diskussion om inskriptionen på stenen. Pastor Andreassen havde digtet et vers, som de københavnske medlemmer ikke fandt lødigt nok, men efter at verset havde været sendt til udtalelse hos digteren Mads Nielsen, som sagde god for det, fastholdt de jyske medlemmer, at det skulle med som inskription. Resultatet blev et kompromis: Københavnernes forslag kom til at stå på stenens forside: »Her fandt både barnet og digteren Eventyrets land«, mens pastor Andreasens vers blev anbragt på bagsiden:

Grant du nemmed' i Naturen
Guddomsrøstens stille klang.
Hørte Sjælens Strænge klinge
i en vemodstynget Sang.
Skallingland og Vesterstrand,
Hede, Marsk og Klittens Sand
blev dit Eventyrets Land.

Busten blev afsløret ved en stor festlighed 6. juli 1930, hvor to døtre af Thomas Lange var til stede: fru godsinspektør Fanny Spang, Rosenfeldt, og fru amtsvejinspektør Agnethe Jespersen, Skanderborg. Der var taler af pastor Andreassen og universitetsbibliotekar Carl Dumreicher og derpå kaffebord i Ho forsamlingshus med endnu flere taler.

45 år efter blev det næste skridt taget til at fastholde de Thomas Lange-minder, der knytter sig til Ho præstegård. Ho-Oksby menighedsråd vedtog en gennemgribende restaurering af den ca. 300 år gamle præstegård. Denne fandt sted i 1975-76. I forbindelse hermed vedtog man at indrette halvdelen af den store præstegårdshave som »mindehave« for Thomas Lange, og at åbne denne have for offentligheden. Thomas Lange-monumentet blev flyttet, så det nu står i havens centrum, og haven blev beplantet med træer fra »Eventyrlandet«s vegetation. Og i præstegårdshavens østlige del genoprettedes den dam, der er så hyppigt omtalt i Thomas Langes forfatterskab.

I sensommeren 1979 stod hele projektet færdig. »Thomas Lange Haven« blev åbnet for offentligheden d. 30. september som hjemstavns hæder til en digter, der er glemt, men dog var af et sådant format, at *Hentik Ibsen* lod sig inspirere af ham, da han skrev dramaet »Fruen fra havet«.

Tvivlens tid

AF MOGENS BENCARD

Historien gentager sig. Helt forskellige epoker kan have fælles-træk, så man ikke kan undgå at drage sammenligninger. Hvor vil man for eksempel anbringe følgende beskrivelse af en periode i danmarkshistorien?

En opbrudstid

Det var en svær og forvirrende tid for menigmand. I udlandet havde samfundskritikere sat spørgsmålstegn ved vedtagne sandheder og peget på åbenbare sociale urimeligheder. Unge heds-porer herhjemme havde taget tråden op, og så megen sandhed var der i deres kritik, at troen på fællesskabet gik fløjten, lov og orden kom i ulave, og egoismen kom i højsædet. De velhavende gjorde, hvad de kunne for at sikre deres interesser, samtidig med at skattenægterbevægelser opstod overalt. Landsfaderen forsøgte at gennemføre en politik over midten, mens politikerne på fløjene råbte drøje skældsord efter hinanden. Til sidst, da ordene ikke slog til længere, greb man til volden for at få en afgørelse af, hvem der havde ret. Da det var overstået, kunne historien sætte sig til at finde ud af, hvem der for eftertiden skulle gælde for helte, og hvem der var skurke.

1520-1536

Dette er ikke en sort beskrivelse af vor egen tid, men af en fjern fortid, nemlig den halve menneskegeneration fra 1520 til 1536. Den udenlandske reformbevægelse var tysk og et opgør med den katolske kirkes grove, verdslige udnyttelse af sin åndelige magt. Reformationen blev ledet af mænd som Martin Luther og Philip Melancthon, der stræbte efter en ny kirkeorden i samarbejde med nordtyske fyrster. Mere rabiater reformatorer med Thomas Müntzer i spidsen ønskede en social ændring, som bragte retfærdighed til den af alle udnyttede underklasse, men disse ideer faldt ikke i Luthers smag, han forlangte bondeoprørerne slået ned som »gale hunde«, og det blev de - også i Danmark, hvor Skipper Klement og hans bondehær blev slagtet foran Ålborg. De velbjærgede, som søgte at sikre sig, var de adelige godsejere, samt deres brødre og fætre på de høje kirkelige poster. Og skattenæg-

Vest

Den samlede billedudsmykning på Brønskirkens nordvæg.

terbevægelsen opstod først og fremmest blandt bønderne, der under dække af uroen undlod at betale tiende til kirken. Landsfaderen var Frederik I, som var tvunget til at føre midtpolitik, fordi der hvilede et skær af tronraner over ham. Selv om han måske nok kunne tænke sig reformationen gennemført - blandt andet gav det jo mulighed for at styrke kongemagten ved overtagelse af kirkens enorme jordegods - var han bundet til det katolske rigsråd, som havde hjulpet ham på tronen ved at smide hans nevø Christian II ud. Denne Christian, som var besvogret med selveste den tysk-romerske kejser, arbejdede ustandseligt i udlandet for at tilbageerobre sin trone, hvilket som bekendt ikke lykkedes. Ingen af de ledende politiske figurer kan siges at have haft rent mel i posen, måske med undtagelse af hertug Christian (III), der synes at have været ærligt overbevist lutheraner. Ved hans tronbestigelse 1534 holdt volden sit indtog i form af Grevens Fejde, Danmarks eneste borgerkrig i nyere tid. Efter dens afslutning i 1536 blev reformationen gennemført. Heltene blev Christian III, Johan Rantzau, Johan Friis, samt Hans Tavsén og hans meningsfæller. For menigmand var den tid forbi, hvor tilværelsen bestod af tvivl og spørgsmålstejn. Nu vidste man igen, hvad man havde at rette sig efter.

*Kalkmalerierne i
Brøns*

Den imponerende landsbykirke i det sønderjyske Brøns rummer nogle mærkelige kalkmalerier, som må stamme fra denne tvivlens

Tegn: J.Kraglund

Øst

tid. De er malede som forstørrede træsnit på kirkens nordvæg og er de bevarede rester af en større udsmykning af kirkerummet. Længst mod vest ses den hellige Kristoffer, som bærer det lille Kristusbarn på sine skuldre. Ved siden af ham holder to svævende engle en baldakin som et dække over næste scene. Den viser Kristus segnende under korsets vægt og delvis liggende i en kiste. Kisten og korset er forbundet, så de får udseende af en vinpresse, og det er ikke tilfældigt: Ligesom druen presses til vin, presses Kristi legeme for det blod, der bliver til vin og frelse for den troende menneskehed. Til højre herfor ses den hellige Jørgen i kamp med dragen og oven over ham den prinsesse, han befrier. Atter til højre herfor er malet en arkadeindrammet frise med tolv billeder af Kristi lidelseshistorie, derover to store billeder af tydeligt anti-katolsk indhold, samt endelig længst mod øst en kronet helgeninde - måske den hellige Dorothea - som kan være del af en større, forsvundet helhed. Malerierne er indrammede af sorte linjer, der understreger præget af træsnit i overstørrelse.

De to anti-katolske billeder

Det er de to store anti-katolske billeder, vi her vil samle opmærksomheden om, de er temmelig enestående blandt bevarede danske kalkmalerier. Det østlige forestiller Himmelborgen med tårne, tinder og højt tag. Foran dens port står Kristus, og over ham forkynder en latinsk indskrift et citat fra Johannes' evangelium: »Den gode hyrde ofrer livet for sine får«. Den lille figur og

indskriftsfeltet til højre for Jesus er tilføjet ved maleriernes restaurering 1907 og altså uden interesse, men indskriftstavlen under Kristi højre hånd er ægte, den rummer et citat fra Matthæus: »Men ve Eder, I skriftkloge og farisæere, I hyklere! thi I tillukke Himmeriges rige for menneskene, thi I gå ikke derind, og dem, som ville gå ind, tillade I det ikke«. Til venstre for borgens indgang går en landsknægt foran en ridende pave, kardinal og konge. Ifølge indskriftsbånd siger de: »Kristus, åbn for os«, og denne svarer med et citat fra Lucas: »Jeg siger Eder, jeg kender Eder ikke, hvorfra I ere, viger bort fra mig, alle I, som øve uret!« På begge sider af borgen ses bisper og prælater, munke og nonner, som har rejst stormstiger for uretmæssigt at trænge ind i det himmelske rige. Citatet fra Johannes indtager en central plads, og meningen med fremstillingen bliver helt klar, når man medtager begyndelsen til samme kapitel: »Sandelig, sandelig siger jeg Eder, den, som ikke går ind i fårefolden gennem døren, men stiger andetsteds over, han er en tyv og en røver«. En besk kritik af den katolske kirke med andre ord. Dens magt i denne verden er blevet så stor, at den har glemt al kristelig ydmyghed, endogså over for Kristus selv. På en analfabetbefolkning har et sådant billede haft en overvældende virkning, og luthersksindede præster har kunnet bruge det som udgangspunkt for en omvendelse til deres trosopfattelse. Matthæus-citatet har i øvrigt været anvendt andetsteds i datidens religiøse debat. Det findes som ledsagetekst til et træsnit på titelsiden af Hans Tavsens kampskrift mod Odensebispen fra 1529.

Det andet billede på kirkevæggen er knapt så let at tyde. Øverst ses paven omgivet af hele det katolske kleresi: kardinaler, bisper, prælater og munke. Til venstre to små menigmænd, som ængstelig klamrer sig til en munk. Foran paven et kæmpemæssigt brev, hvorfra hænger en række ovale segl. Brevet er tomt for ord, hvad det måske ikke altid har været. Teksten udlægges af to narre med æselører på kutten, den ene svinger ivrigt et par lærde briller. Forneden ses to diskuterende grupper. Den til højre, som anføres af en civilklædt person, er ret ydmygt klædt, og to personer, den ene i bondetøj, hopper af iver over ordvekslingen. Gruppen til venstre, som ledes af en munk, er mere stilfærdig og mere velklædt. Flere personer i begge grupper bærer breve, hvorpå bogstaver, som i dag ikke giver mening. Den nøjagtige betydning af billedet kan ikke tolkes, men den anti-katolske tendens kommer

klart frem gennem de to lærde narre, og i øvrigt derved, at almindelige mennesker overhovedet kan give sig til at diskutere et budskab fra den himmelske stedfortræder på Jorden. Samtidig er den sociale differentiering af de to grupper bemærkelsesværdig, især fordi det er de mindre velstillede, der er de aggressive, mens de andre er passive og betænkelige.

Hvornår er billederne blevet til?

At denne kirkeudsmykning hører hjemme i 1500-årene, viser dels stilen, for eksempel de renæssancelignende arkader, som indrammer lidelsesfrisen, og dels tøjmoden, hvor især de brednæsede sko, »oksemuleskoene«, er karakteristiske. Som ovenfor antydet kan vi imidlertid komme nærmere endnu, nemlig til tiden før reformationens endelige gennemførelse i 1536. For det første er forekomsten af helgener næppe tænkelig i årene derefter. Kristoffer og Jørgen så man nok ikke så strengt på, men nyudsmykning med sådanne figurer umiddelbart efter kirkereformen er dog ikke trolig, og fremstilling af en helgeninde (Dorothea?) må være helt usandsynlig. Reformatorernes umiddelbare reaktion på den katolske kirkes rigdom var en udpræget billedfjendskhed. Og man foretrak den hellige skrifs ord på dansk, ikke på latin som Brønsskrifterne. Alt taler således for, at kalkmalerierne er udført i den periode, hvor man endnu var i tvivl om den rene lære, 1520-erne eller måske de første år af 1530-erne.

Billedernes baggrund

Hvilken baggrund har disse billeder da? Hvorfra har man hentet sine forlæg, og er der særlige grunde til, at de netop findes i en sønderjysk kirke?

Som tidligere anført ligner malerierne med deres sorte stregindramninger forstørrede træsnit, og billeder i form af billige træsnit spillede netop en stor rolle i de to trosretningers propaganda. En del af dette billedmateriale er bevaret, men meget er forsvundet - slidt op ved flittig brug - så man skal være heldig for i dag at finde de direkte forlæg. Det er da heller ikke lykkedes for Brønssbilledernes vedkommende, men dog brugbart sammenligningsmateriale.

Hans Sachs' flyveblade

I Nürnberg arbejdede den folkelige digter og skomager Hans Sachs, som endnu i dag er forholdsvis velkendt, fordi Wagner over hans figur skabte operaen »Mestersangerne fra Nürnberg«. Han skrev i midten af 1520-erne en række antikatske digte: det første var kæmpediget med titlen »Nattergalen fra Wittenberg«,

venstre læser en engel af den hellige skrift for nogle præster og nonner, hvoraf den forreste bærer alterlys og rosenkrans. Op ad bygningen er på begge sider rejst stiger, som benyttes af præster, munke og nonner. På tagrygningen sidder en munk optaget af at bryde taget op, og en anden er allerede kommet så langt ind, at man kun ser fødderne af ham. I digtet taler først Kristus. Kom her til mig, I kristenfolk, siger han blandt andet, alle I, som er svage og trætte. Jeg er døren til fårestalden. Den, der går gennem mig, skal blive salig, men den, som stiger ind andre steder, er en tyv og en morder. - Også englen taler, mens dens ord er rettet til præster, munke og nonner, den »blinde, gudløse hob«. Hvad har den fromme Kristus gjort jer, spørger den, siden I ikke tror på hans ord? Hvorfor søger I ind ad fremmed vej, og hvorfor søger I jeres hjælp, trøst og håb i menneskeværk? Den hellige skrift viser den sande Krist, og kun derigennem bliver I retfærdige. De gudløse beder englen tie med dette nye kætteri, som foragter deres værk og tilintetgør deres gudstjeneste, der dog har bestået i mange hundrede år.

Der findes ikke bevaret tryk af dette blad med Sebald Behams originale træsnit, men kun en kopi, hvilket tjener til at understrege, hvor populært digtet har været. En anden kunstner har omtrent samme år illustreret temaet, men vendt fårestalden, så man ser den mere fra siden, og samtidig gjort den bageste del til en gotisk kapelbygning. På dennes tagryg sidder paven og lader sine fødder kysse af tilbedende.

Den tematiske sammenhæng mellem fårestalden fra Nürnberg og himmelborgen fra Brøns er ganske klar. Der hentydes til de samme bibeltekster, og Kristus såvel som den katolske kirke tildeles samme roller. Forbilledet for kalkmaleriet har givetvis hørt hjemme i den tyske religiøstpolitiske debat fra midten af 1520-erne. Det har tidligere været hævdet fra visse sider, at Brønsbilledet skulle være prokatolsk, men Hans Sachs' harske tekst til Behams billede kan ikke efterlade tvivl om den faktiske mening.

For det andet billedes vedkommende er det ikke lykkedes at finde forlæg, der kan bidrage til opklaring af dets indhold. Derimod et, som har billedmæssig overensstemmelse. Det drejer sig igen om et flyveblad af Hans Sachs fra omkring 1525 med en illustration af Sebald Beham. På træsnittet ses foroven den regerende Kristus i en skyformation og under ham to diskuterende grupper, den

Die tag der Gotlossen.

Die welt ist lag der Gotlossen
 Die frucht der welt ist der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.

Antwort D. Martini.

Die welt ist lag der Gotlossen
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.

Das Wort Christi.

Die welt ist lag der Gotlossen
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.
 Die welt ist lag der Gotlossen.

»De gudløse« klager over Luther, som forsvarer sig og får medhold af den dømmende Kristus. Træsnit af Sebald Beham til digt af Hans Sachs. Ca. 1525.

ene anført af en katolsk prælat, den anden af en munkeklædt person med doktorhat og Biblen i hånden. Ifølge teksten forestiller gruppen til venstre de gudløse og består, foruden præsten, af malere, klokkestøbere, glasmalere, guldsmede, flere andre håndværkere samt en »præstekone« (Pfaffen Weib). De klager alle over Luther, fordi han ødelægger den gamle gudstjeneste og tager deres erhverv fra dem. Gruppen til højre anføres af Luther og består i øvrigt af bønder og andre fattigfolk. »Doktor Martinus« svarer klagerne og henviser dem til at stole på Kristus og den hellige skrifs rene lære. Altså ord af samme indhold som englens ved fårestalden. Kristi dom falder naturligvis ud til fordel for Luther. Overensstemmelsen mellem træsnittet og Brøns-maleriet går ikke alene på opstillingen af de to diskuterende grupper, men også på den sociale differentiering mellem tilhængerne af den gamle og den nye lære. Det er tydeligvis ikke et portræt af Luther, vi har for os i Brøns, men ligheden bestyrker dog påstanden om, at kalkmalerierne er antikatolsk propaganda med rod i den tyske reformbevægelse.

Endnu et træsnit fra samme kreds kan medtages. Det er udateret, men menes udført 1543 og har tidligere været tilskrevet Sebald Beham. På snittet ses en nar i en central rolle mellem

In dem schau auff es ist groß zeit
 Mail je gisere worden ist
 Der geschmerte kauf ist bei vil glas
 Der auch lang zeit geriffet hat

In lauzg yfunden vil gootheit
 In Dinsten/Closter vil kint
 Das durch Zungredt/ist/ant vil lauz
 Ist kumen in der gattlich band

Darmit schreckens Zidig vil fuersten
 Der halb wachte auf vil last roch biersten
 Nach eaner ler beilliget schreift
 Slichtt menschen ler als bettes gife

Den sandsigende nar belæter fyrsterne om sit syn på romerkirkens gejstlige. - Træsnit af Sebald Beham (?) til digt af ukendt forfatter. 1543.

katolske gejstlige og verdslige fyrster. Ifølge teksten advarer han fyrsterne mod den katolske kirke og anbefaler dem at vende sig til den rene lære. Om ikke af anden grund så dog for at sikre sig, at ikke al jord og anden ejendom i verden skal tilfalde kirken, som aldrig vil give den fra sig igen. »Hensl Nar«, der ligesom narren på kalkmaleriet er udstyret med lærde briller, slutter med at sige, at det er fra børn og narre, man skal høre sandheden. Måske er det rollen som uskyldige sandsigere, der er tildelt de to narre i Brøns.

Vinpressen

Af de øvrige, mere traditionelle, kalkmalerier i Brøns kan fremdrages et enkelt, som måske kan have betydning i den foreliggende sag, nemlig billedet af vinpressen. Et af Sachs' flyveblade, illustreret af en anden kleinmester, Georg Pencz, rummer et digt, formentlig fra 1526, om menneskeheden's trange vej fra Sinai til Golgatha. Menneskene vandrer gennem verdens farer med syndens tunge byrder på ryggen, men møder Kristus i vinpressen, på hvis låg de lægger deres bagage. Træsnittet spiller ligesom kalkmaleriet på en sammenblanding af temaerne korsbæring og vinpresse. Det skal dog tilføjes, at motivet ikke er nyt, det fandtes på et kalkmaleri fra slutningen af 1400-årene i en af Kølns kirker.

Det er altså givet, at der har været en forbindelse, direkte eller ad omveje, mellem Brøns og Nürnberg, og hvis påstanden om en datering til 1520-erne er rigtig, må den være etableret hurtigt. Lidt større klarhed på dette punkt ville være ønskelig. Hvordan kan det rent historisk være gået til?

Hvem tilhørte kirken i Brøns?

Først kan man undersøge, hvem kirken tilhørte, idet det næppe er tænkeligt, at billederne blev malet uden godkendelse af ejeren. Her løber man tilsyneladende panden mod en væg. Kirken var underlagt ærkedegnedømmet i Ribe, det næsthøjeste embede ved den, så vidt man kan skønne, trofast katolske bispestol. De tre ærkedegne, der kan være tale om, var alle kongelige embedsmænd, før de overtog den meget lukrative, kirkelige post, og selv om man har svært ved at stole på mennesker i denne periode, synes ingen af dem at være oplagte kandidater til rollen som Luther-sympatisører. Den første, Mads Markvardsen, der overtog embedet 1507 og døde 1526 i en ret høj alder, optrådte ved flere lejligheder som kong Hans' betroede mand. Han opnåede 1521 pavelig dispensation til at forene tre »uforenelige« og to forenelige embeder, et åbenbart, men ikke ualmindeligt, misbrug, som lutheranerne netop vendte sig skarpt imod. Alene hans alder og dødsår gør det usandsynligt, at han har været indblandet i udsmykningen. Efterfølgeren blev den kongelige kansler Claus Gjordsen, der også hørte til dem, som sikrede sig flere gode embeder på én gang, og blev han endelig nødt til at slippe et af dem, skete det ikke, uden at han fra efterfølgeren modtog rigelig godtgørelse herfor - heller ikke en ukendt praksis på denne tid. Efter seks år i ærkedegnestolen døde han, uden at historien har efterladt vidnesbyrd om, at han skulle have næret tilbøjeligheder for den nye lære. Jørgen Gyldenstjerne var kongelig skriver, da han 1532 blev Gjordsens efterfølger. Han havde studeret ved universiteterne i Strasbourg og Bologna, og det mærkeligste, historien har at sige om ham, er, at han lod sin kiste ophænge i graven i fire jernkæder. At han beholdt embedet til 1544, altså et godt stykke efter reformationen, indebærer ikke nødvendigvis andet, end at han som en vejrhane drejede sig efter herskende vind. Det gjorde jo størstedelen af hans standsfæller. Hans broder Knud, som 1529 havde tilkøbt sig Odense bispestol, var den, der stod bag oversættelsen af Luthers lille Kathekismus til dansk, men Jørgen kan dog ikke gøres ansvarlig for broderens gerninger. Denne gennemgang af patronatsherrerne til Brøns giver os et

Ærkedegnene i Ribe

glimt af den bjærgsomhed og egoisme, som prægede brydnings-tiden, før stormen brød løs, men ingen forklaring på, hvorfor kirken blev udsmykket med de mærkelige billeder.

Går man til andre kilder, viser det sig imidlertid, at ærke-degnene allerede i 1520-erne var sat ud af spillet i forhold til Brøns. Det første varsel får man gennem et brev skrevet 1525 af Frederik I til sønnen hertug Christian. Kongen har, siger han, gennem sin tro ærke-egn Mads Markvardsen bragt i erfaring, at bønderne i Brøns og Farup sogne har nægtet at betale den skyldige årlige tiende. Han anmoder nu hertugen om at bringe denne sag i orden, og, tilføjer han, hvis noget lignende skulle opstå andre steder, bedes Du, min kære søn, øjeblikkelig bringe det til standsning, thi slig oprør og uro, som desværre har fundet sted i andre lande, vil jeg ikke have, derimod fred og enighed.

Hertug Christian (III)s rolle

En sådan skattenægterbevægelse passede ikke ind i den kongelige balancepolitik, men det er et stort spørgsmål, om hertugen har taget det faderlige påbud højtideligt. Christian var, formentlig året efter faderens tronbestigelse, blevet lensherre for Haderslev og Tørrning len, det vil sige den nordlige del af Sønderjylland, og da han, som allerede fortalt, var overbevist lutheraner, har det været ham magtpåliggende at gennemføre en ny kirkeordning i sine besiddelser. Enkelte skridt blev taget 1525, men det følgende år gik han i gang for alvor ved at indkalde to tyske, veluddannede lutheranere, Eberhard Weidensee og Johan Wendt (Vandal), sidstnævnte skulle som lektor undervise i den rette lære. 1527 ryddede hertugen de tre tiggermunkeklostre i Haderslev, men da han ikke længe efter udstrakte sin religionspolitiske virksomhed uden for residensbyen, bragte han sig i alvorligt modsætningsforhold til bisp Iver Munk i Ribe, under hvem kirkerne i Tørrning len hørte. Sagens udvikling kender vi i dag blandt andet fra nogle optegnelser, som præsten i Hygum, hr. Thomas Knudsen, efterlod sig. I begyndelsen af året 1528 fik alle præster besked om at møde frem i Haderslev. De må have haft en anelse om, hvad indkaldelsen indebar, for Thomas Knudsen henvendte sig til bisp Iver og spurgte, hvordan man skulle forholde sig. Bispnen kunne kun svare, at da hertugens fader ville have det således, vidste han intet at sige derimod. Han undlod dog ikke en klage til kongen og tillod sig endog en bemærkning om, at det var en dårlig løn for at have hjulpet majestæten på tronen.

Det hjalp alt sammen intet, præsterne måtte tage til Haderslev,

uanset om de var motiverede for omvendelse eller ej. En enkelt, hr. Povl Mikkelsen, undlod at give møde, hvilket medførte hans øjeblikkelige afskedigelse. Præsterne blev i Haderslev belært om den rette lære af de to tyskere og derefter stillet over for et krav om at aflægge ed til hertug Christian. Tre præster fra Tørning len nægtede dette, hvorfor også de blev afskediget og nye indsat. Efter denne udrensning i Ribe-bispens kirker blev der udnævnt herredsprovster - blandt dem hr. Thomas i Hygum - og dermed var reformationen en kendsgerning i den nordlige del af Sønderjylland, otte år før den - efter sønderjysk model - blev indført i det øvrige land. Kirkerne var lagt under hertugen, og Ribe domkapitel kunne ikke mere håndhæve sine interesser i området. Fordi religionen var tvespaltet, hedder det i en af kapitlets regnskabsbøger fra tiden efter 1536, kunne prælaterne ikke længere høre regnskab i Tørning len, ligesom bispen ej heller kunne vिसitere kirkerne.

Det er på denne baggrund, vi skal forstå kalkmalerierne i Brøns. Hoffet i Haderslev har kunnet formidle kontakten til den tyske reformbevægelses billedverden, hertugens handlinger har gjort det politisk muligt at male dem. Vi kan ikke sige, om de er blevet til 1525 i direkte kontakt med oprøret i Brøns, men det sandsynligste er vel, at de er malet efter 1528, hvor hertug Christian var blevet patronatsherre. Formentlig er det med hans billigelse, at denne hån mod den tabende part i Ribe og den katolske kirke som helhed har fået så markant et udtryk.

Det er et spændende monument over en dramatisk tid, begivenhederne satte i den sønderjyske landsbykirke, men historien tillod sig dog en ironisk pointe, da dramaet havde fået sin afslutning. Som bisp Ivers efterfølger på Ribe bispestol blev det Hans Tavsens opgave, med Christian III's støtte, at skaffe Ribe-kirken dens sønderjyske ejendomme tilbage. Modparten var kongens bror Hans, der efter Christians tronbestigelse havde overtaget værdigheden som hertug i Haderslev.

Stauning Kirkes restaurering

AF ROLF GRAAE, RICHARD AAS OG
HERLØV THORUP

Stauning Kirke, der omgives af en mageløs kirkegårdsmur, er en stor og statelig bygning, hvis kerne består af romansk skib og kor rejst af granitkvadre på en skråkantsokkel.

Skibet

Allerede i romansk tid er skibet forlænget mod vest i samme teknik, og nye indgange anbragt i nord og syd i form af enkle, firkantede åbninger overdækket af granitoverligger, som det tydeligst kan ses i nordre våbenhus, der nu fungerer som ligkapel.

I nord er der øst for våbenhus spor af den første indgang af lignende enkel udformning.

Som det så ofte er tilfældet, står nordsiden bedst bevaret. Her ses 2 romanske vinduer i brug i hovedskibet, det østre dog rekonstrueret i nyere tid.

Vinduet i korgavlen er opbygget af romanske granitsten, som henlå i kirkediget, men 1882 indsattes på den nuværende plads.

Ved kirkens restaurering 1930 (Bugge) indsattes tilsvarende romanske vinduessten i tårnets sydside, hvor de har endnu mindre hjemmel end i korgavlen.

I kirkens indre står den oprindelige korbue bevaret med kraftige vederlagssten, siden 1878 rensat for kalk. Vederlagsstenene har fire tovsnoninger over hinanden på nedadvendt profil.

Også indvendig er der til de ældste dele i vid udstrækning benyttet granitkvadre.

En romansk vinduesniche er fremdraget i skibets vestende mod nord, og en vinduesoverligger med affaset kant ses indmuret midt på skibets sydvæg.

Koret

Koret forlængedes i gotisk tid mod øst med anvendelse af granitkvadre forneden, munkesten foroven. Et vist oprindeligt vindue i tilbygningens nordside har tilspidsende form.

Gesimsbjælken i eg under tagskægget i nord og syd er enestående gennem udsmykningen med karvesnitstrekanter.

I sen middelalder tilføjedes det anselige tårn i vest i en blanding af granitkvadre og munkesten.

Som en stræbepille er trappehuset på usædvanlig måde tilbygget tårnets nordvesthjørne.

Adgangen er nu som oprindelig indefra, efter at der i en periode var udvendig opgang, som fjernedes 1929. Den brede åbning mellem skib og tårn er spidsbuet.

Senmiddelalderlige er også de i munkesten opførte våbenhuse i syd og nord.

Det nordre har en blindingsrydet gavl. Efter at døren til kirken var tilmuret, fungerede bygningen først som materialehus senere som ligkapel. Døren i gavlen er forstyrret gennem borthugning af en fals.

I sidemurene har der været små lysglugger. I vest indsattes i ny tid et større vindue med matglas til ligkapellet.

Søndre våbenhus' dør havde en spidsbuet åbning i fladbuet spejl, men blev forstyrret ved dørens udvidelse i 1929-30.

Ligeledes middelalderligt er sakristiet, opført af granitkvadre og munkesten. Bygningen havde adgang fra koret og tjente en tid som begravelseskapel, der blev nedlagt 1862.

1872 krævedes en dør brudt gennem vestmuren.

De nuværende yderdøre til våbenhus og sakristi er fra restaureringen 1929-30.

Det er en jammer i synsprotokollen at læse om kirkens forsvundne døre, der synes at have været gamle.

Fra våbenhus til skib var der »en ternet jernbeslagen egedør«. Våbenhusets yderdør betegnes som »en jernbeslagen egedør«, og på samme måde omtales dør fra kor til sakristi samt yderdør i nordre våbenhus.

Den ulykkelige kassation fandt sted i 1870-erne.

De anselige rundbuede vinduer med karme, rammer og sprosser af træ er af nyere dato.

Ved en gennemgribende istandsættelse af koret i 1880-erne berørtes i særlig grad den østre ende, som nu står i nymodens, røde mursten over granitkvadre.

Kirken står blytækket. Middelalderligt tagværk af eg, over skibet på usædvanlig vis »nummereret« ved indridsede tegn.

Kirkens indre præges af djærvt skåret 1600-tals inventar.

Fra tidlig middelalder er bevaret den kraftigt modellerede, bægerformede døbefont. Foden har skaftring og hjørneknopper, bægeret er smykket med tovsnoning, zig-zagfrise og fletbånd.

O. 1900 fandtes bag altertavlen som støtte for denne anbragt

to udskårne stolper, der overførtes til Nationalmuseet. Det drejer sig om bæringer fra en romansk baldakin - ciborium - over alteret - et meget sjældent fund, som dog har sidestykke her på disse kanter.

Fra sen middelalder hidrøres korbuekrucifikset og en smuk bedende kvindeskikkelse genanvendt på prædikestolshimmels nordøstre hjørne efter at være skåret over under knæene.

Middelalderlig er også dele af degnestolen.

Det murede alter, der dækkes af panel, er vistnok fra renæssancen, men indeholder granitkvadre.

Altertavlen og alterbordspanelet er fra 1600-tallets første fjerdedel. På prædikestolen står årstallet 1603. Skriftestolen er fra 1605. Da den kom ud af brug, blev lågen benyttet til opgangen til prædikestolen, medens den tidligere opgangslåge flyttedes til døren mellem kor og sakristi.

Pulpitur i kirken findes ikke nævnt, men tilstedeværelsen af en 1600-tals pulpiturøjle må sikkert angive, at der i Stauning Kirke, som i det overvældende flertal af Danmarks kirker, har været et pulpitur.

I 1657 opsattes et kæmpemæssigt epitafium på skibets nordvæg.

Belysningslegemerne er af ny dato.

Restaureringsarbejdet

Restaureringsarbejderne ved Stauning Kirke har omfattet istandsættelsen af kirkebygningens indre og ydre såvel som kirkegårdsmuren.

Endvidere er inden for denne vest for kirken opført et udhus i hvidtet mur med rødt tegltag, rummende fyringsanlæg, redskabsrum, toilet og rum for graver.

Et lille nødtørftsrum på kirkegårdens nordre del samt et forfaldent udhus, kirken tilhørende, uden for kirkegården i sydøst blev samtidig nedrevet.

Kirkegårdsmuren

Kirkegårdsmuren har også i gammel tid vakt beundring, således skriver Pontoppidan ved midten af 1700-tallet i »Danske Atlas«: »Omkring kirkegården er en af tegl opført skøn ringmur, hvorpå er fire indgange, en kirkeport på søndre og en stette med jernrist på hver af de andre sider«.

Muren skal ellers i begyndelsen af 1700-tallet være gerådet i stærkt forfald, og det siges, at præsteenken Maren Pedersdatter, der 1733 bekostede malingen af det store epitafium, ved afleveringen af kirken til den nye ejer foreslog denne at fylde op med

jord, men fik til svar: »Jeg ser en god grund, den vil jeg bygge på«.

Samme indstilling har menighedsrådet haft under den nu afsluttede istandsættelse, hvorved en næsten fuldstændig ommuring har været bydende nødvendig.

Et stykke af muren øst for køreporten i syd var tidligere fornyet, men stod glat og død. Partiet blev nedrevet og genopført, så den levende karakter, der præger muren i øvrigt, kunne gennemføres helt rundt, et arbejde som stillede store krav til murerens fornemmelser for bevægelse og form af murværket i forhold til jordsmonnet.

Kirkebygningen

På kirkebygningen er der udført meget omfattende tagarbejder. Teglstenstaget på nordre våbenhus (ligkapellet) erstattedes ved samme lejlighed med bly.

Dørhullet i denne bygningsgavl blev istandsat, og en ny dør i eg udført. Vestvinduet tilmuredes.

De murede indfatninger omkring de store, nymodens vinduer på kirkens sydside hvidkalkedes.

Den meget skæmmende, udvendige nedgang til kedelrummet langs vestsiden af søndre våbenhus fjernedes, og adgang etableredes i stedet inde i kirken gennem en lem i stolestadegulvet.

Det nye varmeanlæg, projekteret af ingeniør R. Christiansen, er et luftvarmesystem med indblæsningsrist i skibets sydvesthjørne, afsugning sker under stolestadegulvet.

Kedlen står i det nye udhus, mens øvrige aggregater er placeret i den gamle kaloriferegrav.

Det var ønsket at gøre meget ud af ligkapellet i nordre våbenhus, for at rummet kan danne den værdigst mulige ramme om andagten ved kirken.

Sidevæggens nicher blev rekonstrueret og istandsat, loftet af stafbrædder fjernedes, så rummet nu står med åben tagstol. Bagvæggen dannes af den romanske ydermur med dørnichen.

På kirkens indvendige mure viste det sig nødvendigt at fjerne nyere puds og behandle væggene på ny, hvorved disse har fået en mere levende karakter.

Inventaret

Inventaret underkastedes gennemgribende istandsættelse.

Kæmpeepitafiet fra 1657 blev grundigt gennemgået og sikret.

Det ældre maleri i storfeltet fremdroges. Før sidste restaurering fungerede feltet som præstetavle med en uinteressant tekstning, der misklædte det prægtige mindesmærke. Maleriet hører anta-

geligt i tid sammen med præsteenken Maren Pedersdatters be-
kostning af epitafiets staffering 1733. Maleriet forestiller himmel
og helvede, men overmaledes efter ordre fra biskoppen ved en
ungdomsvisitats engang mellem 1830 og 1840. Til grund angav
han, at helvede var forestillet så stygt, at det ville være for meget
til forskrækkelse. I dag er vi vist mindre sarte. Midt i helvedes
pinsler ses et livagtigt portræt af en herre med allongeparyk - det
er nok en person, maleren ikke har haft meget tilovers for - eller
er det sket efter opdraggeberens ønske?

Altertavlen og alterbordforsiden restaureredes. Figurerne som
1893 fjernedes fra alterbordforsiden blev genplaceret, og den
gamle ordning med anbringelse af skriftestol og degnestol på
siden af alteret genskabtes. Koret er ekceptionelt langt - det for-
nemmedes også, da dette bygningsafsnit skulle restaureres i
1880-erne. Men var da inde på tanken om at reducere længden
til den formodede oprindelige, men det blev ved tanken. Gen-
placeringen af de 2 inventardele giver mere fylde over korrumbet
og skaber bedre balance mellem dette og det stærkt møblerede
skib.

Degnestolens gavl er gammel, men afslutningen var dårligt
bevaret, hvorfor den i 1929-30 fik det nuværende gnidrede om-
rids.

Messeklokken over degnestolen syd for alteret blev istandsat.
Klokken ringedes indtil 1840-erne af degnen for at markere guds-
tjenestens begyndelse.

Prædikestolen flyttedes til pillen mellem skibets sydøstligste
vinduer, hvor lydhimmelen kan sidde regulært på væg fremfor at
rage halvejs hen foran et vindue.

Murpillen undersøgte nøje for kalkmaleri, idet Pontoppidan
oplyser, at fortegnelse over præsterne siden reformationen var
angivet på muren bag prædikestolen. Hverken her eller andet-
steds fandtes dog skriftspor, men placeringen virker umiddelbart
naturlig og er måske også den rette, om man tyder Pontoppidans
tekst således, at stolen befandt sig over for den lille stentavle, der
gribende beretter, at 1603 - det år, prædikestolen opsattes - døde
150 mennesker af pest i Stauning østre sogn - en barsk påmindelse
om livets forkrænkelighed.

Det gamle opgangspanel er genanvendt, men lågen fjernet, og
det fra skriftestolen hidrørende parti indsat på sin oprindelige
plads.

Den tidligere opgangsdør er bibeholdt som indgang til sakristiet.

Korbuekrucifikset bibeholdtes på sin plads nord for korbuen.

De forsvundne firpasformede korsender rekonstrueredes.

Den absolut største snedkermæssige indsats foretoges ved stoleværket, hvor de prægtige gavle var bevaret fra renæssancetiden omend i stærkt forskåret stand.

Ved restaureringen i 1930 anbragtes midtergangen i rummets akse - før havde bænken i kvindesiden i nord været længst - normalgavlene reguleredes, så de fik samme højde i nord og syd. Før havde der, som det kendes andetsteds fra, været en markant forskel i højden, idet mandstolene ragede højest til vejs.

Reguleringen medførte uheldige forskæringer i syd og forkludrede sokkelforhold i nord.

Gavlene har nu på ny fået rejsning, mens bænke og vægpaneler helt er fornyet.

Nogle gavle - bl.a. en med gengivelse af en enhjørning - er kommet tilbage fra Nationalmuseets magasin.

Det havde været fristende at fortsætte den imponerende flugt af renæssancegavle helt op til korbuen, men praktiske forhold i forbindelse med døbefontens placering trådte i vejen.

Fonten stod for 100 år siden i korets nordvestre hjørne under det store renæssancefontelåg, som var indrettet til at hejse op og ned.

På et tidspunkt flyttedes fonten inden for det langstrakte knæfald, og fontelåget kom på loftet.

Denne ordning var selvsagt ikke særlig praktisk.

Ved restaureringen 1929-30 fjernedes degnestolen, som stod i korbuens nordside, såvel som de østligste stolestader, og fonten anbragtes i nord over for prædikestolen.

Døbefonten er nu opstillet i selve korbuen, hvor den sammen med de kraftige vederlagssten giver et fortættet indtryk af romanske stenmestres kunnen.

Fontelåget, som har mistet meget af sine prydelser, er restaureret på grundlag af det bevarede og ophængt i det hjørne af koret, hvor fonten tidligere stod.

Den farvemæssige behandling af interiøret har givet anledning til mange overvejelser, bl.a. forelå muligheden af at fremdrage gamle farver på prædikestolen. Man valgte at istandsætte altertavle, alterbordforside, prædikestol og lydhimmel med bevaring

af den bemaling, de fik i 1930, idet man senere under arbejdets gang kunne tage stilling til eventuelle retoucheringer for farvemæssigt at få styr på helheden.

Stolestader, orgelhus og degnestol, lofter m.m. nymalede under kunstmaler Ingolf Røjbæks ledelse, medens konserveringsarbejderne udførtes af konservator Rosing Holm, medens stoleværket m.m. blev lavet af snedkermester Linde.

Der udførtes nye enkle nummertavler.

Elinstallationer m.m. blev ajourført. Der er indskudt dæmpning på belysningen.

Orglet

Til afløsning af det tidligere orgel er anskaffet et nyt udført på Th. Frobenius & Sønners orgelbyggeri.

Instrumentet er på 11 stemmer fordelt på 2 manualværker og pedal.

Dispositionen er:

Hovedværk:

1. Principal.....	8	fod
2. Rørfløjte	8	fod
3. Oktav	4	fod
4. Fløjte	2	fod
5. Sesquialtera	2 ² / ₃	fod-1 ³ / ₅ fod
6. Mixtur	2	fod

Positiv:

7. Dedakt	8	fod
8. Fløjte	4	fod
9. Principal	2	fod
10. Quint	1 ¹ / ₃	fod

Pedal:

11. Subbas	16 i træ	opstillet ved bagvæg.

Orgelkonsulent på instrumentet var organist Hildebrandt-Nielsen.

Under restaureringens sidste fase fremkom i sakristiets hvælving middelalderlige kalkmalerier, hvis bevaringstilstand synes at åbne mulighed for fremdragelse og restaurering.

Danmarks Kirker og Ribe Amt IV

Klyneslægtens gravminder i Ribe Skt. Katharinæ kirke

AF EBBE NYBORG

*Kirkeværket
forbereder
beskrivelsen af
Skt. Katharinæ
kirke*

I det forløbne år har »kirkeværket« bl.a. undersøgt og registreret Skt. Katharinæ kirkes rige gravminder. Bevarede såvel som nu forsvundne munumenters historie er blevet klarlagt, deres oprindelige og senere placeringer så vidt muligt fastlagt. Som arbejdet skred frem, tegnede der sig efterhånden et billede af kirkerummet, som de gamle generationer har kendt det: Endnu i begyndelsen af forrige århundrede hang der på væggene og på alle kirkens piller omfangsrige mindetavler (epitafier) med familieportrætter og lange gravskrifter, gulvet udgjordes af talløse, ujævnt liggende gravsten, der dækkede forgangne slægters sammensunkne grave. Mørkt - vel næsten skummelt - må det store, overfyldte kirkerum med de skæve mure og flade trælofter have virket på kirkegængere og besøgende. Da der 1837 og igen i 1920-erne blev ryddet ud i kirken, fik man nok et lysere og mere venligt kirkerum, men et enestående rigt og stemningsfuldt interiør må være gået tabt - og kirken mistede en god del af sin historie.

Det hører til Danmarks Kirkers opgaver at kalde det tabte tilbage. Her skal vi til eksempel fremdrage historien bag Klyneslægtens engang så prægtige gravminder i Skt. Katharinæ kirke. Det drejer sig om to mærkelige - desværre forsvundne - epitafier i kirkens vestende og den store, usædvanlige dobbeltgravsten, der nu ligger på en græsklædt høj foran kirken (fig. 1). Gravmindernes historie er samtidig den ulykkelige beretning om en rådmandslægt fra Ribes gyldne renæssancetid.

*Søren Jacobsen
Stages epitafium
1577*

20. juni 1577 døde borgmester *Søren Jacobsen Stage*, og på kirkens vestligste pille i sydsiden opsattes et epitafium over ham og hans kone gennem 38 år, *Anne Sørensdatter Klyne*, hvis tilnavn siden skulle benyttes af adskillige af deres efterkommere. Mindetavlen var forsynet med portrætter og en gravskrift, der bl.a. kunne forkynde, hvor fine partier borgmesterparrets døtre havde gjort. Dorthe var blevet gift med Peder Baggesen, søn af

Bagge Jensen, den eneste mand i byen, hvis rigdom kunne måle sig med Søren Jacobsens egen. Karine var blevet gift med Ribes bisp Poul Madsen, men var død 1567 i barselsseng kun 19 år gammel. Endelig var Marine gift med selve Hans Svanning, den kongelige historiograf, der må have været mesteren for et lille latinsk vers på tavlen, hvori svigerfaderen rostes for det strenge liv, han uagtet sin rigdom havde ført.

*Anders Sørensen
Klyne*

På tavlen nævntes også *Anders Sørensen*, den eneste overlevende søn og hovedpersonen i de følgende tildragelser. Han var født omkring 1552, gik i god skole og blev 20 år gammel gift med den jævnaldrende *Kirstine*, datter af den rige rådmand og senere borgmester Laurits Tøgersen. De flyttede ind i et hus på Grønnegades østside næsten ude ved Torvet og startede selvstændig handelsvirksomhed. Forholdene var vel i de første år beskedne - 1573 stod Anders Sørensen således selv i en bod i Nørregade. Var han end i sin ungdom kendt som en noget wild krabat, nød han dog anseelse som en af de fremmeste borgersønner og havde 1577 den ære at være »majgreve« ved den store forårsfest, hvor købmændene og de bedste borgere førte sommer i by. Da faderen døde samme år, rykkede Anders Sørensen og Kirstine Lauritsdatter ind i hans hus på Mellemdammen, og arven satte dem i stand til at drive købmændskab i stor målestok. De fleste penge kom nok ind på studehandel og skibsrederi, men handelsvirksomheden var mangesidig. Det gamle hus i Grønnegade blev drevet som en indbringende vinkælder, og i Sønderho havde Anders Sørensen sine egne fiskeboder. 1593 kunne han levere tørfisk til selve Christian IVs hofholdning på Koldinghus. Da havde Anders Sørensen allerede været rådmand i flere år og svarede den næsthøjeste skat i Ribe - kun svogeren Peder Baggesen synes at have været rigere.

Familielivet

Også familielivet må i de første mange år have været lykkeligt. Anders Sørensen har selv noteret, at han og Kirstine blev velsignet med 9 børn, 4 sønner og 5 døtre, der alle overlevede deres tidligste barndom. Det er rørende at læse faderens omhyggelige optegnelser om børnenes fødselsdage og giftermål: »Anne Andersdatter Klyne blev fød anno 1575 den 21. octb. Hendes brøllup stod paa Riber raadhuus anno 1594 den 27. janv. med mester Peder Hegelund biscop«. Også de andre piger gjorde gode partier, sønnerne derimod udviklede sig til nogle slemme slagsbrødre, - - 7. maj 1596 måtte borgmestre og råd således påminde en vis »Peder

Trommeslår« om ikke herefterdags at drage »enten Anders Sørensen eller andre godt Folks Børn ad sig med Dobbel eller anden Løstgighed«. Tre af sønnerne skulle snart lide en voldsom død, men inden vi når til disse ulykker, skal vi dog følge de tildragelser, der førte til Anders Sørensen's egen død i en alder af kun 46 år.

Drabet på Anders Sørensen Klyne

1. maj 1598 var der som vanlig majfest med megen lystighed i byen. Anders Sørensen var sammen med en adelsmand fra eggen på besøg hos sin søstersøn, Magister Jacob Svanning i Puggårdsgade. De fik selskab af herredsfogeden Søren Bramming, og man sad gemtyligt, bortset fra at Søren Bramming »flux blev drukken«, så at de andre gerne ville have ham til at gå. Herredsfogeden ville dog ikke forlade det gode lag, selv ikke da hans kone kom og med gode ord og gråd søgte at få ham med hjem. Imidlertid var adelsmanden faldet i søvn, og Anders Sørensen brød op, på hjemvejen ville han dog lige et smut ind til sin svigersøn bisp Peder Hegelund i bispegården i Skolegade. Den velbeskænkede Søren Bramming fulgte med derhen, hvor man blev bænket og »havde allehånde snak og skjemt med hinanden som venner og dusbrødre«. Bispens pige blev sendt i rådhuskælderen efter øl, og Anders Sørensen sang - først på dansk og derefter en latinsk salme, som bispem stemte i med. Efter en times tid blev Søren Bramming pludselig balstyrig, svang sit sværd over hovedet og sagde, at han var en gammel hofmand (krigsmand). Da Anders Sørensen nu samlede herredsfogedens hat op og kastede den hen til ham, stillede denne sig i truende positur. Anders Sørensen, der nok kunne værge for sig, sendte da sin dreng ud i forstuen efter sit spyd og holdt det afværgende frem mod den utilregnelige herredsfoged. Næppe havde han sænket spydet før den drukne mand »ligesom med en snublen« løb frem og sårede Anders Sørensen grimt i benet: »Søren, nu haver du det vel bestilt, se her mit ben«. På tredjedagen døde Anders Sørensen af sit sår.

De stridbare Klyne-sønner

For enken Kirstine Lauritsdatter kom sorgerne nu i række. 1602 led sønnen Søren samme skæbne som faderen, idet han »døde christeligen i Hamborg, 3 dage efter hand blev stukken i et vertshuus«. To år senere tilføjede sønnen Hans den berømte rådmann Hans Jessen Søhane et dødeligt sår. Ulykken var så meget større for Kirstine Klyne, som hendes datter Karen var gift med Hans Jessen Søhanes søn (jfr. fig. 2). 22. dec. 1604 måtte Kirstine Lauritsdatter opleve, at hendes kun 20 årige søn for drabet blev

henrettet på Torvet, men »dog lagt i en ligkiste oc henbaaren af de fornemmeste unge karle udi Sortebrødre kirkegaard« (dvs. Skt. Katharinæ kirkegård). En tredje søn, Jens, blev 1610 ihjelstukken »af en horkarl«.

Mindetavlen og stenen over Anders Sørensen og hans slægt

Der var rigtignok ikke noget at markere, men da hverken Anders Sørensen eller hans sønner havde fået noget gravminde, tog Peder Hegelund 1608 initiativet til at få lavet en gravsten og et epitafium over svigerfaderen. Svigermoderen var dog ikke tilbuds at betale, bispens noterede i sin almanak, at Kirstine Klyne »svor græsseligt, at hun ikke ville sætte sig i udgift til gravmaterialet«. Senere må hun dog have besindet sig, for Skt. Katharinæ kirkes regnskab 1613 meddeler, at hun udgav betaling for den »stoer Ligstens Nedlæggelse i Kiercken paa hindis Salige Husbonde og hans Forældre oc for 4 taffler Paa Pillerne att Opsette«. Stenen er den endnu bevarede (fig. 1), og de fire tavler kom til at udgøre Skt. Katharinæ kirkes fornemste epitafium. Det blev sat op lige over for Søren Jacobsen Stages epitafium, således at det dækkede de tre sider af den vestligste pille i nordsiden. Arbejdet udførtes af Ebbe og Peder snedker og af Ribes store renæssancemaler Lauritz Andersen Riber, der tog fat 3. marts 1608. De tre af tavlerne fik opbyggelige malerier ledsaget af lange vers, der må være forfattet af bispens selv. Bl.a. sås Døden som en »Røfver grum og sterck« og »det Menniske, som faldt iblandt Røfver«, ledsaget af en lang bøn med en direkte hentydning til Anders Sørensens voldsomme død. Den fjerde tavle bar portrætterne, hvis tab må ærgre os specielt. Her må vi nøjes med Ribe-historikeren P. N. Thorups beskrivelse af personerne, som han havde set dem i begyndelsen af forrige århundrede. Anders Sørensen havde fremtrådt på tavlen som »en anseelig Mand, med et smukt Ansigt, der faldt så meget mere i Øinene, da de omkring ham knælende Søner ingenlund havde noget fordelagtigt Physiognomie!«

Den store gravsten

Efter at epitafierne 1837 blev nedtaget og solgt på auktion, er stenen på kirkegården nu det eneste bevarede gravminde over den engang så fremtrædende Ribeslægt. Peder Hegelund og Kirstine Lauritsdatter Klyne har ladet den udføre som en dobbeltgravsten, en udpræget familiesten. Som det ses, har den to store indskrift-tavler flankeret af joniske pilastre, der bærer dobbeltbuer med halvrossetter, i sviklerne mellem buerne er der efter tidens smag hugget englehoveder og dødssymboler. I skriftfeltet til venstre

rummes gravskriften for Søren Jacobsen Stage og Anne Sørens-
datter Klyn, i feltet til højre over deres søn Anders Sørensen og
Kirstine Lauritsdatter, hendes dødsår og -dag er naturligvis først
senere føjet til på stenen. Selv om det tyder på en vis stridbarhed
og bitterhed hos hende, at hun i første omgang nægtede at være
med til at betale gravminderne, synes Kirstine Lauritsdatter i sin
mere end 30 årige enkestand at have været en elskelig mormor.
Hendes barnebarn, Anders Bording, huskede langt senere i et
digt » . . . naar Mor-Moder loed/ Til dands og Leeg os vare./ Af
egne Børn og deres Æt/ Hun kunde naar hun vilde/ Et gandske
Vertskab sanke læt/ og giøre der med Gilde«. Om familiesam-
menholdet vidner også reparationen og tilføjelserne på stamfader-
rens epitafium (jfr. billedteksten til fig. 3) og den tilføjede grav-
skrift på den store familiegravsten.

*Skal det sidste
gravminde over
Klyneslægten gå til
grunde?*

Indtil midten af sidste århundrede lå Klynestenen over fami-
liens grave i kirken. Så flyttedes den med en række andre ud i
tårnrummet, hvorfra de fjernedes ved restaureringen i 1920'rne.
Flere interessante gravsten forsvandt ved denne lejlighed, men
Klynestenen blev smukt anbragt på en lille høj foran kirken, hvor
man endnu kan glæde sig over den. Denne hædersplads truer
desværre den fint udhugne kalksten, der ikke kan tåle til stadig-
hed at være våd og udsat for frostsprængninger. Skal også efter-
tiden kunne opleve Sct. Katharinæ kirkes ærværdigste renæssan-
cesten og Klyneslægten's sidste bevarede gravminde, vil det være
nødvendigt, at stenen tages op og bringes under tag. Den ulej-
lighed skylder vi vel ikke blot vore efterkommere, men også den
gamle Klyneslægt, der har betydet så meget for Sct. Katharinæ
sogn.

Om Klyneslægten kan læses i Samlinger til Jydsk Historie og
Topografi, Bind I, 1866-67 s. 219 f.

PS. Danmarks Kirker: Ribe amt, hæfte 3-4, der omhandler Ribe
Domkirkes bygningshistorie, udkommer i forsommeren 1981.
Det kan købes gennem boghandleren enkeltvis eller som led i et
amtsabonnement.

Stiftskalender

Ordinationer 1980

13. februar Ribe Domkirke: cand. theol. Allan Graugård Nielsen, sognepræst i Lønborg og Egvad, cand. theol. Lars-Erich Stephansen, sognepræst i Ringgive og cand. theol. Hans Thyge Bisgaard, res. kap. i Ansager-Stenderup-Skovlund.
8. juni Varde, Sct. Jacobi kirke: Birgitte Mørkeberg, res. kap. i Varde.
29. juni Ansager kirke: cand. theol. Karl Lund, sognepræst i Ansager-Stenderup-Skovlund.
6. oktober Ribe Domkirke: Christen Mikkelsen, sognepræst i Videbæk og Gertrud Bisgård, hjælpepræst ved Sædden kirke.
11. november Burkal kirke: cand. theol. Jens Jensen, sognepræst i Burkal.
10. december Grindsted kirke: cand. theol. Else Winther Blumensaat, 2. res. kap. i Grindsted.

Møder 1980

27. april Afskedsfest for biskop Dons Christensen og frue.
11. juni Provstemøde i Askov.
26. august Provstemøde i Ribe.
27. august Landemøde i Ribe.
25. september Stiftsmøde i Ribe. - Foredrag af højskoleforstander Poul Erik Søe, Uldum Højskole, og professor Søren Sørensen, Aarhus Universitet.
27. oktober Stiftspræstemøde på Vestjyllands Højskole.
12. november Provstemøde i Ribe.

Særlige gudstjenester 1980

27. april Ribe Domkirke: Afskedsgudstjeneste i anledning af biskop Dons Christensens fratræden i bispeembedet.
11. maj Ribe Domkirke: Bispevielse i anledning af biskop Helge Skovs embedstiltrædelse.
18. maj Vejen kirke. Genåbning.
28. september Bedsted Lø kirke. Genåbning.
5. oktober Skovlund kirke. 70 års jubilæum.

19. oktober	Ulfborg kirke. Genåbning.
2. november	Skast kirke. Genåbning.
9. november	Emmerske Bedehus. 250 års jubilæum.
23. november	Nustrup kirke. Nye klokker tages i brug.
30. november	Agerskov kirke. Genåbning.
14. december	Vejrup kirke. Genåbning.
21. december	Stauning kirke. Genåbning.

Afgang og tilgang blandt gejstligheden

14. januar 1980	Hans Vestager Hansen er ansat som residerende kapellan for Ølgod og Strellev menigheder i Ribe stift fra den 1. november 1979 at regne.
18. januar 1980	Hidtilværende sognepræst for Sulsted menighed i Ålborg stift Hans Hindballe Særkjær er ansat som sognepræst for Bølling og Sædding menigheder i Ribe stift fra den 1. februar 1980 at regne.
1. februar 1980	Cand. theol. Lars-Erich Stephansen er ansat som sognepræst for Ringive menighed i Ribe stift fra den 1. marts 1980 at regne.
5. februar 1980	Seminarielektor, cand. theol. Hans Thyge Bisgaard er ansat som residerende kapellan for Ansager, Stenderup og Skovlund menigheder i Ribe stift fra den 1. marts 1980 at regne.
12. marts 1980	Ved kgl. resolution er sognepræst for Grindsted menighed i Ribe stift Bent Balslev Engel Jensen efter ansøgning afskediget med pension fra udgangen af juli 1980.
11. april 1980	Ved kgl. resolution er sognepræst for Burkal menighed i Ribe stift Jens Kresten Jensen Schmidt efter ansøgning afskediget med pension på grund af svagelighed fra udgangen af maj 1980.
11. april 1980	Ved kgl. resolution er højskoleforstander Helge Skov beskikket til biskop over Ribe stift fra den 1. maj 1980 at regne.
7. maj 1980	Birgitte Mørkeberg er ansat som residerende kapellan i Varde fra den 1. juni 1980 at regne.
9. maj 1980	Ved kgl. resolution er sognepræst for Mjolden og Randerup menigheder i Ribe stift Karl Magnus Laursen efter ansøgning afskediget med pension fra udgangen af juli 1980.
22. maj 1980	Hidtilværende sognepræst for Bording menighed i Viborg stift Jørgen Estrup Jensen er ansat som sognepræst for Holmsland Klit menighed i Ribe stift fra den 1. juni 1980 at regne.

29. maj 1980 Sognepræst for Videbæk menighed i Ribe stift Erich Erichsen Jessen er afskediget efter ansøgning fra udgangen af august 1980.
2. juni 1980 Cand. theol. Karl Lund er ansat som sognepræst for Ansager, Stenderup og Skovlund menigheder i Ribe stift fra den 1. juli 1980 at regne.
8. juli 1980 Preben Johannes Grøndal Thomsen er ansat som sognepræst for Møgeltonder menighed i Ribe stift fra den 1. august 1980 at regne.
18. juli 1980 Mogens Dalsgaard er ansat som sognepræst for Daler menighed og residerende kapellan for Højer menighed i Ribe stift fra den 1. august 1980 at regne.
18. juli 1980 Ejgil Mogens Jensen er ansat som sognepræst for Grindsted menighed i Ribe stift fra den 1. september 1980 at regne.
29. juli 1980 Ved kgl. resolution er sognepræst for Velling og Stauning menigheder i Ribe stift Einar Brandt-Nielsen efter ansøgning afskediget med pension fra udgangen af september 1980.
28. august 1980 Kirkeministeriet har meddelt sognepræst for Ådum menighed i Ribe stift Peter Dyrís afsked med pension efter ansøgning fra nævnte stilling fra udgangen af december 1980.
15. sept. 1980 Ved kgl. resolution er sognepræst for Nordby menighed på Fanø under Ribe stift Søren Lodberg Hvas beskikket til sognepræst for den danske menighed ved Haderslev domkirke, provst for Haderslev domprovsti og domprovst over Haderslev stift fra den 1. november 1980 at regne.
17. sept. 1980 Kirkeministeriet har ansat Christen Mikkelsen som sognepræst for Videbæk menighed i Ribe stift fra den 1. oktober 1980 at regne.
24. sept. 1980 Kirkeministeriet har ansat sognepræst for Lintrup og Hjerting menigheder i Ribe stift Knud Frederik Holm som sognepræst ved Skt. Nikolai kirke i Kolding fra den 1. november 1980 at regne.
24. sept. 1980 Kirkeministeriet har ansat residerende kapellan ved Grundtvigskirken i Esbjerg Knud Jensen Troldborg som sognepræst for Odder menighed i Århus stift fra den 1. oktober 1980 at regne.
29. sept. 1980 Kirkeministeriet har ansat Gertrud Bisgaard som deltidsbeskæftiget hjælpepræst til hjælp ved betjeningen af Sædden sogn i Ribe stift foreløbig for et år fra den 1. oktober 1980 at regne og indtil udgangen af september 1981.
6. oktober 1980 Kirkeministeriet har ansat sognepræst for Skrydstrup menighed i Ribe stift Rasmus Lorentzen Fink Ebbesen som sognepræst for Sønderup, Nordrupvester og Gudum menigheder i Roskilde stift fra den 1. november 1980 at regne.

4. nov. 1980 Kirkeministeriet har ansat hjælpepræst hos sognepræsten ved Varde kirke Ruth Vestergaard som residerende kapellan for Harte og Nørre Bramdrup menigheder i Haderslev stift fra den 1. juli 1980 at regne.
10. nov. 1980 Kirkeministeriet har konstitueret Jens Jensen som sognepræst for Burkal menighed i Ribe stift fra den 15. november 1980 at regne.
12. nov. 1980 Ved kgl. resolution er residerende kapellan for Skjern menighed i Ribe stift Johannes Kibeck Jepsen ansat som sognepræst for Stavning menighed og 1. residerende kapellan for Skjern menighed fra den 1. januar 1981 at regne.
27. nov. 1980 Kirkeministeriet har ansat Jens Jensen som sognepræst i Burkal pastorat under Ribe stift fra den 1. december 1980 at regne.
27. nov. 1980 Kirkeministeriet har ansat Else Vinther Blumensaat som 2. residerende kapellan i Grindsted pastorat under Ribe stift fra den 1. december 1980 at regne.

Ribe stifts landemodeakt 1980

Onsdagen den 27. august 1980 kl. 10 afholdtes det årlige landemode i Ribe Domkirke.

Medlemmerne var mødt.

Provst Ove Lund, Nustrup, prædikede over Paulus brev til Filippierne kap. 2, vers 1-11.

Landemodets forhandlinger

Biskoppen bød velkommen og indledte derefter forhandlingerne.

1. Der fremlagdes et uddrag af de siden sidste landemode fremkomne ministerielle skrivelser og afgørelser.
2. Sognepræst Fohgs og hustrus legat uddeltes med 98,00 kr. + portoudgifterne til hver af præstedøtrene Amalie Østergaard, Sofie G. Watts Jensen, Esther Kinch og Jenny Kinch - sidstnævnte for 2 år.
3. Der fremlagdes regnskab for biskop Balslevs jubilæumslegat for 1979-80. Regnskabet toges til efterretning. Legatet uddeltes til frøken Amalie Østergaard, Thorstrup pr. Varde, og fru Agnes Warncke, Herning.
4. Der fremlagdes en indstilling fra stiftsøvrigheden om uddeling af ekstra pensionstillæg af »Fonden under Ribe Stifts gejstlige enkekasse« til et beløb af 2.300 kr. til præsteenker.

Landemodet uddelte derefter følgende beløb:

Fru Anna Lütken (Idom-Raasted)	300,00 kr.
Fru Agnes Warncke (Brejning)	600,00 kr.
Fru Christiane Nicolajsen (Ballum-Skast)	500,00 kr.
Fru Ingeborg Christensen (Staby)	300,00 kr.
Fru Gudrun Kinch (Skjern)	600,00 kr.
I alt	<u>2.300,00 kr.</u>

5. Der fremlagdes regnskab for Ribe Stifts Bibelselskab for 1 år til 15. juni 1980.
Regnskabet godkendtes.

6. Der fremlagdes regnskab for Ribe Katedralskole- og Stiftsbi-
bliotek for 1 år til 15. juni 1980.
Regnskabet toges til efterretning.
7. Biskoppen fremlagde regnskab for Ribe Stiftsfond for regn-
skabsåret 1979/80, revideret af provst F. Schjøth, Nørup.
Regnskabet toges til efterretning.
- Ved næste landemøde prædiker provst Finn Riber Jensen, Holsted
og i hans forfald provst Vagn Kvist, Varde.

Landemodet sluttet.

Henrik Moltke-Leth

Helge Skov

P. Kiilerich

E. Stougård Thomsen

Vagn Kvist

Jacob Holdt

Sv. Ebbe Jakobsen

Folmer Schjøth

Jørgen Algreen-Petersen

Ove Lund

Finn Riber Jensen

*/Jørgen Asmussen
fung. fm.*

Love og anordninger

27. februar 1980 Lov nr. 67 om ændring af lov om menighedsråd.
27. maj 1980 Lov nr. 200 om ændring af lov om folkekirkens lønningsvæsen
m.m.
4. juni 1980 Lov nr. 238 om udnævnelse af biskopper og om stiftsbåndsløs-
ning.

Bekendtgørelser og cirkulærer

22. august 1979 Finansministeriets cirkulære om natpenge m.v.
4. sept. 1979 Finansministeriets cirkulæreskrivelse om regulering af dyrtidstil-
læg til gartnere og gartneriarbejdere ved en række statsinstitutio-
ner samt ved de under folkekirken hørende bykirkegårde, der
administreres af menighedsrådene.
7. sept. 1979 Kirkeministeriets cirkulære om internt opslag af provstestillinger
i folkekirken.

18. sept. 1979 Finansministeriets cirkulære om time- og dagpenge m.v.
28. sept. 1979 Finansministeriets cirkulære om supplerende flyttegodtgørelse.
27. sept. 1979 Kirkeministeriets cirkulærskrivelse om regulering af kirkefunktionærers lønninger m.v. pr. 1. oktober 1979.
1. oktober 1979 Finansministeriets cirkulære om nedsættelse af personlige, ikke-pensionsgivende tillæg, der er ydet til overenskomstansatte til udligning af indtægtsnedgange som følge af bortfald af honorarer.
9. nov. 1979 Kirkeministeriets cirkulære om ydelse af tillæg til jordrente i henhold til bestemmelsen i § 7, stk. 1, i lov nr. 326 af 5. juli 1949, jfr. statshusmandslovens § 19, stk. 3 (lovbekendtgørelse nr. 295 af 26. maj 1976) for december termin 1979 og for juni termin 1980.
28. dec. 1979 Finansministeriets cirkulære om helbredsbedømmelse ved tjenestemandsansættelser i staten, folkeskolen og folkekirken m.v.
4. januar 1980 Kirkeministeriets bekendtgørelse om bispevalg i Ribe stift.
11. januar 1980 Finansministeriets cirkulæreskrivelse om statistikregulering af lønninger til løst ansatte arbejdere omfattet af overenskomsten af 8. november 1979 mellem finansministeriet og Specialarbejderforbundet i Danmark.
31. januar 1980 Finansministeriets cirkulære om aftale om godtgørelse for benyttelse af eget befordringsmiddel på tjenesterejser.
11. februar 1980 Kirkeministeriets cirkulære om aftale om befordringsgodtgørelse til folkekirkens præster.
13. februar 1980 Kirkeministeriets cirkulære om valg af biskop over Ribe stift.
10. marts 1980 Finansministeriets cirkulæreskrivelse om regulering af lønninger til løst ansatte arbejdere omfattet af overenskomsten af 8. november 1979 mellem finansministeriet og Specialarbejderforbundet i Danmark.
17. marts 1980 Kirkeministeriets bekendtgørelse om fastsættelse af dagen for afholdelse af menighedsrådsvalg i november 1980.
24. marts 1980 Kirkeministeriets cirkulærskrivelse om oprettelse og klassificering af stillinger ved kirker og kirkegårde med tjenestemandslignende ansættelsesvilkår m.v.
24. marts 1980 Kirkeministeriets cirkulære om fremgangsmåden ved ansættelse i stillinger som kirke- og kirkegårdsfunktionær, der ikke er tjenestemandstillinger, men lønnes på tilsvarende måde.
24. marts 1980 Kirkeministeriets cirkulære om fremgangsmåden ved ansættelse i tjenestemandstillinger som kirke- og kirkegårdsfunktionær og afskedigelse af sådanne tjenestemænd.

24. marts 1980 Kirkeministeriets cirkulære om nyt ansættelsesområde for tjenestemænd ved folkekirkens kirker og kirkegårde.
27. marts 1980 Finansministeriets cirkulære om supplerende flyttegodtgørelse.
27. marts 1980 Finansministeriets cirkulære om fradrag i tjenestemænds løn for naturalydelser.
28. marts 1980 Kirkeministeriets cirkulærskrivelse om regulering af kirkefunktionærers lønninger pr. 1. april 1980.
8. april 1980 Kirkeministeriets cirkulære om begrænsning af folkekirkens udgifter.
15. april 1980 Kirkeministeriets bekendtgørelse af lov om menighedsråd.
29. maj 1980 Kirkeministeriets cirkulære om aftale om tilskud til tjenestedragt for folkekirkens præster.
30. maj 1980 Kirkeministeriets cirkulære om forhold i forbindelse med sygdomsforfald m.v. for de ved kirker og kirkegårde ansatte tjenestemænd m.fl.
30. maj 1980 Kirkeministeriets cirkulære om udarbejdelse af valglisten til brug ved menighedsrådsvalg.
23. juni 1980 Kirkeministeriets bekendtgørelse nr. 304 om bispevalg.
27. juni 1980 Finansministeriets cirkulære om aftale om godtgørelse for benyttelse af eget befordringsmiddel på tjenesterejser.
9. juli 1980 Finansministeriets cirkulærskrivelse om statistikregulering af lønninger til løst ansatte arbejdere omfattet af overenskomsten af 8. november 1979 mellem finansministeriet og Specialarbejderforbundet i Danmark.
14. juli 1980 Kirkeministeriets cirkulære om ændring af lov om folkekirkens lønningsvæsen m.m.
14. juli 1980 Kirkeministeriets cirkulære om stemmeafgivning ved menighedsrådsvalg på sygehuse og offentlige helbredelses- og plejehjem.
14. juli 1980 Kirkeministeriets cirkulære om stemmeafgivning ved menighedsrådsvalg i kriminalforsorgens anstalter og arresthusene.
14. juli 1980 Kirkeministeriets cirkulære om stemmeafgivning ved menighedsrådsvalg på private alderdoms- og plejehjem, med hvilke en kommunalbestyrelse har indgået aftale om indlæggelse i henhold til den sociale lovgivning.
30. juli 1980 Kirkeministeriets cirkulære om stemmeafgivning til menighedsrådsvalg ved indsendelse af stemmeseddel.
30. juli 1980 Kirkeministeriets cirkulære om foretagelse, opgørelse m.v. af valg til menighedsråd.
25. august 1980 Kirkeministeriets bekendtgørelse nr. 384 af lov om folkekirkens lønningsvæsen m.m.

Kirkeministeriets skrivelser til biskoppen

6. sept. 1979

I henhold til den kirkeministerens ved kgl. resolution af 24. juni 1970 givne bemyndigelse er der med virkning fra 1. oktober 1979 truffet bestemmelse om overførsel af et område af Ribe domsogn i Ribe stift til Skt. Catharinæ sogn i samme stift.

Det område, der overføres, kan beskrives som et område af Nørremarken, Ribe Jorder, der ligger mellem Tved Å og en linie, der fra åen i nordlig retning følger østskellet for matr.nr. 635 bz og 7 c, går over Skyttevej og på en kort strækning langs nordsiden af Skyttevej til vestsiden af stiareal øst for Falkevej, følger stiens vestside i nordlig retning, går over Mosevej og videre langs vestsiden af stiarealet nord for Mosevej til det sydvestlige skel hjørne for matr.nr. 15 sz, følger derfra skellet mellem på den ene side matr.nr. 15 sz, 15 sæ og 15 sø og på den anden side matr.nr. 15 sr, 15 sa og 15 rø til Skindermarksvej, fortsætter langs sydøstsiden af denne vej til Nørre Allé og langs sydvestsiden af Nørre Allé til Koldingvej, følger derefter Koldingsvejs grænse mod matr.nr. 464 og i østlig retning nordskellet for dette matr.nr., fortsætter over Sorsigvej/Gl. Koldingvej langs grænsen mellem de to veje og langs sydøstsiden af Gl. Koldingvej til det nordøstlige skel hjørne for matr.nr. 405 a, følger derfra skellet mellem på den ene side matr.nr. 405 a, 413 b, 415 a og 614 b og på den anden side matr.nr. 405 c, 413 a, 415 b, 614 a og 615 til Forrevej, følger på en kort strækning denne vejs nordside, går derefter over vejen og videre langs østskellet for matr.nr. 592 a og 570, over Mosevej og langs østskellet for matr.nr. 628 a til Tved Å.

Hvilket herved meddeles til efterretning og bekendtgørelse for vedkommende menighedsråd og provst, idet henvises til Deres skrivelse af 3. august 1979.

7. sept. 1979

I cirkulærskrivelse af 20. maj 1970 meddelte ministeriet efter stedfundens forhandling med ministeriet for statens lønnings- og pensionsvæsen, at det i medfør af § 5, stk. 6, jfr. § 40, stk. 2, i tjenestemandsløven var fastsat, at provstestillinger indtil videre var undtaget fra reglerne om opslag.

Med henblik på en endelig stillingtagen til spørgsmålet om provstestillingernes inddragelse under opslagsreglerne har nærværende ministerium rettet henvendelse til finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, der har tiltrådt, at provstestil-

lignerne fortsat undtages fra de almindelige opslagsregler, således at reglerne om internt opslag herefter bringes i anvendelse, jfr. principperne i finansministeriets bekendtgørelse af 22. juli 1977 om opslag af tjenstemandsstillinger i staten.

I overensstemmelse hermed er der ved vedlagte cirkulære af 7. september 1979 fastsat regler for internt opslag af provstestillinger for præsterne inden for vedkommende provsti.

I tilknytning til cirkulæret, der træder i kraft den 1. oktober 1979, skal man bemærke følgende:

I forbindelse med opstået ledighed i en provstestilling vil ministeriet i medfør af cirkulærets § 2, stk. 1, fremsende et antal eksemplarer af stillingsopslaget til biskoppen, der bedes videre-sende et eksemplar af opslaget til præster, der på opslags-tids-punktet er tjenstemandsansat i sognemenigheder i provstiet. Det bemærkes herved, at opslaget således skal tilstilles alle præster, der bestrider en tjenstemandsstilling, uanset at de pågældende på grund af manglende dansk indfødsret eller af andre grunde aflønnes med tjenstemandslignende løn.

Opslag skal derimod ikke tilstilles midlertidige hjælpepræster eller institutionspræster - fængselspræster og sygehuspræster m.v. - medmindre de tillige er ansat i en sognemenighed i provstiet.

Med henvisning til cirkulærets § 2, stk. 2, bemærkes, at ministeriet vil foranledige, at stillingen som provst og den samtidig med provstestillingen ledigblevne præstestilling opslås på samme tidspunkt, ligesom ministeriet vil foranledige, at opslag vedrørende provstestillingen tilstilles de ansøgere til præstestillingen, der måtte ønske det.

Efter ansøgningsfristens udløb fremsendes de indkomne ansøgninger til biskoppen med anmodning om en udtalelse med hensyn til de efter biskoppens opfattelse bedst egnede ansøgere til stillingen.

10. sept. 1979

Ved kgl. resolution af 7. september 1979 er det bifaldet, at der ved udskillelse af den sydvestlige del af Bryndum sogn i Ribe stift - svarende til det nuværende Gesing kirkedistrikt - oprettes et nyt sogn, kaldet Gesing sogn, der omfatter den del af ejerlavet Gesing by, Bryndum, som ligger vest for jernbanen Varde-Esbjerg, at der oprettes en stilling som sognepræst og en stilling som residerende kapellan for Gesing menighed, og at stillingen som residerende kapellan for Bryndum og Vester Nebel menigheder i Ribe stift nedlægges, alt fra den 1. oktober 1979 at regne.

7. nov. 1979

Ved kgl. resolution af 8. november 1979 er der meddelt biskop over Helsingør stift Jens Bagh Leer-Andersen, K. efter hans derom indgivne ansøgning afsked med pension fra den 31. marts 1980 at regne.

28. nov. 1979

Ved kgl. resolution af 27. november 1979 er det bifaldet, at den del af det under Viborg stift hørende Troldhede kirkedistrikt, der er beliggende i Nørre Vium sogn - hvilket sogn i øvrigt henhører under Ribe stift - udskilles og oprettes som et selvstændigt sogn omkring Troldhede kirke, kaldet Troldhede sogn, der mod Nørre Vium sogn afgrænses af en linie, som fra grænsen mod Sønder Borris sogn følger skellet mellem matr.nr. 2 m og 2 n Nørre Vium By, Nørre Vium, til Vorgod å, følger derefter åen i østlig retning til det sydøstlige skel hjørne for matr.nr. 4 l. Den østlige Del, Nørre Vium, følger derfra det nordlige skel for matr.nr. 4 u smst. til det nordøstlige skel hjørne for dette matr.nr., går over matr.nr. 4 a smst. langs en linie fra sidstnævnte skel hjørne til det sydligste skel hjørne for matr.nr. 3 p smst., fortsætter derfra langs skellet mellem på den ene side matr.nr. 3 p, 5 a, 5 b, 11 g og 11 æ og på den anden side matr.nr. 3 q, 3 k, 5 d, 11 r og 11 b til det nordøstlige skel hjørne for sidstnævnte matr.nr., hvorfra linien sluttelig følger østskel for matr.nr. 11 b, 3 n, 3 d, 3 o, 10 c, 11 e og 4 s til Vonå, der danner grænse mod Assing sogn, at de dele af Troldhede kirkedistrikt, der er beliggende i Assing og Sønder Felding sogne i Viborg stift, henlægges under henholdsvis Assing menighedsråds-kreds og pastorat og Sønder Felding menighedsråds-kreds og pastorat, at Troldhede sogn - der er beliggende i Videbæk kommune - overføres fra Viborg stift til Ribe stift og henlægges under Skjern provsti, hvormed Videbæk kommune i sin helhed henhører under Skjern provsti og Ribe stift, og at Troldhede sogn sammenlægges med Sønder Felding sogn i Viborg stift til et pastorat med Sønder Felding sogn som hovedsogn, alt fra den 1. januar 1980 at regne.

Hvilket herved meddeles til efterretning og videre bekendtgørelse, idet bemærkes, at sognepræst for Sønder Felding menighed Bent Woller herefter fra nævnte dato er sognepræst for Sønder Felding og Troldhede menigheder.

Ved kgl. resolution af 2. januar 1980 er det bifaldet, at de dele af det under Ribe stift hørende Ilderhede kirkedistrikt, der er beliggende i Sønder Felding og Sønder Omme sogne, Åskov kommune, udskilles og oprettes som et selvstændigt sogn omkring Ilderhede kirke, kaldet Ilderhede sogn, der omfatter:

1. det område af ejerlavet Sønderlandet, Sønder Felding, som ligger sydøst for en linie, der fra grænsen mod Hoven sogn i nordlig retning følger skellet mellem matr.nr. 13 h på den ene side og matr.nr. 13 r og 13 i på den anden side til det nordligste skel hjørne for matr.nr. 13 i, følger derfra i østlig retning skellet mellem matr.nr. 13 n og 13 q til skellet mod matr.nr. 19 c, går nord om dette matr.nr. til et offentligt vejareal og videre tværs over dette og i sydlig retning langs dets østside til det sydvestlige skel hjørne for matr.nr. 12 b, følger derfra skellet mellem på den ene side matr.nr. 12 b, 1 n, 1 q og 1 i og på den anden side matr.nr. 12 t, 1 h og 14 l til landevejen fra Herning til Ølgod, går over landevejen til det sydvestlige skel hjørne for matr.nr. 14 ae og derfra nord om dette matr.nr. og matr.nr. 14 ak til det nordvestlige skel hjørne for matr.nr. 5 b og fortsætter i østlig retning langs nordskellene for matr.nr. 5 b, 5 bz, 4 g, 23 a, 23 c, 23 a, til skellet mod matr.nr. 3 g, går syd om dette matr.nr., nord om matr.nr. 3 aa, syd om matr.nr. 33 e, nord om matr.nr. 41 e og syd om matr.nr. 41 a til det nordvestlige skel hjørne for matr.nr. 3 m og følger derfra nordskellet for dette matr.nr. (skellet mod Skovbjerg Plantage) ud til skellet mod Skarrild sogn, og

2. det område af ejerlavet Juellingsholm Hgd., Sønder Omme, som ligger nord og vest for en linie, der fra grænsen mod Hoven sogn følger sydszellene for matr.nr. 16 o, 16 e og 16 ad, går over den offentlige vej langs grænsen mellem Borgergade og Stakrogevej og syd om matr.nr. 4 p til skellet mod matr.nr. 11 b og følger derfra i nordøstlig retning skellet mellem på den ene side matr.nr. 4 p, 4 n, 4b og 4 d og på den anden side matr.nr. 11 b, 13 e og 13 d ud til skellet mod Sønder Felding sogn, at de dele af Ilderhede kirkedistrikt, der er beliggende i Sønder Omme sogn, Grindsted kommune, og Hoven sogn, Egvad kommune, i Ribe stift, henlægges under henholdsvis Sønder Omme menighedsråds-kreds og pastorat og Hoven menighedsråds-kreds og pastorat, at Ilderhede sogn - der er beliggende i Åskov kommune - overføres fra Ribe stift til Viborg stift og henlægges under Herning provsti, hvormed Åskov kommune i sin helhed henhører

under Herning provsti og Viborg stift, og at Ilderhede sogn sammenlægges med Hoven sogn i Ribe stift til et pastorat med Hoven sogn som hovedsogn, alt fra den 1. januar 1980 at regne.

29. februar 1980

Ved kgl. resolution af 29. februar 1980 er sognepræst ved Helsingør domkirke (Skt. Olai kirke), provst for Helsingør domprovsti og domprovst for Helsingør stift Johannes Johansen beskikket til biskop over Helsingør stift fra den 1. april 1980 at regne.

3. marts 1980

Med henvisning til tidligere brevveksling, senest biskoppens skrivelse af 13. december 1979 angående spørgsmålet om ophævelse af det bestående pastoratsfællesskab mellem Daler og Møgelstønder sogne skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet har til hensigt at søge udvirket, at Møgelstønder sogn adskilles fra sin hidtidige forbindelse med Daler sogn og oprettes som et selvstændigt pastorat, samt at der oprettes en stilling som sognepræst for Møgelstønder menighed, og at stillingen som sognepræst for Daler og Møgelstønder menigheder opdannes til en stilling som sognepræst for Daler menighed og residerende kapellan for Højer menighed.

Det tilføjes, at sidstnævnte stilling til sin tid vil blive opløst med forpligtelse for den, der ansættes, til at finde sig i ændringer vedrørende stillingens omfang.

13. marts 1980

Ved kgl. resolution af 12. marts 1980 er der meddelt biskop over Haderslev stift Thyge Vilhelm Kragh, K., efter hans derom indgivne ansøgning afsked med pension fra den 31. juli 1980 at regne.

14. marts 1980

Ved kgl. resolution af 12. marts 1980 er det bifaldet, at der oprettes en stilling som 2. residerende kapellan for Grindsted menighed i Ribe stift fra den dag at regne, da stillingen besættes.

14. april 1980

Ved kgl. resolution af 11. april 1980 er højskoleforstander Helge Skov beskikket til biskop over Ribe stift fra den 1. maj 1980 at regne.

23. juni 1980

Ved kgl. resolution af 19. juni 1980 er der meddelt biskop over Roskilde stift Hans Kvist, kommandør af Dannebrogordenen, efter hans derom indgivne ansøgning afsked med pension fra den 30. september 1980 at regne.

14. juli 1980

Ved kgl. resolution af 10. juli 1980 er sognepræst for den danske menighed ved Haderslev domkirke, provst for Haderslev provsti og domprovst over Haderslev stift Olav Christian Lindegaard, R., beskikket til biskop over Haderslev stift fra 1. august 1980 at regne.

26. august 1980

Man skal herved meddele, at ministeriet efter stedfunden forhandling med hærprovsten og Den danske Præsteforening har tiltrådt, at præster i folkekirken, der opnår tjenestefrihed med løn for at virke som feltpræster ved DANCON/UNFICYP, skal have afviklet den i det foregående kalenderår optjente ferie forinden tjenestefrihedens påbegyndelse, for så vidt denne falder i perioden november-maj. Feltpræster, der får tjenestefrihed i perioden maj-november skal afvikle den i det foregående kalenderår optjente ferie efter tjenestefrihedens afslutning.

Man beder biskopperne have opmærksomheden henvendt herpå, idet man yderligere skal henlede opmærksomheden på, at såfremt feltpræstens hjemsendelse finder sted inden det fastsatte tidspunkt for tjenestefrihedens ophør, betragtes tjenestefriheden som ophørt ved hjemsendelsen, således at præsten, såfremt afvikling af ferie ikke placeres umiddelbart efter hjemkomsten, straks efter hjemsendelsen skal tiltræde sit embede.

Kirkeministeriets skrivelser til stiftsøvrigheden

15. okt. 1979

Diæter til valgte medlemmer af provstiudvalgene for deltagelse i udvalgsmøder og til menighedsrådsmedlemmer for deltagelse i kirke- og præstegårdssyn udgør fra 1. oktober 1979 følgende beløb:

Grundbeløb	150 kr. 00 øre
Taktreguleringstillæg	13 kr. 82 øre
Dyrtidstillæg	26 kr. 40 øre
eller i alt for møder af indtil 4 timers varighed ...	190 kr. 22 øre

19. okt. 1979

Man skal herved meddele, at det honorar, som tilkommer en pastor emeritus, der efter biskoppens anmodning varetager en enkelt gudstjeneste som vikar for en præst under dennes tjenestefrihed eller som led i en konstitutionsordning, jfr. ministeriets skrivelse af 5. april 1973, for tiden 1. oktober 1979-31. marts 1980 udgør 325 kr.

22. nov. 1979

Ved lov om midlertidigt stop for lønstigninger er det fastsat, at der ikke for perioden 5. november 1979 til 31. december 1979 kan aftales eller fastsættes højere lønninger end de pr. 5. november 1979 gældende. Såfremt der inden 5. november 1979 er aftalt eller fastsat forhøjelse af lønninger i den nævnte periode, kan forhøjelsen ikke få virkning før efter periodens udløb.

Det følger ligeledes af loven, at der ikke i perioden kan aftales eller fastsættes højere lønninger for tiden efter periodens udløb.

Ifølge lovens bestemmelser vil således alderstillæg (anciennitetsstigninger, anciennitetstillæg), som en lønmodtager efter gældende regler og aftaler ville opnå i perioden, ikke kunne udbetales førend med virkning fra periodens afslutning 1. januar 1980.

Loven er ikke til hinder for, at lønforhøjelse, der modsvarer en udvidet arbejdsforpligtelse, kan aftales i perioden, når det hidtil gældende løngrundlag lægges til grund.

Tvivlstilfælde bedes forelagt kirkeministeriet.

22. januar 1980

Ved hoslagt at tilbagesende det med stiftsovrighedens erklæring af 14. januar 1980 hertil indsendte udkast til forpagtningskontrakt for det til N.N. præsteembede hørende avlsbrug, skal man på den givne anledning meddele til efterretning og bekendtgørelse for provstiuvalget, at den gældende lov om landbrugsejendomme, lov nr. 263 af 8. juni 1978, trådt i kraft den 1. januar 1979, ikke - i modsætning til bestemmelserne om erhvervelse af landbrugsejendomme - stiller krav om, at forpagteren skal have jordbrug som væsentligste erhverv.

Ved den stedfundne ændring af loven i 1978 er der i § 11, stk. 2, fastsat regler, hvis indhold - bortset fra kravet om at en erhverver skal have landbrug som hovedbeskæftigelse - svarer til lovens regler om erhvervelse af landbrugsejendomme, nemlig:

1. Forpagteren skal være fyldt 18 år.
2. Er dansk statsborger eller statsborger i et andet EF-land.
3. Opfylder visse nærmere bestemte uddannelseskra.
4. Har fast bopæl i hele forpagtningsperioden på den forpagtede ejendom eller på anden landbrugsejendom, som forpagteren ejer eller har i forpagtning.

8. februar 1980

Efter at lov nr. 114 af 4. juli 1967 om landbrugsejendomme, jfr. lov bekendtgørelse nr. 458 af 2. august 1973, er ændret ved lov nr. 263 af 8. juni 1978 (trådt i kraft den 1. januar 1979), har landbrugsministeriet ved bekendtgørelse nr. 603 af 30. november 1978 foranlediget den samlede lovtekst offentliggjort.

Idet henvises til bestemmelsen i § 14, stk. 1, i lov om folkekirkens lønningsvæsen m.m., hvorefter de i lov om landbrugsjendomme indeholdte regler om landbrugsejendommens opretholdelse og drift finder anvendelse på de præsteembederne tilhørende selvstændige jordbrug, skal man hoslagt fremsende et antal eksemplarer af nævnte bekendtgørelse, idet man beder stiftsøvrigheden foranledige, at et eksemplar af denne tilstilles hvert af stiftets provstiudvalg samt stiftets præstegårdskonsulent/præstegårdskonsulenter.

Opmærksomheden henledes på, at landbrugsministeriet endnu ikke har tilendebragt arbejdet med udarbejdelsen af det til lovtæksten hørende cirkulære.

Cirkulæret vil, når dette foreligger, herfra blive tilstillet stiftsøvrighederne i et antal eksemplarer tilsvarende antallet af provstiudvalg i stiftet samt præstegårdskonsulenten/præstegårdskonsulenterne.

Endelige bemærkes, at nærværende ministerium med landbrugsministeriet har optaget forhandlinger med henblik på en revision af landbrugsministeriets cirkulære af 15. januar 1968 om præstegårdenes opretholdelse som selvstændige brug m.v. i forbindelse med de stedfundne ændringer af lov om landbrugsejendomme.

13. februar 1980

Ved lov nr. 529 af 28. december 1979 om stop for priser m.v., der trådte i kraft den 1. januar 1980 og har gyldighed til og med den 28. februar 1981, er der fastsat regler, der begrænser adgangen til at forhøje betalingen for tjenesteydelser, herunder takster for offentlige virksomheders levering af tjenesteydelser. Kirkegårdenes takster for gravning og tilkastning af grave samt renholdelse, vedligeholdelse og grandækning af gravsteder er omfattet af disse regler, og der vil således fremdeles ikke kunne foretages dyrtidsregulering af de nævnte takster i henhold til vejledningen i kirkeministeriets skrivelse af 11. marts 1976, jfr. skrivelse af 20. april 1979.

Hvor der i kirkegårdens vedtægt eller takstregulativ er hjemmel for dyrtidsregulering af de omtalte takster, vil disse i henhold til den fornævnte lov - uden forelæggelse for stiftsøvrigheden - kunne forhøjes med beløb til dækning af stigning i priser på materialer, som medgår til de pågældende tjenesteydelser, samt stigninger i lønninger i det omfang, de kan udbetales i henhold til kollektiv overenskomst eller kollektiv aftale, samt i det om-

fang, de er omfattet af og gyldige i medfør af lov nr. 532 af 28. december 1979 om ændring af dyrtidsregulering m.v. Hvor de ansatte ikke er omfattet af overenskomst, kan der ved regulering af taksterne tages hensyn til faktiske lønforhøjelser, dog ikke ud over, hvad der generelt er fastsat i den nærmest tilsvarende kollektive overenskomst. Endvidere kan der ved regulering af taksterne tages hensyn til stigninger i betaling for serviceydelser (tjenesteydelser af enhver art, som ydes af andre virksomheder), offentlige takster og afgifter (f. eks. porto, telefon, elektricitet), transportomkostninger, husleje (i fremmed ejendom) og varme (til opvarmning) samt højere forsikringspræmier.

Ifølge oplysning fra Monopoltilsynet er fremgangsmåden ved beregningen af lovlige takstforhøjelser således:

Udgangspunktet for beregningen af takstforhøjelser er tidspunktet, hvor de pr. 31. december 1979 lovligt gældende takster blev fastsat, jfr. herved lov nr. 456 af 14. november 1979 om midlertidigt stop for priser, huslejer, takster, honorarer, udbytter m.v. Taksterne kan forhøjes med en procentsats, der beregnes ved hjælp af de stedfundne stigninger i lønninger samt stigninger i de foran nævnte omkostningskategorier - alt beregnet procentuelt. Ved at veje hver af disse stigningsprocenter med de respektive omkostningers procentuelle andel af den samlede omsætning og derefter summere resultaterne fremkommer den procentsats, hvormed taksterne vil kunne forhøjes.

Foretagelse af takstforhøjelser forudsætter, at der foreligger en kalkulation, som udviser, at grundlaget for takstfastsættelsen er i overensstemmelse med lovens bestemmelser herom. Af kalkulationen skal fremgå de den 31. december 1979 gældende takster, taksterne ved og tidspunktet for senere takstændringer samt de nye takster med angivelse af tidspunktet for ikrafttrædelsen. Den omhandlede kalkulation vil kunne indkræves af Monopoltilsynet af kontrollenssyn.

Hvor den seneste takstfastsættelse før 31. december 1979 ligger længere tilbage i tiden end 1. april 1978, skal sidstnævnte dato benyttes som udgangspunkt for beregningen af takstforhøjelserne.

Hvad særlig angår betaling for grandækning bemærkes, at det er sidste sæsons pris, der danner udgangspunktet for beregningen, og at denne pris alene kan forhøjes med de siden sidste sæson indtrådte prisstigninger på pyntegran m.v. samt med beløb til dækning af lønstigninger, jfr. foran.

Hvor kirkegårdens vedtægt eller takstregulativ ikke indeholder hjemmel for foretagelse af dyrtidsregulering af de herom hand-
lende takster, kan forhøjelse af disse kun ske med stiftsøvrig-
hedens godkendelse. Ansøgning om godkendelse af takstforhøjelser
må være ledsaget af en kalkulation som foran nævnt.

Ved fald i de i det foregående omtalte omkostningskategorier
skal taksterne ifølge loven nedsættes tilsvarende.

21. februar 1980

I en hertil indsendt skrivelse af 11. december 1979 har stiftsøvrig-
heden ved at indberette, at der på et den 12. november 1979
afholdt provstemøde er rejst forskellige spørgsmål vedrørende
bortforpagtningen af de til præsteembederne hørende landbrug,
udbedt sig oplysning om, hvorvidt de i §§ 11-12 i lov af 8. juni
1978 om landbrugsejendomme indeholdte regler vedrørende ind-
gåelse af forpagtningsaftaler tillige har gyldighed ved bortfor-
pagtning af præsteembedernes avlsbrug samt ved bortleje af em-
bedernes enkelte parceller.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og be-
kendtgørelse for stiftets provstiudvalg, at de i lov om landbrugs-
ejendomme indeholdte regler om landbrugsejendommenes op-
retholdelse og drift, herunder reglerne i lovens kapitel III om
forpagtnings- og lejeforhold ifølge bestemmelsen i § 14, stk. 1,
i lov om folkekirkenes lønningsvæsen m.m. principelt har gyldig-
hed for driften og opretholdelsen af de til præsteembederne hø-
rende *selvstændige* landbrug, herunder for bortforpagtningen af
disse brug samt ved bortlejen af sådanne landbrugs bygninger og
parceller til flere forskellige forpagtere (jfr. her landbrugslovens
bestemmelser om delforpagtning).

Opmærksomheden henledes på, at præstegårdsbrug, der ikke
er forsynet med forpagterbolig, i landbrugslovens forstand ikke
udgør noget selvstændigt landbrug. Det vil derfor f.eks. ses, at
landbrugsministeriet, som vilkår for gennemførelse af en udstyk-
nings sag, vil kunne stille krav om, at eventuelt resterende præste-
gårdsjord udbydes til salg til omliggende landbrug med supple-
ringsbehov senest ved ophør af en løbende forpagtningsperiode.

For så vidt angår bortleje af jorder fra præsteembeder, der ikke
er forsynet med forpagterbolig, og derfor ikke udgør noget selv-
stændigt landbrug, finder reglerne i kirkeministeriets regulativ af
14. oktober 1924 for driften af præstegårdenes jorder anvendelse.

Der henvises endvidere til bestemmelserne i ministeriets cirku-
lære af 15. januar 1968 om præstegårdenes opretholdelse som
selvstændige brug m.v.

Det bemærkes i denne forbindelse, jfr. skrivelse herfra af 11. februar 1980, at kirkeministeriet med landbrugsministeriet har optaget forhandling med henblik på en revision af disse sidstnævnte bestemmelser.

2. april 1980

Man skal herved meddele, at det honorar, som tilkommer en pastor emeritus, der efter biskoppens anmodning varetager en enkelt gudstjeneste som vikar for en præst under dennes tjenestefrihed eller som led i en konstitutionsordning, jfr. ministeriets skrivelse af 5. april 1973, for tiden 1. april 1980-30. september 1980 udgør 335 kr.

2. april 1980

Diæter til valgte medlemmer af provstiuvalgene for deltagelse i udvalgsmøder og til menighedsrådsmedlemmer for deltagelse i kirke- og præstegårdssyn udgør fra 1. april 1980 følgende beløb:

Grundbeløb	150 kr. 00 øre
Taktreguleringstillæg	19 kr. 31 øre
Dyrtidstillæg	26 kr. 40 øre
eller i alt for møder af indtil 4 timers varighed ...	<u>195 kr. 71 øre</u>

2. april 1980

I de af forpagterforeningen til landbrugsministeriet og kirkeministeriet rettede henvendelser, kaldet henholdsvis: »Forpagterne ønsker følgende fremlagt for ministrene« og »Forpagterne organiserer sig«, har foreningen, der ifølge sine vedtægter har til formål »at varetage forpagternes specielle interesser over for det øvrige samfund« fremsat følgende *forslag og ønsker* til ændring af gældende regler og praksis med henblik på at søge de generelle vilkår for indgåelse af forpagtningsaftaler i landbruget forbedret:

1. Forpagtere ønskes ligestillet med andre kategorier af lejere, og skal bl.a. ved forpagtningsperiodens udløb have fortrinsret til fornyelse af kontrakten.
2. Der ønskes sat grænser for forhøjelse af forpagtningsafgiften ved kontraktfornyelser.
3. Ved bortforpagtning af (især) præstegårdsavlinger ønskes der tillagt forpagteren valgfrihed mellem forpagtningsafgiftens afregning med en fast afgift eller efter kapitelstakst.
4. Såfremt afregning efter kapitelstakst vælges, ønskes afgiften fremover beregnet efter interventionspriserne på byg, hvis dette giver gunstigere resultat for forpagteren.
5. Kautionsstillelse for forpagtere i forbindelse med forpagtningsforholdets stiftelse bør ikke kunne kræves.

Således foranlediget skal man meddele, at de nævnte henvendelser - som det vil være foreningen bekendt - ved kirkeministe-

riets foranstaltning gennem stiftsovrighederne har været forelagt landets 107 provstiudvalg, der ifølge bestemmelsen i § 14, stk. 2, i lov om folkekirkens lønningsvæsen m.m., godkender forpagtningskontrakter, samt kirkeministeriets præstegårdskonsulenter, der over for provstiudvalgene udtaler sig om bl. a. forslag til forpagtningskontrakter.

Endvidere har ministeriet indhentet en erklæring fra Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer.

Fra de adspurgte udvalg og konsulenter samt fra landsforeningen har man modtaget et betydeligt antal erklæringer, der herefter har været behandlet i ministeriet.

Der har endvidere med repræsentanter for foreningen været afholdt møder hos kirkeministeren henholdsvis den 7. juli 1979 og den 7. februar 1980.

På det seneste møde erklærede foreningens repræsentanter over for ministeriet, at man ikke ville fastholde de i foreningen henvendelser under punkterne 2, 3 og 4 fremførte forslag, men at man derimod fortsat fastholdt ønskerne om en ændring af reglerne om forpagtningstidens længde og om kautionsstilling for forpagtere, punkterne 1 og 5 i foreningens henvendelser.

Forinden ministeriet tager stilling til disse forslag, skal man om de *almindelige gældende regler for forpagtning af jordbrug udtale* følgende:

En forpagtningsaftale er undergivet almindelige formuereftersatte regler om aftaler, og der findes ikke her i landet - således som foreningen i sine henvendelser giver udtryk for - nogen særlig lov om bortforpagtning af landbrugsejendomme.

Lov om landbrugsejendomme af 8. juni 1978, der med enkelte undtagelser trådte i kraft den 1. januar 1979, indeholder imidlertid adskillige bestemmelser om forpagtnings- og lejeforhold, jfr. især lovens kapitel III, endvidere findes regler i forskellige love vedrørende støtte til landbrugsbedrifter, i §§ 8, 9, 12 og 14 i lov om folkekirkens lønningsvæsen m.m. Endelig benyttes fremdeles enkelte bestemmelser i kirkeministeriets regulativ af 14. oktober 1924 for driften af præstegårdens jorder, tilsynet med disse m.m.

Ifølge den før 1969 gældende landbrugslovgivning henregnedes præstegårde ikke til landbrugsejendomme, og præstegårde er som følge heraf i almindelighed ikke noteret som landbrugsejendomme i matriklen.

Imidlertid er præstegårde principielt undergivet samme regler som landbrugsejendomme. Det gælder såvel med hensyn til udstykning og ejendommens forpagtnings- og leje forhold som med hensyn til supplerings af præstegårdens jorder. De nærmere regler fremgår af kirkeministeriets cirkulære af 15. januar 1968 om præstegårdenes opretholdelse som selvstændige brug m.v.

Det bemærkes, at teksten i de eksisterende standardformularer, f.eks. De samvirkende danske Landboforeningers formularsæt fra 1979 og Danmarks Provsteforenings formularsæt fra 1973, ikke er bindende for parterne, medmindre der heri direkte henvises til gældende retsregler.

Teksterne er alene at opfatte som vejledende for parterne med henblik på en forudgående stillingtagen til så mange som muligt af de tvivlsspørgsmål, der i almindelighed kan opstå ved forpagtningsaftalernes indgåelse, i løbet af forpagtningsperioden og ved forpagtningsforholdets ophør.

For så vidt angår foreningens ønske om fortrinsret for den hidtidige forpagter ved fornyelse af kontrakten henledes opmærksomheden på bestemmelserne i § 11 og 12 i lov om landbrugsejendomme, som fastsætter et maksimum for længden af det tidsrum, en landbrugsejendom kan bortforpagtes til en og samme forpagter:

Forpagtning af en hel ejendom til samdrift eller til selvstændig drift kan herefter kun ske for et tidsrum af indtil 15 år. Såfremt den forpagtede ejendom skal indgå som led i en udviklingsplan, kan forpagtning dog ske for et tidsrum af indtil 20 år. Hvor særlige grunde taler herfor, kan landbrugsministeren endvidere tillade forpagtning for et længere tidsrum.

Denne tidsmæssige begrænsning er indført i landbrugsloven i 1973 for at søge modvirket, at man gennem langvarige forpagtningsforhold omgår bestemmelserne om erhvervelse af landbrugsejendomme. Disse bestemmelser blev i 1973 skærpet væsentligt.

I henhold til regulativ af 14. oktober 1924 bør kontrakter om bortforpagtning af præstegårdsbrug ikke indgås for en længere periode end 8 år. Såfremt perioden ønskes udstrakt ud over dette tidsrum, skal spørgsmålet herom forelægges kirkeministeriet.

Ministeriet er imidlertid bekendt med, at provstiuvalg, såfremt det begæres af den hidtidige forpagter og omstændighederne i øvrigt taler herfor, i visse tilfælde godkender en forlæn-

gelse af en forpagters kontrakt ud over en periode på 8 år. Under hensyn til, at præstegårdsbrug i princippet er unddraget den almindelige omsætning, har kirkeministeriet ikke hidtil foranlediget en sådan praksis bragt til ophør.

En formel bestemmelse om fortrinsret for den hidtidige forpagter af et præstegårdsbrug vil derimod være i åbenbar modstrid med hovedprincipperne om bortforpagtning i landbrugslovgivningen.

Til foreningens forslag om bortfald af kravet om kautionsstillelse bemærkes følgende:

I kirkeministeriets regulativ af 14. oktober 1924 er det alene anført, at der for forpagtningsafgiften og kontraktens opfyldelse i det hele bør stilles en passende sikkerhed *enten* i form af rede penge eller ved selvskyldnerkaution.

Af § 12 i de af provsteforeningen udgivne standardformularer fremgår det, at forpagteren til sikkerhed for forpagtningsafgiftens rettidige betaling og kontraktens opfyldelse i det hele skal stille selvskyldnerkaution af to menighedsrådet bekendte og af provstiudvalget godkendte vederhæftige mænd.

Teksten i disse formularer er imidlertid - som foran anført - ikke ufravigelig, og det er følgelig også for ministeriet oplyst, at en række provstiudvalg ved forpagtningskontraktens indgåelse ikke har krævet særlig sikkerhed for forpagtningsafgiftens betaling og kontraktens opfyldelse.

I forbindelse med en forestående revision af reglerne i kirkeministeriets cirkulære af 15. januar 1968 om præstegårdenes opretholdelse som selvstændige brug m.m. samt reglerne i regulativet for driften af præstegårdenes jorder af 14. oktober 1924 er det hensigten herfra at søge udarbejdet forskrifter til brug for de lokale kirkelige instanser ved oprettelse af forpagtningskontrakter, herunder vejledende regler om sikkerhedsstillelse for parterne.

I denne forbindelse bemærkes, at ministeriet kan tilslutte sig det i De Samvirkende Landboforeninger »Vejledning om forpagtning« udtalte vedrørende sikkerhedsstillelse for forpagtere i almindelighed:

»Behovet for sikkerhedsstillelse er afhængig af flere forskellige faktorer, og det er således af betydning, om forpagtningsafgiften betales forud eller bagud, hvornår afgiften betales i forhold til

9. juli 1980

høsten, hvor nøje driften er fastlagt i kontrakten, om forpagtningen omfatter løsøre eller ej, forpagterens personlige kvalifikationer, og den forpagtede ejendomsværdi og tilstand».

Der er over for kirkeministeriet rejst spørgsmål om, hvorledes der skal forholdes af menighedsråd, der til en ledig organiststilling i lønramme 17-23-29 modtager ansøgninger fra organister, der endnu ikke har bestået højeste organisteksamen (Kirkemusikalsk Diplomeksamen).

Under henvisning hertil skal man meddele, at såfremt en organiststuderende ved opslagets udløb har mindre end 1 måned tilbage til den afsluttende organisteksamen, vil den pågældendes ansøgning kunne tages i betragtning. Det vil sige, at organiststuderende, der indstiller sig til endelig eksamen i juni, kan søge opslåede stillinger i maj samme år.

Udnævnelse til en stilling i lønramme 17-23-29 kan naturligvis ikke ske før efter bestået organisteksamen, men fornyet opslag vil på den anden side ikke til den tid være nødvendig.

I overensstemmelse med foranstående kan ansøgninger fra organiststuderende ikke tages i betragtning, såfremt der fra opslagets udløb er mere end 1 måned til den pågældendes afsluttende organisteksamen.

Tilsvarende regler anvendes med hensyn til organiststuderendes ansøgninger om stillinger i lønramme 9-14-17 med kvalifikationstillæg med grundbeløb på 10.680 kr. årlig. Det vil sige, at en organiststuderende, der indstiller sig til Præliminær Orgelprøve i juni, er berettiget til at ansøge om organiststillinger med den angivne klassificering, som opslås i maj s. å., men ikke om stillinger der opslås tidligere.

Af blandet indhold

<i>Kollekt</i>	Ved kollekten nytårsdag 1980 i stiftets kirker til fordel for Det Danske Bibelselskab indkom:	
	Fra Ribe domprovsti	1.548,50 kr.
	Fra Malt provsti	7.381,30 kr.
	Fra Varde provsti	2.747,00 kr.
	Fra Skads provsti	2.372,80 kr.
	Fra Skjern provsti	10.644,85 kr.
	Fra Ringkøbing provsti	4.112,60 kr.
	Fra Brande provsti	2.275,00 kr.
	Fra Tønder provsti	3.484,25 kr.
	Fra Tørninglen provsti	3.136,40 kr.
	I alt	<u>37.702,70 kr.</u>

Dette beløb er tilstillet Bibelselskabets kasserer i København.

Ribe Stiftsbibliotek

Ribe Stiftsbiblioteks tilvækst fra 1. juli 1979 til 30. juni 1980.

Bøger:

Johs. Sløk: Teologiens elendighed.

P. G. Lindhardt: Vækkelser og kirkelige retninger.

Bojesen/Lindhardt: Samvittigheden.

Martin Luther: Verker i Utvalg 1-2.

Religion/livsanskuelse (Gyldendals røde opslagsbøger).

L. Grane: Kirken i historien.

Kristenhedens kirkesamfund.

Johs. Sløk: Da Kierkegaard tav.

Nørager Pedersen: Prædikenens idéhistorie.

Tidsskrifter & Periodica:

Kirke og Kultur.

Theologische Zeitschrift, Basel.

Danmarks Kirker, Aarhus a. 13. hft. til 16. hft.

Holbæk a. 1.-3. hft. Ribe a. 1.-2. hft.

Dansk teologisk Tidsskr.

Norsk Teologisk Tidsskr.

Historisk Tidsskr.

Svensk teologisk kvartalskr.

Dansk Kirkeliv.

Ribe Stifts landemodeakt 1979.

Dansk præste- og sognehistorie X, Haderslev st. hft. 5.

Ribe Stiftsbog 1980.

Kapitelstakster for året 1979

I henhold til lov nr. 179 af 28. april 1971 om fastsættelse af kapitelstakster har Danmarks Statistik for året 1979 beregnet kapitelstakster for byg pr. 100 kg for de i loven fastsatte kapiteltakstområder. Kapitelstaksterne beregnes på grundlag af oplysninger fra erhvervsdrivende, der handler med korn.

<i>Kapitelstakstområder</i>	<i>Kapitelstakster for byg. kr. pr. 100 kg</i>
Sjælland og Møn	106,47
Lolland-Falster	110,74
Bornholms amtskommune	102,04
Fyns amtskommune	103,01
Sønderjyllands amtskommune	102,49
Vejle og Århus amtskommuner	104,24
Ribe og Ringkøbing amtskommuner	103,25
Viborg og Nordjyllands amtskommuner	103,79
Hele landet	<u>105,20</u>

Smørnoteringen er for 1979 beregnet til gennemsnitlig 1951 kr. pr. 100 kg.

Regnskab for Ribe Stiftsfond 1979/80

Indtægter:

Beholdning, overført fra 1978/79	43.214,14 kr.
Abonnement	34.560,00 kr.
Kontingent	25.045,00 kr.
Renter	4.314,38 kr.
Stiftspræstemødet (deltagergebyr)	3.010,00 kr.
	110.143,52 kr.

Udgifter:

Stiftspræstemødet 1978	114,50 kr.
Obligationsskøb 1978/79	57,55 kr.
Årbogen 1979	40.194,23 kr.
Årbogen 1980	1.226,00 kr.
Bestyrelsesmøde	962,12 kr.
Redaktionsmøde	347,50 kr.
Tilskud til møder	1.195,64 kr.
Stiftspræstemødet 1979	12.958,25 kr.
Kontorhold	294,39 kr.
Porto	210,00 kr.
Lån til Ålborg stiftsfond	10.000,00 kr.
Regnskabsførerhonorar	1.800,00 kr.
Stiftsmøde 1979	7.101,84 kr.
Udbetalingsgebyr	27,00 kr.
Beholdning pr. 31. marts 1980	33.654,50 kr.
	110.143,52 kr.

Af beholdningen henstår 27.006,33 kr. på en sparekassebog med 12 mdr.s opsigelse i Ribe Sparekasse-Bikuben, 15,00 kr. kontant, medens resten af beholdningen findes på postgirokonto og sparekassekonto (anfordring).

Grundfonden er anbragt i kreditforeningsobligationer pålydende 17.000,00 kr. Kreditforeningen Danmark, almindelig realkredit 43. serie 2004 10 %, i alt 17.000,00 kr.

Ribe Bispekontor, den 1. april 1980.

Aase Nissen
regnskabsfører.

Ovenstående regnskab revideret og godkendt.

Brande provsti, Nørup, 7182 Bredsten, den 15. juli 1980.

Folmer Schjøth.

Provstiudvalgene i Ribe stift 1980

- Ribe Domprovsti:* Domprovst P. Kiilerich, 6760 Ribe.
Skoleinsp. J. Hedegaard Rasmussen, Darum, 6740 Bramming.
Førstelærer Hans Rudbeck, Øster Vedsted, 6760 Ribe.
Gårdejer Hans G. Poulsen, Bjerndrupvej, 6690 Gørding.
Karen Lassen, Kærbøl mark, 6760 Ribe.
- Malt provsti:* Provst Finn Riber Jensen, Vestergade 13, 6670 Holsted.
Konsulent Peder U. Stendevad, Krogagervej 26, 7200 Grindsted.
Sparekdir. Børge Mathiesen, Skjoldbjergvej 68, 6623 Vorbasse.
- Varde provsti:* Provst Vagn Kvist, 6800 Varde.
Gårdejer Gunnar Bennetsen, 6851 Janderup, Vestj.
Gårdejer Oscar Finderup, Hennebjerg, 6830 Nr. Nebel.
Skoleinspektør Jens Ladekjær, Svinget 7, 6823 Ansager.
- Skads provsti:* Provst Jacob Holdt, Fåborg, 6800 Varde.
Gårdejer Niels Thuesen, Guldagervej 46, Hjerting, 6700 Esbjerg.
Skoleinspektør Sv. E. Løkkegaard, Wessels Allé 13, 6700 Esbjerg.
Gdr. Kristian Thuesen, »Dyrebækgaard«, Rousthøje, 6800 Varde.
Overlærer Reiner Viig Pedersen, Gormsgade 140, 6700 Esbjerg.
- Skjern Provsti:* Provst Sv. E. Jakobsen, 6880 Tarm.
Gårdejer Svend Grønborg Eskesen, Ådum, 6880 Tarm.
Gårdejer Frede Andersen, Nr. Vium, 6920 Videbæk.
Gårdejer Anders Stengaard, Sædding, 6900 Skjern.
Gårdejer Bent Raunkjær, Lyne, 6880 Tarm.
- Ringkøbing provsti:* Provst E. Stougaard Thomsen, Thorsted, 6980 Tim.
Gårdejer Hans M. Jensen, Bratbjerg, Hee, 6950 Ringkøbing.
Snedkermester Orla Albæk Pedersen, 6950 Ringkøbing.
- Brande provsti:* Provst Folmer Schjøth, Nørup, 7182 Bredsten.
Socialinspektør K. M. Kristiansen, Skovvej 25, 7323 Give.
Frk. Ebba Kjeldsen, Storegade 18, 7330 Brande.
- Tørninglen provsti:* Provst Ove Lund, Nustrup, 6500 Vojens.
Gårdejer Vagn Abildgaard, Nustrup, 6500 Vojens.
Gårdejer Peter Petersen, Søndermarksvej 5, Arnum, 6510 Gram.
- Tønder provsti:* Provst J. Algreen Petersen, Munketoften 8, 6261 Bredebro.
Husmoder Inger Demant, Søvang, 6254 Øster Højst.
Bestyrer Johs. Madsen, Digegården, 6280 Højer.
Gdr. Chr. Petersen, Bylderup Kirkevej 6, 6372 Bylderup-Bov.
Kordegner Poul Poulsen, Kirkepladsen 7, 6270 Tønder.

Bygnings- og præstegårdskonsulenter i Ribe Stift

Bygningskonsulent, arkitekt Kaj Øhlenschlæger, Esbjerg:
Ribe domprovsti, Skads, Varde og Malt provstier.

Bygningskonsulent, arkitekt m.a.a. Finn Gårdboe, Herning:
Ringkøbing og Skjern provstier.

Bygningskonsulent, arkitekt m.a.a. Helge Andreasen, Vejle:
Brande provsti.

Bygningskonsulent, arkitekt m.a.a. Sv. Aa. Aakjær, Rødding:
Tørninglen og Tønder provstier.

Præstegårdskonsulent Erik Rosenstand, Sdr. Farup:
Ribe domprovsti, Skads, Varde og Malt provstier, Tørninglen,
Tønder, Ringkøbing, Skjern og Brande provstier.

Biskoppen over Ribe stift træffes i reglen kl. 10-12 undt. lørdag.
Det anbefales dog dem, der vil sikre sig imod at komme forgæves,
at ringe først til (05) 42 18 00.

Stiftsøvrigheds- og bispekontorets kontortid er kl. 9-16. Lørdag er
kontoret lukket. (Telf. (05) 42 18 00).

Stiftskassererkontorets kontortid er kl. 9-16, lørdage lukket.
(Telf. (05) 42 01 42).

Stiftskassererens postkonto (efterreguleringer, terminsydelser
m.v.) nr. 6 40 66 61.

Stiftsfondens postkonto (kontingenter) nr. 7 10 87 02.

Fond til forskellige formål (kollektur m.m.), postkonto nr.
6 57 45 80.

